

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2008

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 5 (494)
mai 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;
mistoric@gmail.com

1 Templul Kiyomizu din Kyoto datează din 789, deși cele mai multe clădiri sunt din secolul al XVII-lea. Numele înseamnă în japoneză „apă limpede”. Templul este vestit în rândul studenților, care consideră că dacă depun ofrande, vor fi ajutați la examene de zeități

2 Poarta Praetoria a castrului de pe dealul Pomet și amfiteatrul orașului Porolissum

3 Stema Moldovei sculptată în pisania Mănăstirii Trei Ierarhi (jos) și două dintre clopotele care l-au impresionat pe vestitul călător Paul de Alep

4 Întoarcerea Sfântului Gheorghe, tabloul din Galeria de Artă Europeană a Muzeului Național de Artă al României din București, atribuit lui Bernardino Luini (1480-1532), acordă rolul central Fecioarei cu Pruncul, în timp ce legenda Sfântului Gheorghe constituie episodul secund. Chipurile sugerează pânzele lui Leonardo da Vinci, Luini fiind, de regulă, plasat în rândul imitatorilor lui da Vinci

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
ION AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat
Constanța Avram**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secreta-
riat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREST” S.A. București

SUMAR

mai

2008

4 Locul de baștină
al lui Mitică

DEM.I. DOBRESCU

**500 DE ANI DE
TIPAR ROMÂNESC**

5 Macarie,
întemeietorul

- G. ȘTREMPPEL

10 Generalul
de Gaulle bate pas
de defilare la Craiova

P. REZEANU

13 Drapele,
stindarde, fanioane,
jaloane, pavilioane,
flamuri, la 1877

C.M. ANDONIE,
C. CRISTEA

17 Eroii
din Moara Vlăsiei

ȘT. UȚOI

18 Ordinul
cu 80 de membri
S. CÂLȚIA

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

19 Misterioasa
disparație
a Agathe Christie

T. STĂNESCU-
STANCIU

23 Tăria credinței
Episcopul Márton Áron
C. OPREA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

26 Al. I Cuza
la elevii din Oradea
E.C. MARIAN

28 O pace
pentru șase luni
I. CALAFETEANU

EXCLUSIVITATE

33 Doi pe un nume
Macedonia
VL. ILIESCU

42 Noi,
în oglinda altora
*Românii în cele două
războaie mondiale,
văzuți de ruși*
E.S. SENIAVSKAIA

39 Fumatul interzis...
în secolul al XVII-lea
O. MUREȘAN

EVENIMENT

48 Cum a ajuns
peștele să tacă chitic
*Simpozion lingvistic
și etnografic la București*
F. DOLGHIN

82 Faraonul uitat
A. TURBĂCEANU

90 Cu Elena Bibescu,
la Bârlad

M. ȘTEFAN

51 Fons și nimfeum
*Fântânile publice
la romani*

G. BĂEȘTEAN

**EȘCOURI,
REVERBERAȚII,
INTERFERENȚE**

55 Nicolae Iorga
Moses Gaster,
colaborarea hulită

P. ȚURLEA

**PICĂȚURA
DE ISTORIE**

58 Originile
„focului grecesc“

F. GHETĂU

**POVEȘTEA
UNUI TABLOU**

59 Bizara
iconografie
a lui Bernardino Luini
C. UNGUREANU

61 În România,
acum 100 de ani

G. FILITTI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

**PASTILA
DE CUVINTE**

66 Rechinul
lui Caragiale

M. SALA

68 Omorâți
de eliberatori

*Septembrie 1944. Aliații
bombardează Le Havre*
V. FUSCAN

71 Panică și euforie
la București

*Scrisorile lui Paul
Morand către Pierre
Laval*

M. RADNEV

**MAȘINĂRIILE
LUI CRONOS**

74 Întâiul tic-tac
*Orologiul din turnul de
la Trei Ierarhi*

S. IFTIMI

78 Cucii
din Pădurea Neagră
Ceasuri și ceasornicari
S.-S. POPESCU

86 Cheia de boltă
a Daciei romane
Porolissum
D. GH. TAMBA

88 La umbra
Muntelui Fuji
AL. BUDIȘTEANU

**HOOVER
INSTITUTION**

92 Șah,
dar pentru cine?

RUBRICI

50 Amprente
în timp
Fotografii de la cititori
A. MATACHE

85 Telex

93 Pentru biblioteca
dumneavoastră

49; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PIȘICHERLISMUL BUCUREȘTEANULUI

Bucureșteanul are sufletul său deosebit, care-l diferențiază de cetățenii altor orașe.

Bucureșteanul este un cetățean lipsit de disciplină, pentru că el a fost destrăbălat de vechea autoritate abuzivă și arbitrară din trecutul țării și corupt de degradantul politicianism român. Bucureșteanul este anarhic cu autoritățile slabe și laș cu autoritățile abuzive. El crede că la comună se poate obține orice favoare, dacă vrea primarul. El consideră favoarea ca un semn de distincție, căci prin ea el arată că este considerat deasupra legilor și regulamentelor și că obține ceea ce nu poate obține altul.

Bucureșteanul este un mare „chiu-langiu”, care în viață vrea să obțină totul fără muncă. Bucureșteanul nu este capabil de muncă ordonată și continuă. El „ciugulește” munca; în ruajul [angrenajul] social el este un supranumerar, un intercalat și un „invitat”. El are toate profesiunile și n-are niciuna serioasă. Bucureșteanul face gospodărie „pe picior”, nimic ordonat, nimic definitiv. Chiar când are profesiune, bucureșteanul se consideră mai apt tocmai pentru profesiunea pe care n-o are. La bucureștean, totul face impresia de „provizoriu”, el face impresia că se mută, că se mută din ceva, că se mută din prăvălie, că se mută din profesiune.

Pentru că deșteptăciunea bucureșteanului este „pișicherlismul” și el își face un merit cinic din acest pișicherlism. Cine este păcălit de pișicher este taxat de prost și nimeni nu-l

DEM I. DOBRESCU

compătimește. În București înșală cine poate, cum poate și pe cine poate.

Bucureșteanul are nostalgia meschinului oriental. El preferă cârciuma, în locul restaurantului; preferă pe jelbar, în locul avocatului; pe felcer, în locul doctorului; șandramaua, în locul construcției; preferă marfă ieftină și proastă în locul celei bune, dar scumpe; el are nostalgia brăgii, păstrămii, gogoșarilor; bucureșteanul are instinctul murdăriei și instinctul noroiului.

Bucureșteanul este un om fără entuziasm, care aplaudă, dar care ironizează orice rea-

lizare. Singurele realizări care l-ar entuziasma ar fi dacă i-ai pava curtea și dacă i-ai face casa. Progresul general îi place, dar nu-l entuziasmează și nu-l obligă față de realizator. El oftează cu realizatorul, dar votează cu scamatorul.

Cetățeanul Capitalei este o gură rea, este un calomniator inconștient. El vorbește puțin despre ceea ce știe bine și vorbește mult despre ceea ce nu știe. El este un mincinos din inimă bună, ca să distreze pe cel cu care tăinuiește, și calomniază din fanfaronadă, pentru ca să arate că știe multe și că este un om informat.

(Dem I. Dobrescu a fost primar general al Capitalei în 1929-1934;
Psihologia bucureșteanului,
în *Gazeta Municipală*, 8 ianuarie 1939;
fragmente)

Cinci veacuri de tipar pe pământ românesc

1508. DIN TRUDA „SMERITULUI IEROMONAH MACARE...”

GABRIEL ȘTREMPEL,
Membru de onoare al Academiei Române

Domnul Radu cel Mare
și o pagină din tipărirea patronată de el

Gutenberg și Biblia cu 42 de rânduri

Cum trece vremea! Cu 50 de ani în urmă – eram nițel mai tânăr –, regretatul P.P. Ponițescu (Magazin istoric, nr. 1/1977; 3/1984; 7/1986; 2/1992; 1/1997) m-a invitat să-i întocmesc bibliografia pentru volumul facsimilat al primei cărți tipărite, în 1508, pe pământul românesc, Liturghierul slavon sau Rânduiala dumnezeieștii slujbe și în ea a diaconilor. Era precedată lucrarea de un studiu introductiv al mereu suspectatului profesor, dar care nu mai semna Al. Grecu, așa cum fusese obligat o vreme după 1947 (Magazin istoric, nr. 2/1999).

M-am eschivat de la ofertă, acceptată cu mare satisfacție de Alexandru Duțu și proaspătă lui soție Angela, născută Dăscălescu, fostă colegă de clasă cu tovarășa mea de viață. Aveam multe alte treburile, inclusiv administrative. Profesorul nu s-a supărat; cunoștea bine sentimentele mele de stimă fără margini cu care îl înconjuram.

Cu toate că ne aflăm la mijlocul cumplitei epoci de negare a tot ce se chema credință și biserică, Academia a admis realizarea ediției, excelent imprimată, în 1961, dacă ținem seama de posibilitățile tehnice de atunci. De traducerea românească a Liturghierului nu s-a vorbit și nici nu era nevoie, de vreme ce textul a rămas, în esență, neschimbat de secole.

Invenția tiparului, atribuită lui Johannes Gensfleisch zum Gutenberg (1400-1468; *Magazin istoric*, nr. 9/1972; 4/2001), era menită să revoluționeze Europa la mijlocul secolului al XV-lea, prin difuzarea unui număr însoțit de exemplare ale unei opere. Acesta a fost mobilul invenției: să vândă la prețul manuscriselor (deosebit de scumpe) cărțile ieșite de sub teacurile tiparniței sale. Celebra *Biblie* a lui Gutenberg, imprimată în două volume la Maiența în 1456, cunoscută și sub denumirea de *Biblia cu 42 de rânduri*, are toate caracteristicile cărților scrise de mână și a fost difuzată ca atare.

Comert și tiparnițe

Secretul invenției nu a putut fi păstrat multă vreme. Gutenberg se împrumutase cu mulți bani de la Johann Fust, bancherul Maienței, și, neputându-i restitui datoria la termen, a trebuit să renunțe la partea lui din tiparniță. Fust și l-a asociat pe Peter Schoffer, fost ajutor al lui Gutenberg, și au continuat să lucreze împreună. *Biblia* lui Gutenberg fusese imprimată cu șase prese și la

fiecare dintre acestea trebuiau trei ucenici. Învîndu-se neînțelegerile dintre Gutenberg și Fust, ucenicii s-au împrăștiat și au dat în vileag secretul invenției. În decurs de câțiva ani toate marile orașe europene au fost înzestrate cu tiparnițe, dovadă elocventă a nevoilor populației și a clerului de a avea cărți diversificate din punctul de vedere al conținutului și relativ accesibile sub raport bănesc.

Dintre aceste orașe, unul mai ales se va impune prin numărul mare de titluri tipărite și prin arta deosebită a imprimării. Este vorba despre Veneția. În trecut, amintim cititorilor că toate cărțile tipărite până în anul 1500 poartă numele de *incunabule*, de la cuvântul latinesc *cunabulum*, adică leagăn; este perioada copilăriei tiparului și cărțile imprimate în acest timp sunt deosebit de prețioase.

Dar nu despre tiparul țării din Apusul Europei, care a folosit litere latine, ne ocupăm, ci de cel chirilic, în care a fost imprimată cea dintâi carte pe teritoriul țării noastre și cu care vor tipări toți meșterii tipografi până la mijlocul veacului al XIX-lea.

Prima tipăritură care a folosit caractere chirilice, alături de cele glagolitice (literale alfabetului cu același nume, întocmite după modelul literelor mici grecești și folosite în unele scrieri bisericești slave), a fost *Liturghierul* imprimat la Veneția în 1483, pentru catolicii croați. Au fost turnate literele specifice limbii croate în acel mare centru industrial, ca să fie ajutată populația slavă catolică de dincoace de Adriatică. Apoi, timp de opt ani, n-a mai fost tipărită altă carte. Abia în 1491 se tipăresc la Cracovia pe atunci capitala Poloniei, în tiparnița lui Schweipoldt Fiol, cinci cărți slave bisericești, despre care se spune și nu fără teme că ar fi folosit texte manuscrise moldovenești; domn în Moldova era Marele Ștefan.

Un an mai târziu, tiparnița lui Fiol este desființată de biserica catolică și iarăși se produce o sincopă în seria tipăriturilor chirilice. La Veneția exista însă o tiparniță chirilică; tiparul devenise de mult o întreprindere comercială. Ea funcționa în umbra celebrei tiparnițe a lui Aldus Manutius și a lui Andrea Tirezani, ginerele său. Numai o carte cunoaștem, un *Ceaslov*, imprimat la 1493. După această realizare, tiparnița a fost vândută Muntenegrului, unde ieromonahul Macarie intră de drept în rândul meșterilor tipografi. Cu aceasta ne apropiem de subiectul nostru.

Din Cerna Gora în Tara Românească

Domn stăpânitor în Muntenegru (sau Zeta, cum se numea mai ales, pe acea vreme, micul voievodat din masivul Cerna

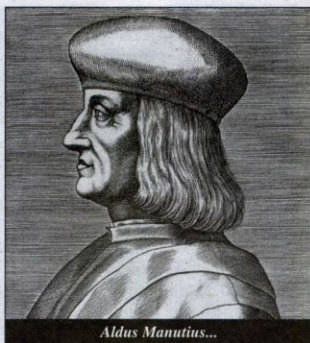
Majoritatea istoricilor literari consideră Mănăstirea Dealu locul unde s-a tipărit prima carte pe teritoriul românesc

Gora, de la marginea Peninsulei Balcanice; *Magazin istoric*, nr. 9, 10/2005) era Gheorghe Cernoievici, înrudit prin căsătorie cu nobilimea venețiană și orientat spre Veneția, atât economic, cât și social. Avea nevoie pentru bisericile slave de o tiparniță cu întregul utilaj și este de presupus că a obținut-o fără mari cheltuieli, de vreme ce vestita firmă venețiană nu ținea numai decât la imprimarea de cărți slavonești.

Tiparnița a fost instalată la Cetinie, capitala țării, și de sub teascurile sale au ieșit în anul 1493 un *Octoih*, în 1494 partea a doua a lucrării atribuite Sfântului Ioan Damaschinul, un an mai târziu o *Psaltire* și, probabil, în 1496 un *Molitvenic*, carte fundamentală în activitatea preoților (cunoscută doar fragmentar). Din păcate, viața Cerna Gorei s-a încheiat tragic în 1496. Turcii au ocupat țara și l-au înlăturat pe Gheorghe Cernoievici, după patru ani de domnie. Refugiat la Veneția, el s-a înapoiat în Muntenegru și s-a făcut musulman, dar n-a mai obținut scaunul țării.

În urma acestor necazuri mulți creștini din Muntenegru s-au refugiat în Țara Românească. Printre ei și Macarie ieromonahul, cel pomenit la sfârșitul unora dintre cărțile imprimate la Cetinie.

S-au refugiat și membri ai dinastiei Cernoievici și ai familiei Brancovici din Serbia în vremea lui Radu cel Mare (1495-1508; *Magazin istoric*, nr. 11/1984; 3/1989). Acest domnitor, proteguitor al culturii, a fost preocupat și de asanarea vieții religioase a Țării Românești, de organizarea bisericii și a mănăstirilor,

Aldus Manutius...

rilor, proces de lungă durată ce se va împlini cu domnia lui Neagoe Basarab. A chemat în acest scop, în anul 1503, pe fostul patriarh ecumenic, Nifon al II-lea, care însă intrând în conflict cu domnul a părăsit țara, afurisându-l: încercase să-l mituiască, cerându-i să treacă cu vederea unele păcate ale surorii sale.

Dar până la conflictul cu Radu cel Mare – ne spune Gavril Protul în *Viața patriarhului Nifon* – acesta, găsind țara tulburată și biserica cu mari abateri de la canoane, a

convocat vârfurile Bisericii, pe marii boieri și pe domn și a potolit lucrurile. A înființat episcopiiile de Râmnic și de Buzău, cumulând răspunderile, așa cum era tendința pentru statul centralizat, în mâna voievozului.

În această politică de sprijinire a Bisericii, domnul a inițiat imprimarea celei dintâi cărți de pe teritoriul țării, mai exact instalarea unei tiparnițe care ar fi trebuit să îndeplinească toate nevoile de carte, și nu numai pentru Țara Românească, ci și pentru toată creștinătatea ce folosea în scrisul bisericesc idiomul slav medio-bulgar. S-a început cu *Liturghierul*, sub Radu cel Mare, și s-a terminat sub Mihnea Vodă cel Rău (1508-1509). Vor urma, cu o cadență de doi ani, un *Octoih* (1510) și un *Evangheliar* (1512).

Tipograf al acestor cărți, așa cum o arată colofonul, adică postfața tipografului de pe ultima pagină, a fost tot un ieromonah Macarie, unul și același cu cel care tipărise

... și orașul unde și-a desfășurat activitatea: Veneția

cărțile muntenegrene și care se refugiase la noi după ocuparea țării sale de către turci.

Cu litere din plumb și antimoniu

Macarie n-a venit însă „cu buchile în traistă“, cum învățasem la școală, căci tiparnița Țării Românești este o creație autohtonă. N-a fost adusă de iscusitul ieromonah, meșter al tiparului, și nici n-a fost comandată la Veneția, cum pretindeau unii.

Într-adevăr, comparând caracterele tipografice ale tiparniței românești cu cele de la Cetinie, observăm fără dificultate că avem de a face cu litere diferite. Comparația făcută cu pagini din *Octoihul* de la 1494 și cu literele folosite în *Octoihul* nostru din 1510 demonstrează concludent că nu este vorba despre același tipar. Literele cărții din 1494 sunt mai mici și tăiate mai subțiri, în timp ce literele

Octoihului muntenesc sunt mai mari și imită scrierea semiuncială a manuscriselor ieșite din scriptoriile moldovenești. Aproape cu o treime sunt mai mari caracterele tipografice românești.

Cât privește frontispiciile și literele mari lucrate din lemn (textul propriu-zis este imprimat cu litere turnate din plumb și antimoniu), acestea imită din punct de vedere artistic superbe împletituri ale vechilor noastre manuscrise, în timp ce frontispiciile muntenegrene sunt de esență italiană. *Octoihul* românesc nu l-a copiat pe cel de la Cetinie nici ca așezare a textelor; este evidentă traducerea diferită din grecește pentru cele două versiuni.

Liturghierul lui Macarie are și un colofon, în care sunt menționate ceea ce am numi noi astăzi datele editoriale. În vechime cărțile nu aveau foaie de titlu și locul tiparului și al anului era menționat în subsolul ultimei pagini. Colofonul

Liturghierului tipărit acum 500 de ani pomeneste de ceea ce vrem noi să știm astăzi despre nașterea primei cărți de pe teritoriul românesc. Traducerea o dăm după *Bibliografia Românească Veche*, elaborată de Ioan Bianu și Nerva Hodoș și completată de slavistul P.P. Panaiteșcu.

A tot văzătorului și preabunului Dumnezeu slavă și mărire. Celui ce a dat să se îndeplinească orice faptă bună, care este începută întru Dănsul, Acestuia slavă și stăpânire în vecii vecilor.

S-a început această sfântă carte, numită

Liturghie, din porunca domnului Io Radul voievod, căruia să-i fie pomenirea vecinică. Și s-a sfârșit această carte din porunca celui în Hristos Dumnezeu binecredincios și de Hristos iubitorului și de Dumnezeu păzitului și prealuminatului domn Io Mihnea mare voievod a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei, fiul marelui Io Vlad voievod, în primul an al domniei lui, trudindu-se pentru aceasta smeritul ieromonah Macarie, în anul 7016, crugul soarelui 16, al lunei 5, indictionul 11, luna noiembrie 10 zile.

De observat că acest colofon din *Liturghier* folosește elemente de cronologie secundară, ce nu se mai întâlnesc în documentele noastre interne (crugul soarelui, al lunii, indictionul), precum și începutul anului la 1 ianuarie, în loc de 1 septembrie, când începea anul bisericesc și care s-a folosit la noi sute de ani. Iar atribuirea Podunaviei, adică a pământurilor din dreapta Dunării (Dobrogea), lui Radu și Mihnea nu mai corespundea adevărului istoric.

Bistrița, Târgoviște sau București?

Interesul pentru cea dintâi carte tipărită la noi a început în anul 1860, când Alexandru Odobescu a găsit la mănăstirea Bistrița (din Oltenia) trei exemplare din *Liturghier*. Nu s-a încheiat nici astăzi, căci noi și noi întrebări se pun cu privire la Macarie, la tehnica tiparului, la aria de răspândire a cărții și, nu în ultimul rând, la locul unde a funcționat tipografia sa. La această ultimă întrebare se cuvine să încerc-

Neagoe Basarab, 1512-1521,
și fiul său Teodosie.

După fresca din mănăstirea Ostrov (Vâlcea)

căm să răspundem și noi, deși niciuna dintre postfețele celor trei titluri de carte nu indică locul de tipărire.

Excludem din capul locului imprimarea lor la Veneția din rațiunile deja amintite. S-ar putea deduce că la mănăstirea Bistrița, bogata mănăstire a boierilor Craiovești, unde au mai fost găsite și alte exemplare, să se fi tipărit *Liturgierul*. Nici o activitate tipografică ulterioară nu este cunoscută la Bistrița. Presupunem că tiparnița a fost așezată în capitala țării, Târgoviște, și nu în București, deși amândouă orașele erau socotite orașe de reședință domnească.

Târgoviștea avea în apropiere o mănăstire refăcută și considerată de Radu cel Mare drept ctitoria sa: Mănăstirea Dealu. Aceasta putea asigura, prin călugării știutori de carte, ajutor la tipărirea celor trei cărți imprimate de Macarie. Dacă ne gândim la rolul cultural jucat de Mănăstirea Dealu un secol mai târziu, ca centru tipografic, am putea admite o continuare de tradiție pe această linie. Este o ipoteză pe care a admis-o majoritatea istoricilor literari, inclusiv Bianu și Nerva Hodoș, cei care au elaborat repertoriul cărților tipărite pe pământul românesc, până în anul 1830.

Care a fost aria de răspândire a *Liturgierului*? Trebuie să subliniem mai întâi că tirajul de 200-300 de exemplare a fost suportat de domn, pentru înzestrarea bisericilor și a mănăstirilor din țară. Dar s-au găsit exemplare în Ardeal și la Muntele Athos, ceea ce ne îndreptățește să admitem existența unor exemplare și în afara Țării Românești. Peninsula Balcanică, ortodoxă și

Nerva Hodoș și Ioan Bianu

slavă, n-avea sprijin economic și cultural decât de la domnii Țării Românești. Nu degeaba era socotit Neagoe ctitor al întregii Sfetagore. Cu siguranță că *Liturgierul* – și mai apoi celelalte cărți ale lui Macarie – a fost difuzat pe întregul teritoriu românesc de astăzi și la sud de Dunăre, în Bulgaria și Serbia. Poate că unele exemplare au trecut Nistrul, căci Rusia nu va avea tipografie decât în 1564 (primul lor tipograf a fost Ivan Feodorov), iar Ucraina trei ani mai târziu.

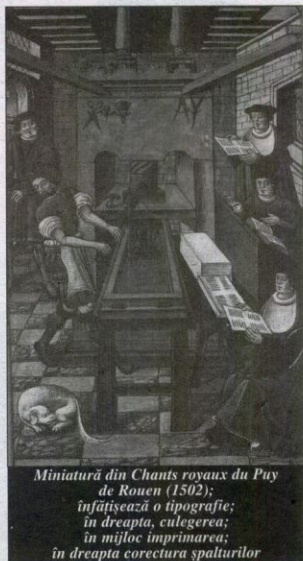
Nu știm care a fost sfârșitul lui Macarie și nici soarta tiparniței sale după 1512. Unele litere vor fi fost folosite în cărțile imprimate la Belgrad (*Tetraevanghelul* din 1512 a fost reeditat în 1552 de către ieromonahul Mardarie de la mănăstirea Mărcșa, meșter tipograf), ca și de către Dimitrie Liubavici, al doilea tipograf al Țării

Românești. Coresi însuși va reedita *Liturgierul* lui Macarie în 1588, la Brașov.

Cum numărul de exemplare tipărite de Macarie n-a putut acoperi necesarul tuturor bisericilor și mănăstirilor, multe au realizat copii de mână, din care unele au străbătut timpul până la noi.

Evocând momentul cultural al anului 1508, putem afirma cu mândrie că Țara Românească s-a găsit în fruntea multor state vecine la începutul secolului al XVI-lea, în ceea ce privește industria de carte, că am putut ajuta popoarele din jur cu larghețe sute de ani (prima carte în limba bulgară a fost tipărită în 1824 la Brașov).

Am dat mult culturii sud-est europene și așteptăm mai multă recunoștință... ■

Miniatură din *Chants royaux* du Puy de Rouen (1502); înfățișează o tipografie; în dreapta, culegerea; în mijloc imprimarea; în dreapta corectura șpalturilor

DE CE A VENIT PREȘEDINTELE CHARLES DE GAULLE LA CRAIOVA

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

● Prin oraș circulă tot felul de zvonuri ● Prânz la Debarcaderul din Parcul Romanescu ● De Gaulle bate pas de front și dă raportul ● Ceaușescu semnează pe loc pentru viza de emigrare ● Șeful statului schimbă patul cu ofițerul de serviciu ● Un ziarist chinez cere textul discursului rostit, nu pe cel scris ● De Gaulle părăsește dineul oficial pentru o întâlnire secretă ● Și-au recăpatat casa și mobila datorită înaltului oaspete

Președintele Franței Charles de Gaulle a fost personalitatea politică internațională cea mai importantă care a vizitat Craiova. Prevăzută inițial a avea loc în iunie 1967, vizita a fost amânată din cauza izbucnirii „războiului de șase zile” dintre Israel și Egipt (Magazin istoric, nr. 10/2007). Generalul Charles de Gaulle a fost oaspetele României între 14-18 mai 1968. Și de data aceasta călătoria a fost cât pe ce să fie amânată din cauza izbucnirii la Paris, la 12 mai, a unor grave tulburări studențești...

Vizita lui de Gaulle în România a fost probabil cea mai triumfală călătorie a sa în străinătate. Din păcate, a fost și ultima.

Deși mult mediatizată, vizita a avut numeroase aspecte rămase necunoscute publicului larg.

Generalul Polihron Dumitrescu...

... și colegul său, președintele Franței

Prima întrebare care s-a pus – și, desigur, cea mai importantă – a fost: de ce în programul vizitei lui de Gaulle în România a fost inclus orașul Craiova, și nu Iași sau Cluj, așa cum a propus partea română. De ce a insistat diplomația franceză pentru vizita în capitala Olteniei și a obținut-o? Explicații s-au găsit, s-au dat atunci, dar n-au convins.

Vizita președintelui Charles de Gaulle în România m-a prins tânăr cercetător la Filiala din Craiova a Academiei Române, înființată și condusă de C.S. Nicolaescu-Plopșor. Aici, de altfel, se și stabilise sediul Centrului Internațional de Presă. Eram, așadar, în miezul problemei. Mai mult, îmi aduc aminte că în oraș circulau fel de fel de zvonuri, printre care și acela că de Gaulle a venit la Craiova pentru a se întâlni cu un prieten, fost coleg de școală. S-a presupus că de la Saint-Cyr... S-a crezut că era vorba despre generalul Romulus Dimitriu (*Magazin istoric*, nr. 3/2008). Dar acesta, cât și soția sa (frânzuoaică, ma-

dame Mauricette), atunci când i-am întrebat, peste câțiva ani, au negat. Nu cu dânsul s-a întâlnit, ci „cu altă persoană”. Nu mi-a spus numele colegului lui Charles de Gaulle și nici n-am insistat. Pe cine am mai întrebat apoi, fie că nu știa, fie că nu voia să spună. Am presupus că a fost o înțelegere în acest sens... Și totuși evenimentul, întâlnirea, era clar, a avut loc, dar asupra sa s-a păstrat, parcă, un adevărat complot al tăcerii.

Președintele de Gaulle a venit la Craiova la 16 mai 1968, împreună cu Ceaușescu. Avionul a aterizat la ora 9.45. Tot programul fusese făcut din timp, la minut: care este traseul pe care se deplasează, obiectivele vizitate, unde se ia masa, unde se doarme etc. Translațiunea oficială a lui de Gaulle a fost doamna Sanda Stolojan. S-au vizitat Uzinele „Electroputere” (Fabrica de locomotive Diesel și Fabrica de Aparataj electric de înaltă tensiune), Combinatul Chimic și Termocentrala de la Ișalnița (făcută în colaborare cu specialiști francezi).

Doamna de Gaulle a avut alt program. Însotită de Elena Ceaușescu și celelalte doamne, au vizitat Casa Copilului, de lângă Parcul Romanescu, unde au făcut daruri copiilor abandonati, aflați aici sub îngrijirea statului. La ora 12.50, cele două delegații franceze, cea condusă de Președinte și cea condusă de doamna de Gaulle, s-au reîntâlnit, pentru prânz, la Debarcaderul din Parcul Romanescu.

Inalții oaspeți erau așteptați de un grup restrâns de oficialități locale, de presă și o gardă de onoare. Când a coborât din mașină, de Gaulle a salutat cu mâna pe cei de față, a privit atent împrejur, a mai făcut câțiva pași, apoi, bătând pas de front și cu mâna la chipiu, s-a îndreptat direct spre generalul român POLIHON DUMITRESCU și... i-a dat raportul! Toți cei de față au înmărmurit. Presa, zeci de ziariști, cei care filmau nu înțelegeau nimic... Președintele Franței, generalul Charles de Gaulle, dădea

Imagine din timpul vizitei la Craiova

onorul și raportul unui ilustru necunoscut general român...

Misterul în fond, nu era nici un mister era simplu. Cei doi fuseseră colegi și buni prieteni la Școala Superioară de Război de la Paris, între 1922-1924. Pentru a-și revedea colegul, prietenul, șeful de clasă din acei ani, venise deci de Gaulle la Craiova. Și cum obiceiul era ca șeful de clasă să i se dea raportul, de Gaulle a procedat ca atare.

Mai mult, trebuie reamintit că la acea dată generalul de Gaulle avea 78 de ani. Deci vârsta senectutii, dar și a amintirilor nostalgice. Și încă un lucru. De Gaulle a avut întotdeauna sentimente de stimă și prietenie, poate chiar o adevărată slăbiciune pentru poporul român, pentru România, pentru limba română și și-a dorit să ajungă să pună piciorul pe pământ românesc. De asemenea, e poate cazul să mai spunem că încă de la prima discuție avută cu Ceaușescu, de Gaulle i-a dat acestuia o listă cu 13 nume de persoane, care să primească viza de emigrare în Franța (*Magazin istoric*, nr. 7/2000). Ceaușescu a aprobat-o, atunci, pe loc și persoanele respective au plecat. Printre acestea s-au aflat și domnul Dan Niculescu (care apoi a fost consilier cu probleme economice pentru Europa de Est a trei președinți ai Franței), cu soția și sora acesteia (ficele lui Pierre Orovanu), nepoatele lui Constantin Argetoianu.

După prânz, președintele de Gaulle a mers să se odihnească la Vila Jianu. Avea camera 5, la etaj, pe stânga. Fiind o persoană înaltă, 1,92 m, i s-a făcut un pat special, de 2,20 m lungime. În cameră, pe pereți, i s-au pus trei ta-

blouri; două de N. Grigorescu și unul de N. Vermont, de la Muzeul de Artă din localitate. A mers în cameră, a stat în ea foarte puțin, apoi a coborât la parter, în camera de gardă a ofițerului francez. I-a ordonat acestuia să urce în camera sa, iar el a rămas în camera lui. La observația că patul din acea cameră este mic, de Gaulle a zâmbit și a făcut semn să-l prelungască cu un fotoliu...

După-amiaza, la ora 16.45, a avut loc celebrul miting din Piața Prefecturii. În discursurile rostite atunci, cei doi președinți au fost... luați de val. Ceaușescu n-a mai respectat textul scris și a adăugat anumite lucruri (țin minte că la Centrul de Presă un ziarist chinez a făcut caz, cerând textul discursului rostit, și nu al celui scris). De Gaulle a vorbit, ca de obicei, liber, cuvintele sale, din inimă, fiind însoțite de gesturi expresive și de câteva cuvinte românești, printre care și „Hai să dăm mână cu mână”, ce au făcut o excelentă impresie, cucerind mulțimea.

Seara, la ora 19.30, a avut loc dineul oficial, dat de președintele Consiliului Popular Județean Dolj, Gheorghe Petrescu (care era și primul secretar de partid al județului), în cinstea înalților oaspeți. Dineul s-a desfășurat în impresionanta Sală Maură a Restaurantului Minerva. Au participat 40 de persoane din partea română și 19 din partea franceză. La ora 21 fără ceva, generalul de Gaulle s-a ridicat și a dispărut discret...

S-a spus atunci că are probleme de sănătate și că poartă o sondă pentru urină. Peste câteva minute se afla însă pe strada Ulmului, la numărul 19, în casa generalului Polihron Dumitrescu. Era fosta sa casă, ce îi fusese retrocedată, pusă

la punct, remobilată etc., cu acel prilej. Soția generalului Dumitrescu, care era franțuzoaică, i-a tot săcăit pe cei care i-au aranjat casa, întrebându-i dacă după aceea le-o vor lua iar, dacă le lasă mobila etc. Au fost asigurați că totul le aparține, dar rugați să nu spună prin ce au trecut...

Intrevederea dintre generalul de Gaulle și generalul Polihron Dumitrescu a fost intimă. În casă se mai afla doar soția generalului Dumitrescu. Afară, în stradă, patru mașini...

Înainte de ora 23.00, generalul de Gaulle era la Vila Jianu și, pus la curent cu mersul evenimentelor din Franța, a hotărât scurtarea vizitei în România cu o zi.

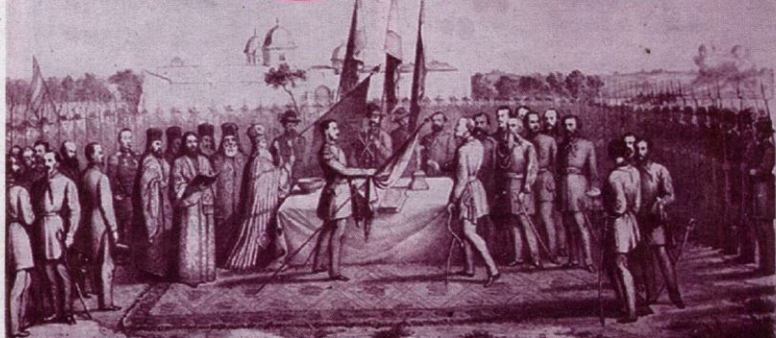
Plecarea din Craiova a înalților oaspeți a avut loc a doua zi, dimineața, la ora 9.00.

În fond, cine a fost acest ilustru necunoscut general român, fost coleg de clasă la Școala Superioară de Război de la Paris și prieten cu de Gaulle?

Polihron Dumitrescu s-a născut în comuna Milcov, județul Olt, la 14 noiembrie 1893. A făcut Școala Militară de Ofițeri de Infanterie între 1911-1913, absolvind-o, ca și colegii săi, cu gradul de sublocotenent. În anul 1916 a fost avansat locotenent, iar în 1917 căpitan. A luat parte la Marele Război. În anul 1921 a urmat anul I la Școala Superioară de Război din București și, clasându-se primul, a fost trimis să-și continue studiile, anul II și III (1922-1924), la Școala Superioară de Război de la Paris. Întâmplarea a făcut ca atunci să-l cunoască pe de Gaulle și să se împrietenească cu acesta.

(Continuare în p. 27)

1877

Cotroceni, septembrie 1867: solemnitatea depunerii jurământului și distribuirea drapelului Gărzii cetățenești din Capitală, în prezența domnitorului Carol I

ÎNSEMNELE ARMATEI ROMÂNE

CORNELIU M. ANDONIE, CAMELIA CRISTEA

La începutul Războiului din 1877-1878 armata română avea în componere 8 regimente de infanterie de linie, 4 batalioane de vânători, 16 regimente de dorobanți, 2 regimente de roșiori, 8 regimente de călărași, 4 regimente de artilerie, 1 batalion de geniu, 1 escadron de tren, 2 escadroane de jandarmi călări, flotila de Dunăre, pompieri, 30 batalioane de miliții, 30 escadroane de miliții și garda orășenească.

Cele mai multe dintre acestea fuseseră înființate în anii premergători războiului. Unitățile armatei permanente aveau drapele și standarde. Unitățile de infanterie de linie, de artilerie, de vânători și geniu, precum și cele de dorobanți aveau în dotare drapele, în timp ce regimentele de roșiori și cele de călărași, standarde. Deosebirea dintre drapel și standard consta în faptul că standardul era mai mic și brodat, în timp ce drapelul era mai mare și pictat.

In 1874, drapelele vechi, înmânate în februarie-martie 1866 de Locotenenta domnească, au fost înlocuite cu însemne noi. Un număr de 24 drapele și 10 standarde au fost comandate în 1873 de către ministrul de Război generalul Ioan Emanoil Florescu Casei *Collani et C-ie* din Berlin și au sosit în țară în luna august 1874. După ce au fost sfințite, domnitorul Carol I

le-a înmănat, în ziua de 14 octombrie 1874, pe platoul de la Băneasa, cu ocazia manevrelor de toamnă. Au primit drapele Regimentele 1-8 Infanterie de linie, 1-8 Dorobanți, 1 și 2 Artilerie, batalioanele 1-4 Vânători, unitățile de pompieri și de geniu. Standarde au fost date Regimentelor 1 și 2 Roșiori și 1-8 Călărași. În aceeași zi, s-a publicat un ordin de zi, care a

fost citit trupelor, iar domnitorul a spus în cadrul ceremoniei: „Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați. Cu mândrie și încredere V-am dat aceste steaguri, având ferma convingere că armata va ști a le apăra în orice împrejurare ca pe un sfânt depozit și a le păstra cu onoare și fără pată. Nu Mă îndoiesc nici un moment că fiecare dintre dumneavoastră, când veți fi chemați a vă în-

Drapelul Regimentului 2 Artilerie, înmănat de domnitorul Carol I la 17/29 iulie 1877

Stindard model 1874

deplini datoria, o veți face cu iubire și devotament, având numai o țință, deviza steagurilor: «Onóre și Patrie».”

La 1 ianuarie 1877 s-au înființat opt noi unități de infanterie (Regimentele 9-16 Dorobanți), iar la 5 februarie au fost create Regimentele 3 și 4 Artilerie. Pentru acestea s-au comandat drapele noi aceleiași case germane, însemnele sosind în țară la 25 iunie 1877. Mobilizată încă din aprilie, armata română se afla concentrată în Oltenja, așteptând semnalul pentru trecerea Dunării și intrarea în acțiune. În aceste împrejurări, la sediul Marelui Cartier General Domnesc, dislocat la Poiana Mare, unitățile nou create și-au primit drapelele în ziua de 17 iulie. Ceremonia s-a desfășurat în prezența domnitorului, a primului ministru, a miniștrilor de Externe și de Război, a comandanților celor două corpuri de armate și a celor de divizii, precum și a comandanților celor zece regimente ce urma să primească drapelele.

Festivitatea a început cu ținuirea pânzelor pe hampe. Slujba de sfințire a drapelelor, oficiată de Atanasie Stoe-

nescu, episcopul Râmnicului și Noului Severin, s-a desfășurat la biserica „Sfinții Voievozi”.

Comandanții unităților respective au primit, apoi, fiecare în parte, din mâna domnitorului, noile drapele și, cu ele în frunte, au defilat prin fața oficialităților prezente.

Trebuie remarcat că atât drapelele și stindardele confecționate în 1873, cât și cele din 1877 nu respectau armele țării așa cum erau ele prevăzute în Legea pentru modificarea armelor țării, sancționată prin Înaltul Decret nr. 498 din 8 martie 1872; mai mult, între ele existau și unele deosebiri. Acest lucru se datorează, în mod sigur, faptului că Ministerul de Război nu a trimis firmei executante un desen cu modelul oficial, lăsând la latitudinea ei realizarea drapelelor.

Trecând peste aceste „scăpări” (pentru ostași nu aveau nici o însemnătate), trebuie spus că sub aceste însemne militari români au luptat cu vitejie, pentru faptele lor steagurile unităților respective fiind distinse cu diferite decorații (ordine și medalii).

Drapelul era compus dintr-o pânză din mătase tricoloră de forma unui pătrat cu latura de 1,15 m și o hampă lungă de 3,00 m, în vârful căreia se afla o acvilă napoleoniană cruciată. Drapelul avea ca accesorii o cravată tricoloră, țesută din fir de aur și din mătase albastră și roșie; un portdrapel confecționat din piele neagră lăcuită, cu un pahar, tot din piele, pentru purtarea hampei; o învelitoare (husă), din mușama neagră, având la partea superioară, cusut, un vârf conic din alamă, aplatizat, ce purta cifra domnitorului, și care servea ca protecție pentru acvilă, în timpul mersului. Fiecare drapel dispunea și de o trusă pentru ținuire, compusă dintr-un ciocânel metalic (care avea gravată pe o parte cifra domnitorului) și un număr de țințe (pentru ținuirea unui astfel de drapel se foloseau 79 de țințe aurite și 1 țință de argint).

Stindardul era format dintr-o pânză de mătase tricoloră de formă pătrată, cu latura de 0,465 m; hampa avea aceeași lungime ca la drapel și purta în vârf tot o acvilă napoleoniană. Port-stindardele erau confecționate din piele, pe fața

interioară, pe cealaltă având un tricolor format din galon de mătase galbenă și postav albastru și roșu; pe margini avea franjuri din fir metalic. El se compunea din trei piese prinse între ele prin curele, anouri (inele) și carabiniere din oțel și era protejat de o husă din muișama neagră, închisă cu capse. Necesarul de ținte pentru un stindard era de 23 auri și 1 din argint.

Existau reguli precise de prezentare a drapelelor și stindardelor cu ocazia ceremoniilor și a paradelor. Drapelele și stindardele erau însoțite de o gardă compusă din cinci sergenți (doi așezați în rândul întâi, având în mijloc un adjutant subofițer, care purta drapelul, și la dreapta lor pe ofițerul asistent, care era comandantul gărzii; în șirul al doilea, erau așezați ceilalți trei sergenți). Din toamna anului 1874 modalitatea de prezentare a drapelelor și stindardelor la parade s-a schimbat, vechiul sistem fiind utilizat doar la marile parade pe loc.

Istoria glorioasă a acestor însemne se confundă cu aceea a unităților pe care le reprezintă. Drapelul Regimentului 8 Dorobanți „Buzău” a fost distins cu *Medalia Virtute militară* (*Magazin istoric*, nr. 5/2005). La 31 decembrie 1877, drapelul Regimentului 13 Dorobanți, aflat în marș spre garnizoana de reședință din Iași, după demobilizare, a fost decorat cu Ordinul *Steaua României* (*Magazin istoric*, nr. 8/2004), cu spade, în grad de mare cruce, ce îi fusese acordat în august, pentru luptele de la Plevna. Pentru cucerirea redutei Grivița 1, la 30 august 1877, drapelul Batalionului 2 Vânători a primit aceeași distincție, plus o cunună din flori artificiale și o eșarfă din mătase, din partea doamnei Elisabeta, eșarfă pe care doamna însăși brodase versurile: „Lauri pentru cei vii/Rose pentru cei morți”.

La 11 martie 1878, prin Ordinul de zi pe armată nr. 25 se anunța că „Domnitorul a binevoit a aproba decorarea drapelelor Regimentelor 4 și 6 Infanterie de linie și 9

Dorobanți «Râmnicu Sărat», care, în ziua de 12 ianuarie 1878, au reformat memorabila victorie de la Smârdan”. Drapelul aceluiași Regiment 6 Infanterie de linie a fost decorat, la 23 septembrie 1879, și de către principele Milan Obrenovici, comandantul său onorific, cu medalia sârbă *Bravură militară*.

Sunt doar câteva exemple. Aceste drapele și stindarde au fost în serviciu până la 10 mai 1902, când, cu ocazia ceremoniilor care au marcat împlinirea a 25 de ani de la proclamarea independenței, au fost înlocuite cu altele noi, cele vechi fiind depuse în Sala Tronului din Palatul Regal, alături de Coroana de oțel folosită la încoronarea regală din 10 mai 1881. La 10 mai 1928, vechile însemne au fost transferate la Muzeul Militar Național, unde se află și în prezent.

Deși nu exista o reglementare scrisă, comandanții de mari unități de exemplu colonelul Mihail Christodulo Cerchez, comandantul Divi-

Poiana Mare, 17/29 iulie 1877: festivitatea înmânării drapelelor celor 8 regimente de dorobanți și 4 regimente de artilerie înființate la începutul anului 1877

ziei 2 dispuneau de fanioane tricolore (culorile fiind dispuse vertical), confecționate din lână subțire, fără nici o inscripție, pe care le arobau pe cort, în locul unde se afla statul lor major.

Marina de război avea un drapel (pavilion) asemănător celui al infanteriei și artileriei, însă cu dimensiunile de 0,500 m în lungime și de 0,700 m în lățime.

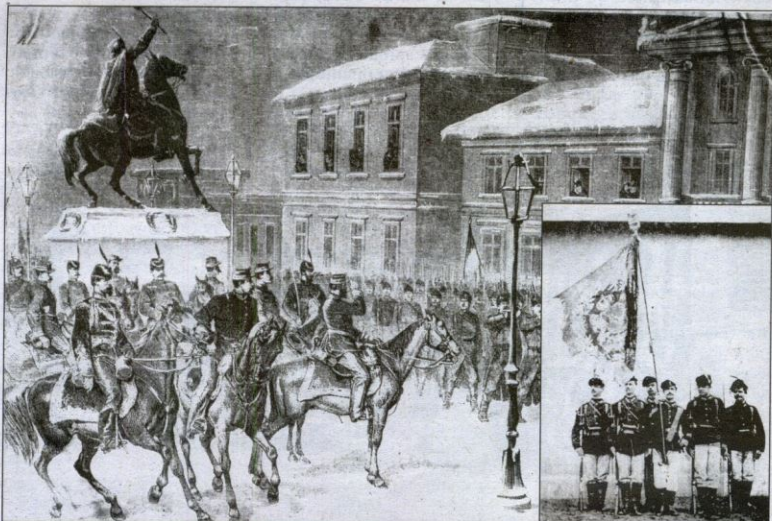
Unitățile de infanterie, atât din armata permanentă, cât și cele ale armatei teritoriale, mai aveau în dotare jaloane și fanioane, folosite atât pentru identificare, marcarea pozițiilor ocupate la revista de front, în marș sau în cadrul unor formațiuni mai mari, pentru delimitarea perimetrului taberelor, cât și pentru semnalizare. La regimentele de infanterie de linie și la batalioanele de vânători și cele

de geniu jaloanele, introduse în 1871, erau confecționate din două triunghiuri egale din mătase, formând un pătrat cu laturile de 0,550 m. Fiecare dintre unități avea culori distincte, dispuse în așa fel, încât să nu se repete. Pânza era prinsă pe o hampă, din lemn negru, subțire, de 2,05 m lungime, având la partea superioară un vârf de sulită din metal.

Pentru Regimentele 1-8 Dorobanți jaloanele au fost adoptate în 1873 și erau confecționate din câte două triunghiuri egal dispuse, unul la colțul din stânga, jos, și celălalt în colțul opus, liber, unite la mijloc printr-o fâșie lată de 17 cm, formând, astfel, un dreptunghi cu laturile de 51/56 cm. Fiecare dintre cele trei bucăți de pânză reprezenta o culoare, dispuse în așa fel, încât să nu existe două unități cu aceeași distribuție a culo-

rilor. Pânza era fixată pe o hampă din lemn, lungă de 1,10 m, având la partea superioară un vârf de lance. În mai 1877 s-a stabilit același model de jalon și pentru celelalte regimente de dorobanți (9-16), înființate la începutul anului. Au existat însă și excepții: printr-un ordin intern, dat la 10 iunie 1877, colonelul Mihail Christodulo Cerchez stabilea ca în cadrul Diviziei 1, pe care o comanda la acea dată, regimentele să poarte, în cadrul fiecărei brigăzi, aceleași jaloane, pentru a face mai ușoară identificarea lor.

Aceleași decrete, din 1873 și 1877, amintuie faptul că fanioanele regimentelor de dorobanți sunt similare cu cele ale armatei permanente (stabilite prin același înalt decret ca și jaloanele), având cele trei culori naționale dispuse

Regimentul 13 Dorobanți defilează prin fața domnitorului Carol I, cu ocazia înmânării Ordinului Steaua României drapelului acestei unități (30 decembrie/11 ianuarie 1877)

Drapelul Regimentului 13 Dorobanți împreună cu garda sa (fotografie realizată după 1879)

paralel cu hampa și în ordinea prescrisă de legea care fixa armele țării, din 1867. Batalioanele regimentelor de infanterie de linie și de dorobanți aveau fiecare câte un asemenea fanion.

Prezența lor pe front alături de drapele și asemănarea coloristică i-au făcut pe mulți să le confunde. Așa se face că, prezentând luptele din 30 august 1877 pentru cucerirea redutei Grivița 2, iconografia epocii și cea ulterioară au preluat greșit din relatările martorilor faptul că, în momentul morții sale, căpitanul Nicolae Valter Mărcăneanu purta în mână, conform diferitelor surse, ba drapelul regimentului, ba drapelul național, ba un standard. În realitate, era vorba despre fanionul Batalionului 1 din Regimentul 8 Infanterie de linie, pe care îl comanda și care avea culorile alb și roșu.

Regimentele 1 și 2 de Roșiori, pe lângă stindarde, aveau în dotare și flamuri. Acestea erau confecționate din pânză, de formă dreptunghiulară, cu două colțuri alungite, la latura liberă, având lungimea de 68 cm și lățimea de 46 cm. Culorile, dispuse orizontal, erau: roșu, la partea de jos, și culoarea distinctivă (galben citron pentru Regimentul 1 Roșiori și alb pentru Regimentul 2 Roșiori) la partea de sus. Flamurile preluau culorile specifice din uniforme ale celor două regimente, adoptate în 1873. Pânza lor se fixa de lăncile aflate în dotarea unei jumătăți din efectivele unui regiment, confecționate din lemn de frasin și cu lungimea de 3 m. În general, în campanie, flamura nu era folosită, deși unele însemnări memorialistice și reprezentări grafice o menționează. ■

Eroii din Moara Vlăsiei

1877 rămâne în conștiința națională ca anul cuceririi independenței de stat a României. La 9 mai 1877, în cadrul ședinței Adunării Deputaților, ministrul de Externe de atunci, Mihail Kogălniceanu, a rostit memorabilele cuvinte: „Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare!”

Vestea proclamării independenței s-a răspândit fulgerător în întreaga țară și în teritoriile românești aflate sub dominație străină, stârnind entuziasma adeziune a tuturor românilor. Războiul pentru consfințirea noului statut internațional al României a devenit cauza întregii națiuni. Fiecare, după posibilități, a contribuit la efortul general. Tărâni și-au lăsat plugul pe care se pregăteau să-l bage în brazda de primăvară, și-au luat rămas bun de la cei dragi și s-au prezentat la oaste.

Și locuitorii comunei noastre, Moara Vlăsiei, județul Ilfov, au plătit un greu tribut de sânge în bătăliile de la Grivița, Rahova, Smârdan sau Vidin. În 1925, în centrul comunei s-a ridicat un monument cinzind memoria celor căzuți la datorie în Războiul de întregire a patriei (autor: sculptorul I. Iordănescu). Pe una dintre laturi a fost înscris și acest text:

„Vitejilor din Războiul 1877-1878

1. Dumitru Mihai, sergent, Batalionul 1 Geniu
2. Boițeanu Mihai, soldat
3. Cârstea I. Andrei, soldat, Regimentul 6 Dorobanți
4. Simion Ispas, soldat, Regimentul 6 Dorobanți
5. Voicu Andrei, soldat
6. Filimon I. Gheorghe, soldat, Regimentul 3 Călărași
7. Nicolae S. Gheorghe, soldat, Regimentul 8 Linie
8. Ioniță Ion, caporal, născut în satul Pașcani, județul Ilfov, mort pe câmpul de luptă de la Grivița, în ziua de 30 august 1877
9. Petrache Nicolae, soldat, născut în satul Pașcani, județul Ilfov, mort pe câmpul de luptă de la Grivița, în ziua de 30 august 1877
10. David Gheorghe, născut în satul Pașcani, județul Ilfov, mort pe câmpul de luptă de la Grivița, în ziua de 30 august 1877.”

Trebuie amintit că și cei rămași acasă și-au dovedit atașamentul față de înaltul ideal al independenței prin ofrande de tot felul (bani, alimente, îmbrăcăminte etc.) în folosul oștirii, prin cărașii și corvezi necesare efortului de război.

Ștefan UȚOI,
Școala generală nr. 3
„Alexandru D. Ghica”
din Căciulați,
județul Ilfov

ORDINUL „CAROL I“

SIMION CĂLȚIA

În 1881 s-a proclamat Regatul României. În 1906, când se sărbătorea un sfert de veac de la eveniment și patru decenii de la venirea lui Carol I în România, a fost creată o decorație care a primit numele celui mai important om politic român, cel care marcase o epocă în istoria țării: regele Carol I.

Legea privitoare la înființarea Ordinului „Carol I“ a fost adoptată de cele două Camere la 8 mai 1906 și promulgată de suveran în ziua următoare. România de la 1906 era puternic diferită de cea de la 1881 și cu atât mai mult de cea de la 1866 sau 1859. Tânărul regat își câștigase, odată cu vârsta, respect în arena internațională, iar în interior părea să fi intrat sub zodia progresului și prosperității. Ordinul nou înființat, prin poziția pe care o avea în ierarhie și prin forma și calitatea însemnelor, era menit să reprezinte tocmai acest salt făcut de România.

„Carol I“ era cel mai important ordin românesc, superior atât „Stelei“, cât și „Coroanei României“. Numărul total al membrilor ordinului era de 80 (comparativ cu cei 1.000 ai „Stelei României“). Avea patru clase: cea mai mică era Comandor (40 de membri), urma Mare Ofițer (25 de membri), Mare Cruce (10 membri) și Colan (5 membri). Gradul de Colan apare pentru prima oară la un ordin românesc. Pentru obținerea lui se cereau merite cu totul excepționale. Se acorda doar „bărbaților de stat care au avut conducerea afașelor statului, ca președinți ai Consiliului [prim-miniștri – n.n.], cel puțin timp de un an“, sau „militarilor ajunși la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei [...] și cari au condus, ca comandant șef, o armată mobilizată pe

timp de război“. Se mai conferea, de asemenea, pentru merite excepționale în științe sau arte.

Insigna ordinului se compunea dintr-un vultur de argint, ce avea pe piept un medalion de aur cu chipul lui Carol I. Vulturul era suprapus unei cruci treflate, din aur masiv, emailate roșu aprins, între brațele căreia se aflau câte nouă raze, de asemenea din aur. Placa ordinului era din aur masiv, având pe ea vulturul de argint ce-l poartă pe Carol I pe piept. Gradul de colan, pe lângă placă și lentă cu însemn ca mai sus,

avea un colier tot din aur, în medalioane cu stemele Munteniei, Moldovei, ale Casei de Hohenzollern, Dobrogei și Olteniei, separate de cifrul regal. În mijloc era coroana regală și de ea atârnat însemnul ordinului.

„Carol I“ – unul dintre cele mai impresionante ordine existente – a fost acordat unor personalități de primă mărime ale României. Titu Maiorescu, Ionel Brătianu, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, mareșalii Presan și Averescu ș.a. au avut gradul de Colan.

Tot la 1906 a fost bătută și o medalie, mult mai generoasă în ceea ce privește aria de conferire, destinată să fixeze în amintire împlinirea celor 40 de ani de domnie ai Regelui: „Medalia Jubiliară Carol I“. ■

**Așa vă place
istoria?**

*Dacă m-aș mai naște
o dată, tot femeie aș
vrea să fiu!*

**AGATHA
CHRISTIE:
O VIAȚĂ
TUMULTUOASĂ**

Numele
Agathe
Christie a de-
venit, de mai bine
de jumătate de secol,
sinonim cu misterul
și intriga polițistă. Puțină
lume știe însă că, și în viața
reală, autoarea a avut parte de o
existență agitată: moartea părinților,
probleme financiare, dispariție intens me-
diatizată, divorț, poveste romantică de dragoste,
călătorii în lumi îndepărtate și fascinante,
participări la săpături din celebre șantiere
arheologice...

THEODORA STĂNESCU-STANCIU

„Una dintre cele mai mari
bucurii ale omului este să aibă
o copilărie fericită!“ – sunt
cuvintele cu care își începea
Agatha Christie, declarată re-
gina incontestabilă a romanu-
lui polițist, *Autobiografia*,
publicată în 1977.

Sfârșitul veacului al XIX-
lea a adus și mai multă fericire
în familia americanului Fre-
derick Alvah Miller, din Tor-
quay, Anglia. După ce reușise
să se realizeze financiar, yan-
keului, căsătorit cu fiica unui
căpitan din armata britanică,

Clarissa Margaret Boehmer, i
s-a născut, la 15 septembrie
1890, un al treilea copil – o
fiică, Agatha. Familia mai
număra doi copii: Margaret
Frary (1879-1950), pe care toți
o strigau Madge, și Louis
Montant (1880-1929), Monty.

Spirite conservatoare, părinții au fost adepții educației în sânul familiei. Mezină nu a fost înscrisă la nici o școală din zonă, preferându-se să îi fie aduși dascăli și bone pentru a i se completa pregătirea. Copil timid, retras, dar foarte inventiv, Agatha era adesea prinsă în jocuri solitare, pe care și le crea singură. Încă din primii ani de viață, a fost atrasă de, domeniile artei, dovedind talent atât pentru pian, cât și pentru dans.

Hopuri

Decesul tatălui, în 1901, a lăsat familia într-o dificilă situație financiară. „Viața prinde o întorsătură total diferită după ce îți moare tatăl – scria Agatha Christie, mulți ani mai târziu, în *Autobiografie*. Am ieșit brusc din lumea copilăriei, un tărâm al siguranței și nepăsării, pentru a păși în dura realitate. Nimeni nu se îndoieste de faptul că tocmai de la capul familiei vine stabilitatea unei case. Eram învățate să îl întrebăm oricând, orice, să îi pasăm lui toate problemele zilnice – era una dintre caracteristicile vechii epoci victoriene.” În ciuda tuturor greutăților, Clarissa a reușit să își trimită fiica cea mai mică la Paris, la școala cunoscutei doamne Dryden, pentru a-i îmbunătăți talentele artistice.

Adolescența s-a încheiat ca un vis frumos: în 1914, aproape de Ajunul Crăciun-

ului, a venit cererea în căsătorie din partea chipeșului colonel Archibald Christie,

autoarea. Ci părți ale unui coșmar...”

Singură, într-o Londră afectată de război, după ce soțul i-a fost chemat pe front, Agatha a decis să nu se piardă cu firea. Fire întreprindă, s-a angajat, mai întâi, ca infirmieră, la un spital; apoi, ca ajutor, într-o farmacie. Timpul petrecut

aviator în Corpurile Aeriene Regale. Însă luna de miere nu

aici își va lăsa amprenta mai târziu, când se va concretiza în romanele polițiste care i-au adus celebritatea.

Scriitoarea cu fiica ei, Rosalind

a durat prea mult! Căci prima conflagrație mondială i-a răpit liniștea căminului proaspăt

Pasionată de trecut, dar și de restaurarea rămășițelor vieții de mult apuse, a încercat să găsească diferite metode pentru a-și ajuta soțul la săpăturile arheologice. Una dintre cele mai ingenioase implica utilizarea cremei de față – care o însoțea pretutindeni! – la curățarea obiectelor scoase din situri

înființat. „Anii războiului nu mi-au părut niciodată ani adevărați de viață – mărturisea

Disparația

Terminarea războiului a permis tânărului cuplu să își concretizeze planurile de vacanță. Mai ales că și fiica, Rosalind, născută în 1919, crescuse. În 1923 s-au îmbarcat într-o călătorie ce cuprindea oprii în Canada, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Australia.

Dar aura fericirii nu a durat prea mult pentru Archie și Agatha. Momentul de cotitură a intervenit trei ani mai târziu, în 1926. După 12 ani de căsnicie, militarul, ce trecuse cu destulă greutate la viața civilă și lucra acum în aparatul birocratic, s-a decis să-i mărturisească soției că nu mai vedea nici un viitor pentru mariajul lor. O aventură

cu o tânără și hotărâtă secretară la o importantă firmă londoneză, Nancy Neele, îi dăduse curajul să facă mărturisirea.

Pentru Agatha a fost o adevărată lovitură! Educată în spiritul vremurilor de altădată, niciodată nu se gândise la divorț.

Mai mult, acțiunea în sine, ca și aventura, făcută publică, a soțului, îi repugnav vizibil, considerându-le intruziuni în spațiul privat, pe care învățase să și-l apere cu toate puterile. Nu era deloc o adeptă a timpurilor moderne, pe care le vedea dominate de o societate fără simțul ordinii, al cauzei și al efectului sau al istoriei. Era mereu nostalgică după lumea ordonată, plină de prejudecăți, în care crescuse.

Tulburată de cele aflate, la 8 decembrie 1926, Agatha Christie a dispărut fără urmă. Potrivit relatărilor care au umplut paginile ziarelor, ea a plecat de acasă la lăsarea serii, cu mașina personală, iar automobilul a fost găsit abandonat, undeva în apropierea Londrei. În el, haina de blană și permisul de conducere. Erau singurele indicii. Se năștea unul dintre misterele care au avut-o ca autoare și personaj central.

Timp de zece zile, o întreagă Anglie a căutat-o... Dar, în zadar! Se părea că dispăruse fără urmă. Primele declarații ale fostului soț au fost marcate de tensiune: „Aș da chiar și 500 de lire pentru o singură informație legată de locul unde se află.” Superintendentul de poliție din Surrey, Kenward, care se ocupa cu investigația, nu l-a crezut însă niciun moment, bănuindu-l că și-a ucis soția. A început o vastă operațiune de dragare a smârcurilor din zonă și de scotocire a pădurilor, în care forțele de ordine s-au bazat și pe ajutorul a numeroși voluntari.

Presa a înregistrat fiecare mișcare, publicul urmărind

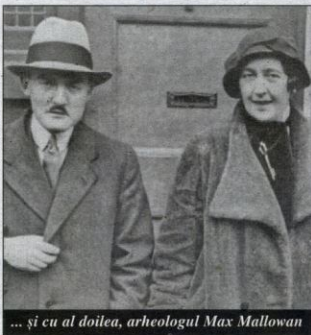

Împreună cu primul soț, infidelul Archibald...

cu suflul la gură înaintarea anchetei. Mai ales că au început să apară și declarații destul de ciudate din

Singura fiică a Agathe Christie, Rosalind Hicks, a murit la 28 octombrie 2004, tot la vârsta de 85 de ani și tot din cauze naturale. Nepotul Agathe, Matthew Prichard, deține, în prezent, drepturile de autor pentru operele bunicii

partea celor mai mult sau mai puțin implicați. Într-un interviu acordat de Archibald publicației *Daily News*, el a

... și cu al doilea, arheologul Max Mallowan

încercat să strecoare primele bănueli cu privire la faptul că Agatha ar fi putut să își înseneze propria dispariție. „Soția mi-a spus cu ceva timp în urmă că, dacă ar dispărea din proprie voință, nu ar dori să o caute nimeni. Toate astea îmi demonstrează că i-a trecut prin minte o asemenea posibilitate.” Declarația a stârnit un val de proteste în rândul apropiaților scriitoarei. Archibald s-a apărat, susținând cu tărie că el nu și-a omorât, cu siguranță, soția! Însă cititorii i-au luat partea soției dispărute. Ironia sorții! Agatha nu-i suportase niciodată pe jurnaliștii de investigație. Îi considera adevărați „câini de pradă” și chiar „sobolani”, care își urmăreau prada, gata să o atace, să o distrugă. Ziarele susțineau o adevărată

psihoză colectivă: apariții ale Agathe erau raportate în diferite colțuri ale Marii Britanii.

Soția înșelată se afla însă într-un luxos hotel, Harrogate, unde se distra din plin. A declarat, odată descoperită, că suferise, în urma șocului, o pierdere de memorie. Ciudată amnezie, căci, într-o scrisoare adresată cunoscutului lanț de magazine Harrods, în care se plânga de pierderea unui inel cu diamant, cerea conduserii, în cazul în care ar fi fost găsit, să i-l trimită pe adresa din Harrogate, pe numele Teresa Neele.

Dar bijuteria fusese pierdută de... Agatha Christie!

A fost un act premeditat, pus la cale, cu abilitate, de talentata scriitoare?! Agatha luase cu ea o sumă importantă de bani, pe care

a cheltuit-o cu mare plăcere... O tactică publicitară?! Mai ales că, în urmă cu ceva timp, semnase un contract cu firma „Collins”, recunoscută pentru diverse manevre în branșă, mai mult sau mai puțin reușite, menite a promova fie un autor, fie o operă.

Sosit să își identifice soția, chemat prin intermediul poliției din Yorkshire, Archie Christie a găsit-o susținând cu tărie că suferise o amnezie totală. Nu a negat însă nici un moment că nu ar fi Agatha, dar nici că s-ar numi... Teresa Neele, tocmai numele de familie al rivalei în dragoste!

După moartea scriitoarei, printre acte, s-a descoperit o însemnare care putea lămuri misterul: „cheia dispariției mele din 1926 se găsește în camera unde am locuit la Pera Palace, în Istanbul”. După atente cercetări, s-a găsit, ascuns sub parchet, un mic pachet ce conținea o cheie... O ultimă glumă a celei care fusese regina romanelor polițiste!

Misterul a fost disecat de multe biografii postume, mai ales că autoarea nu a pomenit nimic despre acele momente nici în interviuri, nici în *Autobiografie*. Una dintre ultimele investigații asupra vieții Agathe Christie, *Un mister britanic*, purtând semnătura Laurei Thompson, a încercat să recreeze discutatele zile de la sfârșitul anului 1926, bazându-se, în mare parte, pe informațiile conținute în

arhiva creatoarei lui Hercule Poirot, aflată la conacul din Devon, cumpărat de aceasta în 1938.

Prieteniile o considerau o persoană destul de draguță, de sociabilă, dar, dacă luăm în calcul relațiile cu femeile din jur, lucrurile ar cam sta tocmai pe dos! Încă din tinerețe, a stat mărturie rivalitatea cu sora, Madge; iar, ca mamă, nu s-a dovedit deloc la înălțimea așteptărilor, mai ales ale timpului, neglijându-și, adesea, copilul, potrivit opiniei contemporanilor

Dragostea nu ține cont de vârstă

Mariajul cu infidelul Archibald nu avea cum să mai dureze! Anul 1928 avea să aducă finalizarea procedurilor de

În martie 1930, în vizită la șantierul arheologic din Ur (*Magazin istoric*, nr. 4/2008) și-a descoperit viitorul

soț: arheologul Max Mallowan... „Un bărbat subțirel, cu ten măsliniu, foarte tăcut”, după cum a notat în paginile *Autobiografiei*. Era cu 14 ani mai tânăr, dar iubirea

nu are vârstă! „Tocmai de aceea am și ales un arheolog, deoarece prin natura profesiei sale, cu cât înaintez în vârstă, cu atât mă va găsi mai atrăgătoare.” Cu toate astea, Agatha a încercat să își ascundă mereu anii. Cel puțin în fața ofițerului de stare civilă, unde s-a declarat ceva mai... crudă.

Relația lor a ajuns repede la starea de oficializare, grăbită de un eveniment care a marcat-o profund: Rosalind se îmbolnăvise, destul de grav, iar Max a insistat să o însoțească în Anglia. În septembrie 1930, pe tărâm scoțian, au devenit soț și soție. Luna de miere și-au petrecut-o într-o călătorie în Europa și, de atunci, au devenit aproape nedespărțiți, Agatha însoțindu-l pe șantierele arheologice ale îndepărtatei

Afrii.

Anglia a înnobilit-o în 1971. Cinci ani mai târziu, pacea căminului i-a vegheat ultimele clipe de viață. S-a stins la începutul lui ianuarie 1976, după o scurtă, dar puternică răceală, devenită fatală pentru scriitoarea de 85 de ani. ■

Publicația Daily Sketch anunță reparația celebrei scriitoare

divorț. Agatha și-a ocupat timpul cu găsirea unui nou cămin și a unei școli pentru Rosalind. În plus, pentru prima dată în viață, putea să își îndeplinească unele dintre cele mai dragi pasiuni: călătoria cu Orient Expresul! Doi ani mai târziu, dragostea avea să îi zămbească din nou!

ÎNVIŢĂTOR PRIN CREDINŢĂ ŞI CURAJ

Episcopul Márton Áron (stânga) şi-a dovedit loialitatea faţă de Papa Pius al XII-lea (dreapta)

COSMIN OPREA

La peste un sfert de secol de la moarte (29 septembrie 1980), episcopul romano-catolic Márton Áron încă naşte controverse. S-a scris mult despre înaltul prelat, evidenţiindu-se diverse aspecte ale activităţii sale: politica iredentistă faţă de România, lupta aprigă pentru drepturile maghiarilor din Transilvania, cunoscutul lui anticomunism, preferând martirajul colaborării cu autorităţile politice de la Bucureşti, viaţa de sfinţenie în care a trăit şi respectul de care s-a bucurat din partea păstoriţilor. Cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la trecerea sa la cele veşnice, s-a reafirmat dorinţa tuturor celor prezenţi la comemorare, în faţa mormântului din Catedrala romano-catolică din Alba Iulia, de a se continua procesul de beatificare a sa, început la 17 octombrie 1992.

În paginile de mai jos relatăm un fapt semnificativ din activitatea pastorală a episcopului şi anume loialitatea sa faţă de Suveranul Pontif. Mulţumim pe această cale Înalt Prea Sfinţitului György Jakubinyi, Arhiepiscopul romano-catolic de Alba Iulia, pentru permisiunea de a studia în Arhiva Arhiepiscopală, cât şi doamnei arhiviste Rita Bernád, pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziţie materialul documentar necesar.

După acapararea puterii de către comuniști, situația Bisericii Romano-Catolice din România a fost una tolerată. Până în 1989, catolicii au fost singurul cult din țară fără un statut propriu de organizare.

Împotriva acceptării unui statut de organizare al Bisericii Romano-Catolice din România, impus de conducerea comunistă de la București, Márton Áron a fost permanent în pericol să fie arestat. Proiectul de statut pe care-l pregătise ierarhul era conform învățăturii Bisericii, și anume dependența de Sfântul Scaun, atât în cele spirituale, cât și în cele juridice, ținând totodată cont și de interesele Bisericii Greco-Catolice, scoasă de curând în afara legii.

O „pană” de benzină

După o lungă vizită pastorală în eparhia sa, care durase cinci săptămâni, ceea ce însemna foarte mult, episcopul s-a întors, la 16 iunie 1949, la Alba Iulia. Cinci zile mai târziu, la 21 iunie, a fost chemat la București, pentru discutarea proiectului de statut cu ministrul Cultelor, Stanciu Stoian.

De obicei, când se ducea la București, Márton Áron mergea cu taxiul până la Teiuș, de unde lua trenul spre Capitală. De această dată șoferul taxiului care îl conducea nu a mai fost disponibil (se va afla mai târziu că acel șofer refuzase planul mârșav al autorităților, pentru că în timpul războiului, fiind evreu, șoferul fusese salvat de la deportare de către înaltul prelat). Dar cum în asemenea situații se găsesc până la urmă voluntari, un altul i-a condus pe Márton Áron și pe secretarul acestuia, preotul Ferencz Beniamin, până la Sântimbru (9 km de Alba Iulia), unde automobilul „a rămas fără combustibil.”

Pe neașteptate a apărut o mașină cu prelată neagră din care au coborât niște indivizi care s-au oferit să le dea o mână de ajutor. Când autovehiculul era în mers, colonelul Gheorghe Crăciun, șeful Securității din Sibiu, care-i însoțea, a întors capul și le-a zis ironic: „Sunteți areștiți!” Episcopul își dăduse seama de acest lucru chiar din momentul în care urcase în mașină. Au fost legați la ochi cu câte o bucată de pânză neagră și transportați într-o direcție necunoscută. Au bănuț că fuseseră duși la Sibiu, după turlele palatului care se vedeau din biroul Securității.

Percheziționat de oamenii legii, i-a fost găsit în buzunar Statutul de organizare al Bisericii Catolice. Știind din timp că se putea întâmpla așa ceva, înainte de plecare, își numise lociitorii, astfel încât Episcopia să nu rămână fără conducător. A fost ținut în arest preventiv timp de doi ani. În 1951 a fost condamnat la închisoare pe viață, pentru înaltă trădare. Avea 55 de ani. A cunoscut ororile închisorilor comuniste de la Pitești, Aiud, Sighet și Jilava. Ca mulți dintre cei care au avut o asemenea experiență, a evitat să discute vreodată despre cele întâmplate în detenție. Părerea lor însă e unanimă: „Închisorile ne-au învățat adevărata rugăciune care se naște din suferință, jertfă și dăruire de sine..., au creat caractere și au conferit morală indivizilor...” (arhimandrit Iustin Părvu, Mănăstirea Petru Vodă, județul Neamț).

Pentru curajul său, la 6 iulie 1949, cu ocazia aniversării unui sfert de secol de la sfințirea sa ca preot, Papa Pius al XII-lea l-a numit arhiepiscop.

La 6 ianuarie 1955, a fost eliberat, insistând pentru aceasta și dr. Petru Groza, un vechi amic de-al său. Până în martie același an va rezida la Arhiepiscopia Romano-Catolică din București. De Buna

Vestire (25 martie 1955) s-a reîntors în sânul credincioșilor, după ce în prealabil fusese întrebat dacă e de acord cu eliberarea. A acceptat eliberarea dacă nu i se puneau condiții. Activitatea pastorală trebuia să se desfășoare cu puțini preoți și cu enoriași împărțiți. Puterea a crezut că, eliberându-l, va spori diviziunea din rândul preoților catolici. Nu s-a întâmplat așa. Episcopul Márton Áron a dat dovadă de multă înțelepciune. Preoții care luaseră parte la mișcarea preoțască de pace, promovată de regimurile comuniste, au fost iertați și obligați la o aspră penitență. Astfel a rezolvat problema cea mai dificilă a diecezei în acea perioadă.

Două evenimente, o singură zi

Conform Arhivelor Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Alba Iulia, primul lucru pe care l-a făcut, odată reîntors la reședință, a fost să înștiințeze Sfântul Scaun că și-a reluat activitatea pastorală în eparhia sa. I se adresase cardinalului Domenico Tardini (1888-1961), însărcinatul cu Afacerile internaționale ale Sfântului Scaun, căruia îi relatase că s-a reîntors în eparhie și, cu permisiunea Suveranului Pontif, își va relua activitatea. Totodată, îl ruga pe Papă să acorde, lui și turmei sale, binecuvântarea Apostolică (*Fond Scrisori episcopale nr. 1482/1955*).

Nici după întâlnirea la nivel înalt de la Geneva din toamna anului 1955, când s-a vorbit despre așa-zisul „spirit al Genevei”, situația catolicilor din spațiul comunist nu a fost una mai bună. Istoricul David Prodan menționează în memoriile sale că la al X-lea Congres Internațional de Științe Istorie, desfășurat la Roma între 4 și 11 septembrie 1955, cu puțin înainte de reuniunea de la Geneva, ostilitatea auto-

rităților din Europa de Est față de Vatican făcuse ca delegațiile din aceste țări să nu participe la recepția Papei. A doua zi au citit în limba franceză discursul lui Pius al XII-lea, conceput în așa fel, încât să poată fi acceptat de istoricii de toate orientările.

Greutățile în eparhie au continuat însă, mai ales la începutul anului următor, când au avut loc aniversările Papei Pius al XII-lea: alegerea ca Suveran Pontif, 17 ani de pontificat și 80 de ani de viață, toate în luna martie 1956. Papa era recunoscut pretutindeni pentru atitudinea ostilă față de regimurile comuniste (excomunicase la 1 iulie 1949 comuniștii italieni) și radicalismul său în ce privește compromisul cu ele.

Guvernul hotărâse alegerile pentru sfaturile populare, încă de la 7 ianuarie 1956, pentru aceeași zi, 11 martie, când trebuia să aibă loc și aniversarea Papei. În faza actuală a cercetării nu știm dacă intenționat a fost aleasă această dată pentru a elimina orice alt fel de manifestare.

Márton Áron a explicat autorităților că, indiferent de situație, în eparhia sa se va comemora aniversarea Papei Pius al XII-lea, aceasta neavând nici o legătură cu alegerile în sfaturile populare fixate în aceeași zi. Momentul nu putea conturba alegerile locale, deoarece se desfășura în cadrul litur-

ghiilor duminicale obișnuite, cu caracter strict bisericesc. Această sărbătoare fusese aniversată mereu în duminica dintre data alegerii și data încoronării Papei.

Amenințările nu au efect

Circulara episcopală fusese emisă la 12 februarie (conform Arhivei Arhiepiscopiei Romano-Catolice Alba Iulia, fondul *Scrisori episcopale*, nr. 426/1956). Papa Pius al XII-lea era elogiât ca „păstrătorul păcii” și se anunța că pe data de 11 martie 1956, între orele 9 și 11, în fiecare parohie, în cadrul Sfintei Liturghii, se vor ține predici și rugăciuni pentru sănătatea Papei, cântându-se *Te-Deum*; la finalul slujbei se vor bate clopotele în cinstea celor trei evenimente din viața Papei Pacelli, înălțându-se rugăciuni Mântuitorului „per il Vicario terrestre del Principe celeste della pace” (pentru Locuitorul pământesc al Principelui ceresc al păcii). Cei care se spovedeau și împărtășeau în duminica respectivă urma să obțină indulgență, adică iertarea de păcate pe zece ani.

Reacția Ministerului Culturii nu s-a lăsat așteptată. Se atrăgea atenția că data de 11 martie nu coincide nici cu data nașterii și a alegerii ca papă a lui Pius al XII-lea (2 martie), nici cu data încoronării Sale

(12 martie). Episcopul Márton Áron fusese anunțat despre alegeri încă din 7 ianuarie 1956, cu mai bine de o lună înainte de emiterea circularii. Ministrul de resort recomanda ca fie serviciul divin din 11 martie să fie limitat la liturghie, de la orele 9 la 11, deci sărbătoririi Papei să-i fie rezervat foarte puțin timp, fie, cel mai bine, ceremonialul să fie mutat a doua zi, luni 12 martie, la orice oră. Hotărârea trebuia să fie comunicată din timp, pentru a se avea avizul Ministerului Cultelor. Desigur, Márton Áron a înțeles manevra autorităților, menită să mute celebrarea Papei într-o zi lucrătoare, când toți credincioșii erau ocupați și nu puteau lua parte la o asemenea festivitate, dar nu și-a schimbat hotărârea.

În cele din urmă, prin inspectorii regionali de la Culte, autoritățile s-au mulțumit să supravegheze atent ceremonia ce s-a făcut strict în timpul serviciului religios, ca nu cumva aceasta să trezească manifestări ostile regimului și nici să nu depășească timpul alocat.

Prin atitudinea sa fermă, episcopul Márton Áron prefătează cele întâmplate în toamna anului 1956 în Ungaria și Polonia, când primății Bisericilor din aceste țări, József Mindszenty și Stefan Wyszyński, au denunțat categoric dogmele comuniste, suferind fiecare la rândul său rigurile regimului totalitar. ■

Episcopul înconjurat de enoriași

Istoria și școala

LA VREMURI NOI, OM NOU

ELENA CRISTINA MARIAN, Colegiul Național „Mihai Eminescu”

Unirea Țării Românești cu Moldova la 24 ianuarie 1859 reprezintă primul pas în procesul de formare a statului român. Pentru a reliefa importanța istorică a acestui eveniment, Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Oradea a organizat în ziua de 24 ianuarie 2008 concursul tematic *La vremuri noi, om nou*. Au răspuns acestei invitații elevi de la nouă colegii și licee orădene, care s-au grupat în echipe de câte trei membri. Așadar, s-au înfruntat în „turnir”: Colegiul Național „Emanuil Gojdu”, Colegiul Economic „Partenie Cosma”, Colegiul Tehnic „Traian Vuia”, Colegiul Tehnic „Mihai Viteazul”, Liceul de Artă, Liceul Teoretic „Lucian Blaga”, Liceul Teologic Penticostal, Colegiul Tehnic „Transilvania” și Liceul Teoretic „Onisifor Ghibu”. Pentru a se asigura obiectivitatea concursului, instituția organizatoare nu a intrat în competiție.

În deschidere, domnul profesor Iosif Eilender, directorul Colegiului Național „Mihai Eminescu”, a adresat un cuvânt de bun venit participanților și apoi a mulțumit călduros sponsorilor, fără de care acest concurs nu s-ar fi putut desfășura.

Compania „Stiefel Eurocart” a prezentat elevilor și profesorilor materiale didactice cartografice moderne, adecvate istoriei și geografiei. Pe hărțile acestei companii se poate lucra cu markere care, ulterior, se pot șterge cu ușurință. De asemenea, suporturile pentru hărți sunt deosebite, asigurând păstrarea lor în condiții optime timp îndelungat.

Compania „Diverta” a prezentat produsele sale de papetărie și oferta de carte pusă la dispoziția clienților, prin intermediul unui dinamic film publicitar.

Revista *Magazin istoric* a stârnit emoții mari printre profesori, fiind reamintite inițiativele culturale deosebite ale acesteia. Editarea memoriilor unor reprezentanți ai Casei

Regale Române sau mărturisirile unor importanți oameni politici interbelici, alături de prima publicare în variantă color a imaginilor reconstitutive ale Columnei lui Traian și articolele istoricilor străini, publicate număr de număr, au suscitât interesul elevilor.

Doamna director adjunct Maria Onița, profesor de istorie la Colegiul Național „Mihai Eminescu”, a urât mult succes participanților și a dat startul concursului. Probele au constat în 15 întrebări cu multiple variante de răspuns extrase din evenimentele care s-au succedat în perioada 1856-1866, dar au vizat și aspecte ale personalității domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Sursa bibliografică s-a rezumat doar la Manualul de Istorie pentru clasa a VIII-a conceput de Editura „Humanitas”. La finalul concursului s-au evidențiat elevii de la Colegiul Economic „Partenie Cosma”, Colegiul Tehnic „Traian Vuia”, Colegiul Tehnic „Mihai Viteazul” și Liceul Teoretic „Lucian Blaga”, care s-au situat în fruntea clasamentului cu punctaje egale.

Un moment deosebit a fost creat de domnul locotenent-colonel Vasile Ghiran, care, în uniformă militară de paradă, a prezentat elevilor și profesorilor principalele uniforme militare românești din perioada domnitorului Alexandru Ioan Cuza. S-a insistat asupra faptului că domnitorul Cuza a înființat Regimentul de Gardă personală Tiraliori, dar și prima unitate militară feminină de Vivandiere. De asemenea, steagul tricolor a devenit drapel național în timpul domniei lui Cuza.

*Pe-al nostru steag e scris
Unire și Moș Ion Roată și Uni-
rea* au fost două cântece interpretate de elevii clasei a VI-a A din cadrul școlii-gazdă, coordonați de domnul profesor de muzică Marius Bejan.

Patru echipe reprezentând clasele a VIII-a A, a IX-a B, a IX-a C și a IX-a F de la Colegiul Național „Mihai Eminescu” au expus colegilor lor invitați patru prezentări realizate în power point, cu referire la tematica competiției, *La vremuri noi, om nou*. Elevii prezenți au stabilit că prezentarea cea mai reușită a fost cea realizată de elevii clasei a VIII-a A.

A urmat departajarea celor patru echipe câștigătoare ale concursului propriu-zis, prin adresarea unor întrebări cu un grad ridicat de dificultate, în urma cărora s-a definitivat

*Câștigătorii celei mai bune prezentări
power point: Cristina Certezeanu,
Liorana Porumb, Andrei Negrău,
din clasa a VIII-a A,
Colegiul Național „Mihai Eminescu”*

clasamentul: Premiul I – Colegiul Economic „Partenie Cosma”, profesor Petru Galiș, Premiul II – Colegiul Tehnic „Mihai Viteazul”, profesor Viorica Jeflea, Premiul III – Liceul Teoretic „Lucian Blaga”, profesor Ionel Cacuci, Mențiune – Colegiul Tehnic „Traian Vuia”, profesori Claudia Cotuna și Gheorghe Naghi. Au primit un premiu și elevii clasei a VIII-a A de la Colegiul Național „Mihai Eminescu”.

Festivitatea de decernare a premiilor s-a desfășurat în acordurile *Horei Unirii*, premianții fiind felicitați de organizatori, de profesori și răsplățiți individual cu hărți de către „Stiefel Eurocart” și tichete valorice de către „Diverta”. De asemenea, acești elevi au câștigat și pentru școala pe care au reprezentat-o câte o hartă istorică a Regatului României din 1938, oferită de „Stiefel Eurocart”. Profesorilor îndrumători ai elevilor câștigători li s-au oferit abonamente din partea revistei *Magazin istoric*.

Organizatorii au considerat acest concurs ca fiind o reușită, apreciată și de participanți și de media locală, fapt pentru care s-a decis permanentizarea acestei activități în Oradea, în fiecare an la 24 ianuarie, la Colegiul Național „Mihai Eminescu”. ■

DE CE A VENIT...

(Urmare din p. 12)

La sfârșitul anului II de studii, Polihron Dumitrescu s-a clasat primul, astfel că în anul III, conform uzanțelor, a fost numit șef de clasă și avansat la gradul de maior. După terminarea școlii, cei doi s-au despărțit, urmându-și fiecare destinul. Pe la începutul anului 1967, când au început discuțiile privind vizita lui de Gaulle în România, generalul și-a adus aminte de colegul său de clasă și și-a exprimat dorința să-l reîntâlnească.

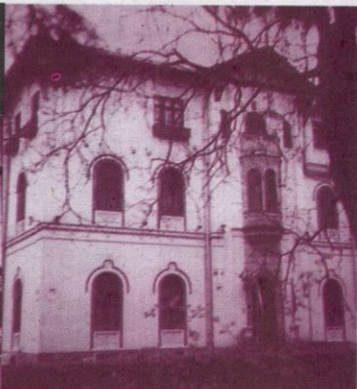
Pe vremea regelui Carol al II-lea, în 1933, Polihron Dumitrescu a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, în 1937 era colonel, iar în 1943, general de brigadă. A fost subșef și șef de Stat Major al Armatei a 3-a, între 22 iunie 1941-20 februarie, 1942, comandant al Diviziei 3 de Pază, între 20 februarie 1942-20 martie 1943, comandant al infanteriei Diviziei 21 Infanterie, între 20 martie-3 octombrie 1943, director al Învățământului Superior Militar, între 5 octombrie 1943-15 martie 1944, comandant al Diviziei 21 Infanterie, între 15

martie-20 decembrie 1944 și comandant secund al Comandamentului Militar al Bucureștiului, între 20 decembrie 1944-12 mai 1945.

A fost decorat, de-a lungul anilor, cu mai multe ordine și medalii, printre care și „Steaua României” clasa a III-a, în anul 1945. A fost trecut în rezervă la 9 august 1947. Cum a fost viața sa până la momentul Craiova 1968, cât și după aceea, nu știm.

Generalul de brigadă Polihron Dumitrescu a murit la București, la 30 martie 1977, și este înmormântat în Cimitirul Ghencea. ■

PACEA DE LA BUCUREȘTI

Aspect din timpul tratatelor de la București (stânga sus); Palatul Știrbei de la Buftea; regele Ferdinand I într-un dialog cu Ion I.C. Brătianu; noul prim-ministru Al. Marghiloman semnează pacea separată cu Puterile Centrale

Prof. univ. dr. ION CALAFETEANU

La 5 decembrie 1917, Rusia (membră a Antantei) a semnat, la Brest-Litovsk, armistițiul cu Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria, cărora li se alăturaseră, după izbucnirea Primului Război Mondial, Bulgaria și Imperiul Otoman). Acțiunea Rusiei Sovietice a dus la prăbușirea frontului de Est. România, aliată cu Rusia, s-a trezit într-o situație extrem de dificilă, fiind înconjurată de inamic.

Încă la sfârșitul lunii noiembrie, într-un memoriu adresat guvernelor aliate, premierul român Ion I.C. Brătianu dădea asigurări că un eventual armistițiu semnat de guvernul român, impus de starea de izolare a țării, nu aducea vreo modificare a obligațiilor politice asumate de țară, prin convențiile semnate în august 1916 cu Antanta. Șeful Misiunii militare franceze în România, generalul H.M. Berthelot, atrăgea și el atenția guvernului său asupra „situației foarte grave în care se afla România, ca urmare a ultimelor evenimente din Rusia”.

La 9 decembrie 1917, la Focșani, trupele ruse de pe Frontul românesc au semnat un armistițiu cu trupele Puterilor Centrale. La rândul lor, „armatele române, care operează sub ordinea generalului Presan și care fac parte din Frontul român, încheie și ele această convenție, pentru timpul cât va dura armistițiul armatelor ruse de pe Frontul român”.

În lunile ce au urmat situația a devenit și mai dificilă, puterea bolșevică fiind un dușman declarat al statului român. În aceste condiții, ipoteza avută în vedere de unii miniștri ai guvernului român, membri ai Partidului Conservator-Democrat (condus de Take Ionescu), sau de aliații occidentali privind retragerea armatei și a autorităților române la est de Prut și continuarea acolo a rezistenței, pe teritoriul unui fost aliat, devenise inoperantă. De altfel, atât Ucraina, cât și Republica Sovietică Federativă Rusă antamaseră deja negocieri de pace la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale, încheiate cu semnarea păcii la 9 februarie și, respectiv, 3 martie 1918.

Dacă Puterile Centrale erau interesate să încheie pacea cât mai repede, guvernul român avea tot interesul să tergiverseze, în speranța unei schimbări de ansamblu a situației de pe fronturile de luptă.

Ce nu se poate accepta

Pentru a urgenta începerea negocierilor, împăratul Carol I al Austro-Ungariei a transmis regelui Ferdinand (prin intermediul unui ofițer român din armata imperială) că România „ar putea conta pe o pace onorabilă dacă ar vrea să angajeze negocieri de pace”. Pe de altă parte, la 5 februarie 1918, Puterile Centrale au adresat un ultimatum României pentru începerea tratativelor. Ultimatumul a fost discutat de guvernul român în ziua de 7 februarie. Nu s-a ajuns la nici un rezultat, cei patru miniștri conservator-democrați, în

Generalul Alexandru Averescu

frunte cu Take Ionescu, cerând continuarea rezistenței. Pentru a tergiversa răspunsul la ultimatum, guvernul Ion I.C. Brătianu și-a prezentat demisia. Patru zile mai târziu, la 11 februarie, a fost format un nou cabinet, sub președinția generalului Alexandru Averescu, care cumula și funcția de ministru *ad-interim* la Externe. Acestui guvern i-a revenit misiunea de a stabili un prim contact cu reprezentanții guvernelor german și austro-ungar. La 24 februarie, în Palatul Știrbei de la Buftea, generalul Averescu s-a întâlnit cu miniștrii de Externe german și austro-ungar, Richard von Kühlmann, respectiv, Ottokar von Czernin. „În această convorbire de scurtă durată arată O. von Czernin în memorii a fost vorba exclusiv de Dobrogea. N-au fost menționate absolut deloc rectificările de frontieră prevăzute în programul austro-ungar, iar problemele economice, care mai târziu aveau să joace un rol atât de însemnat, au fost atinse doar în treacăt. Averescu se situase pe punctul de vedere că

cedarea Dobrogei ar fi fost o faptă imposibilă și întrevederea s-a încheiat cu un «non possumus» [nu se poate] din partea generalului român, care a fost echivalent cu întreruperea tratativelor”.

În raportul către Berlin, von Kühlmann ne dă un tablou asemănător: „Convorbirea s-a desfășurat negativ, deoarece Averescu s-a situat pe poziția că România [...], nefiind învinsă, nu poate semna decât o pace onorabilă. Pace onorabilă, după concepția sa, înseamnă numai aceea în care se păstrează un *status-quo* teritorial.” Kühlmann adaugă însă că în timpul convorbirilor s-ar fi vorbit premierului român și despre necesitatea unor „anumite rectificări de graniță la frontiera ungară”.

Tot von Kühlmann spune în raportul său că în timp ce aveau loc convorbirile între cei trei oficiali, însoțitorul lui Czernin a avut „un schimb de păreri neoficial” cu șeful statului major al generalului Averescu. Acesta din urmă raporta Kühlmann „a vorbit mai deschis decât Averescu. El a declarat că nici rectificările de graniță austro-ungare ale căror amănunte urmează încă să fie negociate și nici cererile economice germane nu sunt considerate în România motiv de a nu încheia pacea. Chiar și cu cedarea Dobrogei de Sud, până la linia de cale ferată Cernavodă-Constanța, [partea română] s-ar putea împăca în caz extrem. Cedarea căii ferate, a portului Constanța și a Dobrogei de Nord este însă absolut inacceptabilă pentru România. În măsura în care el poate întrevedea, România va continua războiul”.

Regele Ferdinand amenințat

„Problema Dobrogei” devine principalul subiect al contactelor preliminare dintre guvernul român și Puterile Centrale. Încă înainte de moartea împăratului Franz Joseph (21 noiembrie 1916), Bulgaria obținuse printr-un tratat recunoașterea de către Puterile Centrale a dreptului ei de a anexa Dobrogea de Sud, în caz de victorie asupra României. Acum însă, oficialitățile bulgare cereau întreaga Dobrogea, inclusiv gurile Dunării. Dacă Berlinul și Viena susțineau pretențiile bulgare în negocierile cu România, în caz că aceasta refuza să cedeze teritoriul respectiv, reapărea posibilitatea reluării ostilităților militare, trupele germano-austro-ungare fiind nevoite să lupte pentru un interes pur bulgar, ceea ce era în afara prevederilor tratatului încheiat de cele trei țări. În cazul în care pretențiile bulgare nu erau însoțite de guvernele de la Berlin și Viena, exista pericolul ieșirii Bulgariei din alianță, ceea ce nu-și puteau permite cele două puteri. Kühlmann aprecia însă că „posibilă o întorsătură a românilor și în problema Dobrogei”.

În final, guvernele german și austro-ungar și-au însușit pretențiile bulgare și au făcut din problema Dobrogei o condiție preliminară *sine qua non* a negocierilor de pace.

Nemulțumite de rezultatul convor-

birii cu generalul Averescu, Puterile Centrale au căutat alte căi pentru a influența poziția intransigentă a guvernului român. Chiar în timpul întrevederii din 24 februarie, contele Czernin a solicitat generalului Averescu să-i mijlocească o întâlnire cu regele Ferdinand. „Intenția mea – mărturisirea Czernin – era să-i clarific regelui că acum s-ar putea încheia o pace – în orice caz legată de anumite pierderi –, totuși o pace care i-ar menține tronul, dar că, dimpotrivă, în cazul continuării războiului nu va mai putea conta pe nici o protecție din partea Puterilor Centrale. Speram să înlesnim continuarea tratativelor de pace prin atingerea acestei strune sensibile”. Von Kühlmann se exprimă mai clar: „Încheierea urgentă a păcii poate salva existența dinastiei și a României”.

Întrevederea dintre regele Ferdinand și contele Czernin a avut loc la Răcăciuni, la 27 februarie, și a durat trei sferturi de oră. Czernin a recurs la argumente puternice pentru a-l determina pe rege să accepte începerea tratativelor de pace: soarta dinastiei, superioritatea

militară a Puterilor Centrale, izolarea României. Totodată, a avertizat că „nu se poate modifica nimic în condițiile de pace ale Quadruplei alianțe”. De câteva ori regele s-a plâns de duritatea condițiilor de pace, declarând că „fără Dobrogea România n-ar putea respira; în ce privește vechea Dobroge [de Sud], se poate discuta”.

Când regele a declarat că nu va găsi un guvern care să poată accepta condițiile de pace prezentate, Czernin a intervenit arătând că deși „alcătuirea unui guvern este o problemă internă a României”, el avansează („ca o părere personală”) ideea că „un guvern Marghiloman ar accepta condițiile puse pentru a salva România”. În final, regele s-a angajat să dea un răspuns „clar, în 48 de ore”.

În memorii, ca un fel de concluzie la convorbirea cu regele Ferdinand, Czernin scrie: „Rezultatul întrevederii a fost numirea guvernului Marghiloman.”

Românii nu negociază, acceptă

La începutul lunii martie 1918, în trei zile consecutive, Consiliul de Coroană a discutat situația. La 2 martie, primul ministru Averescu s-a pronunțat pentru începerea tratativelor de pace, întrucât „armata nu poate face decât o scurtă rezistență”, lipsindu-i „subzistențele

Delegații Puterilor Centrale participanți la negocierile cu Rusia Sovietică de la Brest Litovsk

și munițiile". Tabloul a fost completat de generalul Iancovescu, care a arătat că mijloacele de rezistență ale armatei române nu depășesc necesarul pentru 15 zile.

În cuvântul său, fostul premier Ion I.C. Brătianu a luat în considerare două ipoteze: a) dacă guvernul hotărăște să înceapă negocieri de pace, formula cea mai potrivită pentru interesele României ar fi: „cei de dincolo [din teritoriul ocupat de Puterile Centrale], ca d-l Marghiloman sau alții“, care rămăseseră la București, după retragerea, la sfârșitul lui 1916, a suveranului și guvernului la Iași, să încheie ei pacea; b) dacă guvernul vrea să încheie el pacea, atunci să nu negocieze condițiile, ci să le ia în bloc, pentru a demonstra în felul acesta caracterul lor de dictat. „Atunci nu rămâne decât a se cere inamicilor toate condițiile și a le accepta în bloc, fără discuție, arătând astfel că nu e vorba de o pace convenită și definitivă și prin această protestare morală față de omenirea întreagă se pune în ochii tuturor, sub adevărată lumină, caracterul de violență și de provizorat al operei acelor ce spun că vor pace fără ane-xiuni.“

Comunicatul oficial publicat în urma Consiliului de Coroană din 2 martie arăta că, „sub presiunea evenimentelor“, s-a hotărât începerea negocierilor de pace.

În cursul zilei de 3 martie, la Brest-Litovsk, Rusia Sovietică și Puterile Centrale încheie pace. La

Iași se desfășoară un nou Consiliu de Coroană, în cursul căruia regele Ferdinand a dat citire unei telegrame din partea guvernelor german și austro-ungar, prin care acestea prezentau o nouă precondiție pentru începerea negocierilor: rectificarea graniței României cu Austro-Ungaria. În ziua de 4 martie, după dezbateri ample, Consiliul de Coroană a hotărât ca „pacea“ ce se va încheia să nu fie negociată, regele să nu o semneze, iar Parlamentul să nu o ratifice.

În aceeași seară, de la Iași a plecat spre Bufta delegația care avea să semneze chiar a doua zi Tratatul preliminar de pace, iar la Focșani a fost semnat un protocol pentru prelungirea armistițiului.

Tratatul preliminar de pace din 5 martie, semnat la Bufta, prevedea cedarea Dobrogei, cu amenajarea unui drum de legătură între România și portul Constanța; rectificări la graniță în favoarea Austro-Ungariei; demobilizarea a cel puțin opt divizii; acceptarea unor clauze economice (ce se vor dovedi extrem de grele); asigurarea transportului tru-

pelor Puterilor Centrale prin teritoriul românesc spre Ucraina; îndepărtarea misiunilor militare aliate.

După ce, la 18 martie, s-a format un guvern Alexandru Marghiloman, acesta și-a asumat responsabilitatea finalizării negocierilor de pace.

În timpul „negocierilor“ pentru definitivarea textului Tratatului preliminar, delegații români au adoptat poziția recomandată de Consiliul de Coroană din 4 martie: nu negociere, ci acceptare. „Jocul delegaților dvs. e foarte străveziu declara von Kühlmann lui Alexandru Marghiloman. Ei fac pace fiindcă n-au mijlocul să facă altfel, dar speră încă într-o întorsătură a afacerilor“. Iar Czernin era și mai tranșant: „Domnii aceștia [reprezentanții României] vor să încheie o pace oarecare, pentru ca să spună Antantei că-i rămân credincioși și își rezervă prima ocazie ca să o întoarcă. Trebuie să ne luăm măsuri“.

În cadrul unei conferințe interaliatice desfășurate la Londra în ziua de 19 martie, s-a adoptat o declarație de necunoaștere a Tratatului preliminar de la Bufta.

O temniță de condamnați la muncă silnică

În tot acest timp în Basarabia aveau loc evoluții de importanță fundamentală

Constantin Argetoianu și comisia română de armistițiu cu Puterile Centrale

pentru cauza națională. Puterile Centrale au folosit starea de spirit unionistă din această provincie, încercând să prezinte Basarabia guvernului român ca pe o compensație pentru teritoriul pe care România era obligată să-l cedeze. La 21 martie 1918 Czernin îi declara răspicat lui Marghiloman: „Trebuie ca România să ia Basarabia.”

Oficialitățile române au anticipat această mișcare tactică a Puterilor Centrale și de aceea au afișat o poziție rezervată față de problema basarabeană. Întrucât la întâlnirea regelui Ferdinand cu Czernin, din 27 februarie, când ministrul de Externe austro-ungar i-a declarat că „noi am fi dispuși să acordăm României sprijinul nostru diplomatic pentru obținerea Basarabiei și România va câștiga în felul acesta mult mai mult decât va pierde”, regele a răspuns că „nu-l interesează Basarabia, că ar fi contaminată de bolșevism, iar Dobrogea nu poate fi cedată”.

Marghiloman considera că regele fusese cel care inspirase această politică „de a ne prefăca că nu dorim Basarabia”, în realitate, „părintele” ei era Ion I.C. Brătianu. Încă la 21 ianuarie 1918 ministrul Serbiei în România, Pavlo Marinkovici, raporta oficialităților sârbe că România este nevoită să trimită trupe în Basarabia pentru a menține ordinea, iar primul ministru român „nu vrea ca aceasta să arate ca o

ocupație, deoarece se teme să nu i se răpească [teritoriul] României din altă parte, ci vrea, pe lângă integritatea României, și totul conform tratatului [de alianță din 1916], iar Basarabia să-i vină ca un surplus”.

„Negocierile” pentru stabilirea formei finale a tratatului de pace nu au adus schimbări fundamentale. Marghiloman, personal, a obținut totuși o îmbunătățire, reușind să „salveze” Turnu Severin și zona de la vest de Gruia, Valea Jiului la sud de Lainici, Voineasa pe valea Oltului-Lotrului, zona Sinaia până la nord de Azuga, Munții Buzăului, valea Troțușului, Slănic, Hârja. Dar „tratatul de pace” semnat la București la 7 mai rămânea un adevărat dictat.

Ministrii puterilor Antantei acreditați la Iași au informat la 16 mai guvernele lor despre unele prevederi ale acestuia. România pierdea un teritoriu de 26.000 km², cu o populație de peste 800.000 de locuitori (aproximativ 10% din populația țării). Din acest teritoriu, Ungaria anexa o regiune de-a lungul arcului carpatic cu 170

de localități și 130.000 locuitori „de cel mai pur neam românesc”, cu cele mai bogate păduri. În plan economic, Germania își asigura monopolul exportului de cereale din România, controlul navigației pe Dunăre și dreptul exclusiv asupra exploatarei petrolului pentru 30 de ani, cu posibilitatea prelungirii termenului.

În concluzie se arată în finalul raportului acest tratat „face din România o adevărată temniță în care întreaga populație este condamnată la muncă silnică în favoarea învingătorilor. Acesta este un exemplu clar de pace germană. Trebuie să meditam la aceasta, cu atât mai atent cu cât, în fața uimirii delegaților români somați să accepte astfel de condiții, delegații germani le-au declarat că ei [românii] vor aprecia blândețea acestor condiții atunci când le vor cunoaște pe cele ce vor fi impuse Puterilor Occidentale după victoria Puterilor Centrale”.

La 9 noiembrie 1918, guvernul român adresează un ultimatum trupelor de ocupație, cerându-le să părăsească teritoriul României. A doua zi este decretată remobilizarea armatei române. Prin Tratatul de pace semnat de Puterile Aliate și Asociate cu Germania la 28 iunie 1919 (art. 259, alin. 6), aceasta era obligată să renunțe la Tratatul de la București, care devenea nul și neavenit. ■

Aspect din timpul Conferinței de Pace de la Paris, din 1919

Podul O'Connell în 1916

Coadă la ultimul tramvai

Membrii formației Beatles la ieșirea de la un concert susținut la Belfast

Reverendul Ian Paisley, unul dintre fruntașii vieții politice din Irlanda de Nord

ALBUM ISTORIC

„Un secol de fotografie jurnalistică pentru ziarul *Irish Independent* (1905-2005)“ este titlul unei expoziții pe care au putut-o admira cei ce au trecut pragul Palatului Sutu, ce adăpostește Muzeul Municipiului București, în luna martie.

Ziarul *Irish Independent* a fost fondat în anul 1905 și are în prezent cel mai mare tiraj dintre toate cotidienele din Irlanda. În anul 2004, ziarul și-a donat întreaga colecție de fotografii (peste 300.000 de imagini) Bibliotecii Naționale a Irlandei. Colecția prezintă o uriașă valoare istorică și oferă o mărturie extraordinară pentru aproape fiecare aspect al vieții din Irlanda secolului al XX-lea. Cu sprijinul Ambasadei Irlandei la București și cu acordul Bibliotecii Naționale a Irlandei, putem oferi cititorilor noștri câteva imagini din această expoziție.

Podul O'Connell în timpul Congresului Eucaristic

Tinere din Insula Aran, purtând costume tradiționale

Copii jucându-se de-a Crucea Roșie în timpul războiului civil (1922-1923)

ALEXANDRU MACHEDON, GRECII ȘI MACEDONIA DE AZI

Prof. dr. dr. h. c. mult VLADIMIR ILIESCU,
Universitatea din Aachen

Macedonenii din Antichitate au apărut în sudul Balcanilor, venind din nordul Thesaliei, cam odată cu ultimul val migratoriu al triburilor elene, respectiv cu dorienii, pe la 1200 î.Hr., împinși fiind de triburi illirice. Numele proprii ale păturii conducătoare, că și toponimele păstrate, numele de cult și cele ale săptămânii, care erau grecești, pe de o parte, precum și rapida elenizare culturală, respectiv lingvistică a macedonenilor, pe de altă parte, ne permit concluzia că avem de a face cu triburi „elene întârziate“, fără mediul și orizontul maritim al triburilor elene „timpurii“. De aceea s-au păstrat la ei forme social-politice arhaice, respectiv o regalitate ereditară, confirmată însă și de adunarea bărbaților sub arme. Opinia publică elenă îi socotea drept „barbari“, dar accepta ca elenă familia regală macedoneană.

La mijlocul secolului al IV-lea î.Hr. – într-un moment de criză a lumii elene clasice, care atinsese culmi culturalo-științifice unice, dar nu-și găsisese formula politică de unire –, două personalități ale regalității macedonene, Filip al II-lea și fiul său Alexandru, au influențat în mod aproape miraculos cursul istoriei lumii mediterano-orientale din secolele următoare prin inițierea epocii elenistice. Fără aceasta, Imperiul Roman ar fi arătat altfel, iar creștinismul n-ar fi devenit cea mai influentă religie universală până în prezent și ar fi rămas o mică sectă orientală fără însemnătate istorică.

Filip al II-lea a înlăturat toate micile regate barbare din Balcani până la Dunăre și a creat prima provincie (strategie) după modelul persan (satrapie), în care guvernatorul (strategul) deținea atât puterea militară, cât și pe cea civilă. Totodată, controlul Peninsulei Balcanice de către macedonenii lui Filip deschide seria formulelor imperiale care au dominat Balcanii cea mai mare parte a timpului, până aproape de Primul Război Mondial.

Filip al II-lea preia și conducerea lumii cetăților grecești prin celebra bătălie de la Chaironea din 338 î.Hr., care încheie perioada clasică a istoriei grecești. După care Filip al II-lea își arogă rolul de conducător al lumii grecești, în numele căreia pornește războiul împotriva Imperiului Persan. Nu știm dacă el ar fi cucerit tot imperiul sau s-ar fi mulțumit numai cu partea europeană a acestuia. A murit pe neașteptate, asasinat fiind la nunta fiicei sale Cleopatra, în vara lui 336. Tânărul Alexandru preia succesiunea

regală. El întreprinde mai întâi o campanie de intimidare a triburilor barbare de la Dunăre și de consolidare a regimului macedonian în noua provincie Thracia. Despre aceasta guvernatorul Cappadociei, Arrian, ne relatează, prin intermediul memoriilor viitorului rege eolistic Ptolemeu, însoțitorul lui Alexandru în campanie. El ne oferă amănunte interesante despre regiunile noastre, cum ar fi, de exemplu, înălțimea holdelor getice (*Anabasis I*, 4, 1).

Alexandru, un exaltat genial, care se dorea și se vedea ca un nou Achille – *Iliada* lui Homer, în ediția personală elaborată de Aristotel, dascălul „clasei regale” de la Pella (capitala statului macedonian), era cartea lui de căpătâi, la propriu și la figurat – începe campania din Asia, după ce în treacă reprimase revolta Thebei. În cele trei mari bătălii (Granikos, 334; Issos, 333 și Gaugamela, 331) armatele persane sunt învinse, iar marele rege fugat este urmărit prin Asia Centrală, unde va fi asasinat de satrapul său din

Bactria, Bessos. Totuși, Alexandru continuă expediția și pătrunde în India, învingând pe regele Poros, deși acesta avea peste 200 elefanți și care de luptă, dar n-a mai ajuns până la Gange, deoarece armata macedoneană l-a obligat să se întoarcă.

În anul morții sale (323 î.Hr.), Alexandru se găsea la Babilon, unde începuse pregătirile pentru noile planuri de cuceriri în vestul Mediteranei. Important rămâne faptul că el se considera a fi un zeu. Unele delegații grecești, care veniseră să-l felicite, purtau pe cap coroane de flori ca în fața unei divinități. S-a produs deci ceea ce marele publicist politic al lumii grecești, retorul Isokrates, îi scrisese lui Filip al II-lea după victoria de la Chaironea: anume că poate sili cetățile grecești să-l urmeze în lupta împotriva persilor, deoarece dacă îi supui pe persi nu îți mai rămâne altceva, decât să devii un zeu. Aceasta probabil că nu s-ar fi întâmplat cu Filip un realist pragmatic și sceptic, dar s-a potrivit lui Alexandru (cel Mare). Aureola divină, care începe să se formeze chiar atunci în Antichitate, se va potența prin romanul popular al *Alexandriei* în Evul Mediu, reverberându-se în cadrul naționalismului grecesc modern și asupra numelui (sacrosanct) de Macedonia!

Rezultatul obiectiv al acestei epopei fantastice, în care veteranii lui Alexandru au parcurs 18.000 km și au cucerit un imperiu „universal”, creând altul și mai întins, îl reprezintă începutul perioadei

Biserica Sf. Ioan Bogoslov Kaneo, Ohrida, secolul al XVII-lea

elenistice, în care s-a produs mariajul simbolizat de nunta lui Alexandru cu mai multe mirese persane și cea colectivă a celor 10.000 de macedoneni, inclusiv prietenii intimi Eumenes, Hephaistion, Krateros și Seleukos, cu femeii persane între cultura și în special limba greacă și cultura orientală.

Figura lui Alexandru va deveni un model, respectiv un ideal pentru mari personalități din secolele următoare, ca: Scipio Africanus Maior, Pompeius Magnus, Caesar, împărații Traian, Constantin (cel Mare) și Iulian (Apostatul).

Tradiția istorică antică despre Alexandru a fost împărțită: cea „normală”, care stă precumpănitor sub influența școlii peripatetice a lui Aristotel și a celei stoice, îi este defavorabilă regelui macedonean, explicând succesele sale nu prin propriile virtuți, ci prin hazardul sorții, pe când curentul apologetic reprezentat de Kallisthenes duce la legendarul Alexandru din care se inspiră romanul lui Alexandru (*Alexandria*) sub numele Pseudo-Kallisthenes. Acesta s-a păstrat în nenumărate versiuni, în 35 de limbi.

În Evul Mediu, *Alexandria* este una dintre principalele cărți populare, pe care o întâlnim aproape în toată Europa. Astfel Alexandru Machedon devine cea mai cunoscută personalitate a Antichității pentru mulți locuitori ai Europei, bineînțeles după Iisus Hristos.

Dar ce s-a întâmplat mai departe în Balcani și mai ales în Macedonia?

După șase secole de administrație romană și romano-bizantină în Balcani (0-600 d.Hr.) s-a ajuns la romanizarea regiunilor cultural inferioare, respectiv a fostelor triburi tractice și illirice, pe când regiunile grecești propriu-zise și orașele de coastă au păstrat limba și cultura greacă. De aceea, și Macedonia a rămas în cea mai mare parte grecofonă, cum o arată repartiția inscripțiilor latinești și grecești.

Dar situația se schimbă după anul 600, când mase relativ mari de slavi – ultimii purtători ai unei ramuri lingvistice indoeuropene care apar în istorie – trec Dunărea și se revarsă în Balcani, deoarece armata bizantină, răsculându-se, se retrăsese de la Dunărea de Jos și urmăse pe uzurpatorul Focas la Constantinopol, unde l-a instalat ca împărat.

Suntem în epoca marii expansiuni a

„tinerilor” slavi (secolele al VII-lea și al VIII-lea) și în nordul Europei, unde grupuri de slavi vor ajunge până aproape de Hamburg. Elanul și vitalitatea noului grup etnic l-au dus în toată Grecia, până în Peloponez, unde există multe toponime slave. Componenta etnică a Balcanilor se schimbă treptat și datorită sărbilor și croaților pe la 630 d.Hr., ca și a prelingerii viitorilor sloveni în vestul Peninsulei Balcanice. În est se dezvoltă grupul dialectelor bulgare, din care fac parte și cele macedonene. Elementele romanice (vlahii), ca și cele albaneze au rămas în minoritate în Balcani și, neavând formațiuni politice proprii, n-au ajuns nici la elaborarea unor limbi literare.

Grecii, respectiv statul bizantin de limbă greacă, au recăștigat terenul pierdut în dauna slavilor, prin grecizarea acestora de către biserica creștină (ortodoxă) și de administrația de stat bizantină.

Soldați bulgari din timpul războaielor balcanice.
Tablou de epocă

Cea mai mare parte a Macedoniei însă a devenit slavă, folosind un dialect bulgar de vest. Datorită venirii în nordul actualei Bulgarii a protobulgarilor turcici, pe la 680 d.Hr., se naște sub conducerea lor primul și cel mai puternic stat slav din Balcani: Primul Țarat Bulgar. Bulgarii se creștinează sub țarul Boris Mihail în anul 864, iar primele traduceri de texte religioase ale fraților Chiril și Metodie în slavă impun ca vechea bulgară bisericească să fie recunoscută de Papă drept a patra limbă creștină sfântă.

Politicește, Macedonia a fost provincie bizantină, dar a făcut parte și din Primul Țarat Bulgar în secolul al X-lea și din al Doilea Țarat (vlahobulgar) în secolul al XIII-lea, iar între 972-1014 a format un țarat bulgar cu capitala la Ohrida, sub domnia țarului Samuil. Aici a continuat să existe o mitropolie bulgară independentă până în anul 1767.

În decursul secolelor XII-XIV limba bulgară (și dialectul macedonean) s-au trans-

format, deosebindu-se astfel de toate celelalte limbi slave (de sud, de vest și de est), sub influența limbilor popoarelor învecinate, în special a vlahilor și a albanezilor. Astfel, ele au dezvoltat articolul postpus, au pierdut infinitivul și prezintă o formă unică pentru genitiv și dativ. Spre deosebire de toate celelalte limbi slave, ce au păstrat vechiul sistem cazual sintetic indoeuropean, au devenit în mare parte limbi moderne analitice, în care propozițiile înlocuiesc terminațiile cazuale.

Din 1371 d.Hr., Macedonia intră ca provincie otomană (raia), pentru mai bine de cinci secole – până la Pacea de la București (1913) – în formula imperială otomană a Balcanilor.

În 1913, după al doilea război balcanic, pierdut de bulgari, Macedonia este împărțită între Serbia și Grecia, care primește toată coasta macedoneană, cu marele port Salonihi. Bulgariei i s-a concedat doar o mică fâșie la granița de est a Macedoniei, respectiv de vest a Bulgariei.

Astfel s-a ajuns la o împărțire tripartită a Macedoniei: a) Macedonia de pe râul Vardar (în Serbia, apoi în Iugoslavia, astăzi independentă); b) Macedonia din Munții Pirin (în Bulgaria); c) Macedonia egeeană (în Grecia).

In cadrul luptei antiotomane s-a înființat la Salonihi, în anul 1893, „Organizația revoluționară macedoneană internă”, ai cărei luptători (comitagii) se vor ciocni de „cetnicii” sârbi și de organizațiile grecești. De aceea, ei au fost sprijiniți numai de Bulgaria, care avea cele mai mari pretenții, nesatisfăcute, asupra Macedoniei. În anii 30 acești comitagii au fost folosiți de bulgari pentru acte de terorism în Cadrilaterul românesc, unde erau împușcați învățători, diriginți poștali și preoți români sau aromâni, proaspăt colonizați aici.

La sfârșitul Primului Război Mondial, când s-a constituit Regatul Unit al Sârbilor, Croaților și Slovenilor, celelalte etnii ale noului mare stat (bosniacii musulmani, macedonenii creștini, albanezii musulmani și creștini, ungurii, șvabii și românii din Voivodina și Banat) nici nu au fost luate în considerare.

Spre sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, croato-slovenul Broz Tito, muntenegreanul Djilas, slovenul Kardelj și sârbul Rankovici, care au format cvartetul de reconstrucție a unei noi Iugoslavii pe principii socialist-comuniste, au pornit de la un stat federal cu șase republici autonome, printre

O imagine de pe unul dintre câmpurile de luptă din timpul primului război balcanic, de la Kumanovo, în Macedonia

care și Macedonia, care nici nu avea încă o limbă literară, respectiv oficială, pentru viața publică. La 2 august 1944 s-a hotărât de către „Adunarea Antifascistă de Eliberare a Macedoniei”, în localul mănăstirii Prohor, alegerea limbii populare ca limbă oficială de stat. Aceasta urma să folosească alfabetul chirilic în varianta sârbă. Ca material constitutiv s-au ales dialectele centrale macedonene, ca unele care se deosebeau cel mai mult de dialectele bulgărești și sârbești, de care se voia o departajare cât mai clară. În fapt, dialectele macedonene se aseamănă mult cu cele bulgărești, mai ales că ele posedă trăsături distinctiv foarte nete, care le deosebesc fundamental nu numai de toate celelalte limbi slave, dar chiar și de grupul slav de sud, din care fac parte.

Lui Tito, ca tuturor politicienilor totalitari, ori cât de „toleranți” și de „luminați” ar fi ei, le e frică de votul liber și sincer al maselor. Altfel, el ar fi putut organiza alegeri sub controlul O.N.U. și atunci s-ar fi văzut că macedonenii preferă regimul socialist mult mai liberal și uman din Iugoslavia lui Tito, celui stalinist din Bulgaria, chiar dacă prin limbă ei sunt mai aproape de bulgari.

Când ultranaționalistul Miloșevici, în numele unui comunism deja apus, n-a mai vrut să respecte constituția federală echilibrată a lui Tito și a organizat o lovitură de stat împotriva ei, macedonenii s-au gră-

Rankovici, Tito și Djilas

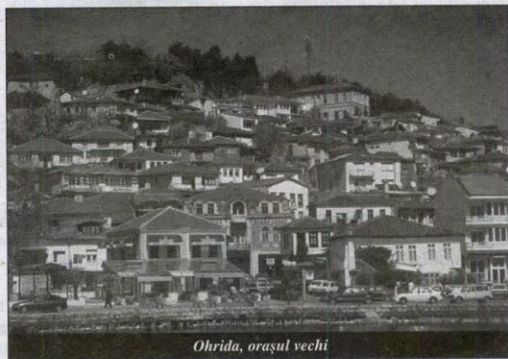
bit și ei să părăsească „Noua Iugoslavie”, declarându-se, la 19 decembrie 1991, independenți, după un referendum la 8 septembrie și o nouă Constituție, la 17 noiembrie.

Situația demografică a noii republici nu este prea simplă. Potrivit recensământului din 1994, dintr-o populație de 2.000.000 de locuitori 66,5% trec drept macedonenii, 23% drept albanezi, care privesc

spre Albania sau cel puțin spre Kosovo, 4% turci, 2,3% romi și 2% sârbi.

În trecut se vorbea în Macedonia bulgara, sârba, greca sau chiar turca, pe lângă macedoneana populară. La 28 ianuarie 1999 Parlamentul a dat o lege pentru „apărarea limbii macedonene în public”. Toate textele care se publică sunt „revăzute” de către lectori oficiali.

Cum se prezintă lucrurile în Macedonia egeeană, adică grecească? Aici macedonenii sunt denumiți „vorbitori de slavă” sau, mai simplu, „slavi”. Înainte de războaiele balcanice era vorba de 350.000 de locuitori. Potrivit statisticii din 1951 au fost înregistrați 250.000 de slavi. În cursul războiului civil din Grecia (1946-1949) au emigrat cam 40.000 de slavi împreună cu 30.000 de greci în Albania, România (unde am avut mii de copii greci, pentru care s-au făcut chiar manuale școlare), în Ungaria și în alte țări socialiste. O parte dintre

Ohrida, orașul vechi

ei s-au întors în Republica Macedonia în anii '70.

După anexarea Macedoniei egeene, folosirea limbii lor slave a fost considerată ca un act de ostilitate de către autoritățile grecești. Toponimele și antroponimele slave au fost interzise și înlocuite cu altele grecești. Sub regimul autoritar al generalului Metaxas, din 1936, era pedepsită folosirea altor limbi decât cea greacă (alba-neza, aromâna sau macedoneana) și abia sub Andrei Papandreu (la mijlocul anilor '90) s-a renunțat tacit la aplicarea acestei legi.

In timpul crizei din Iugoslavia, Grecia a refuzat, la începutul lui 1992, recunoașterea independenței Macedoniei fără schimbarea și înlocuirea numelui de Macedonia. La 2 mai 1992, ministrul de Externe al comunității europene s-au alăturat acestei cereri. La 7 aprilie 1993 Macedonia a fost primită la O.N.U. cu titlul provizoriu de „Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei” (FYROM). În februarie 1994, Grecia a proclamat un embargo împotriva Macedoniei, închizându-i portul Saloniki și toate punctele vamale. Abia în 13 sep-

tembrie 1995 s-a încheiat la New York un acord de normalizare a relațiilor dintre Grecia și Republica Macedonia, care, la rândul ei, renunță în 5 octombrie 1995 la includerea soarelui cu cele 16 raze în stema țării. În sfârșit, la 9 octombrie 1995 Macedonia devine membru al Consiliului Europei.

De altfel, în timpul crizei iugoslave, la începutul anilor '90, când Serbia era foarte belicoasă, sperând în sprijinul Rusiei, se pare că s-au dus tratative între sârbi și greci pentru o eventuală împărțire a Macedoniei. ■

Clio anunță

TAINA GENIALITĂȚII

S-a vorbit adesea despre ea. În sfârșit, a fost descoperită. Cauza genialității lui Albert Einstein și Isaac Newton a fost o formă ușoară de autism, deci o mică anomalie psihică. Nu nebulie, pentru că intelectul nu este în suferință, dar capacitățile sociale sunt afectate, se află în simțitoare scădere. Pe lângă cei doi savanți, Mozart, Kant și mulți alții au suferit de ceea ce se numește sindromul Asperger. Profesorul Michael Fitzgerald, psihiatru britanic, care a studiat biografiile unor savanți și oameni de artă celebri, a ajuns la concluzia că de o ușoară formă de autism suferă unul dintre 100 de oameni. La un recent forum al psihiatrilor, desfășurat la Londra, profesorul a afirmat că scriitorii englezi George Orwell sau Herbert Wells tocmai de aceea au fost geniali, pentru că sufereau de autism. Sindromul Asperger este controlat de aceleași gene care răspund de

Albert Einstein la 14 ani

gândirea creatoare, a continuat el, iar publicația *Daily Telegraph* i-a publicat recent concluziile. Fiecare caz este unic, pentru că este imposibil de cunoscut combinația dintre gene, iar oamenii nu trebuie să devină prizonierii stereotipului geniu=autist. Fitzgerald a dispus, pentru documentare, de 1.600 de cazuri, pe care le-a studiat, de-a lungul vremii, pe biografiile unor oameni remarcabili. Să mai spunem că în 2004 el a semnat volumul *Autism și creație*, în paginile căruia „a pus diagnostic” lui Socrate, Darwin, Lewis Carroll, Yeats, Newton, Einstein etc. La scurt timp, împreună cu un alt coleg, a descoperit că de aceeași boală a suferit și marele Michelangelo, și el un egocentric, cu o sensibilitate exacerbată, reacționând total inadecvat la realitate, de pildă cu o uluitoare pentru ceilalți indiferență la moartea fratelui. ■

Secolul al XVII-lea

Tutunul, panaceu? Așa îl considera regele Filip al II-lea al Spaniei. Tras pe nări de băștinașii din Antile, folosit ca leac contra migrenelor și ciumei în Europa, am văzut (nr. 4/2008) că tutunul putea lămpezi vederea, întineri creierul și înveseli inima – potrivit concepției din epocă.

CAMPANIA ÎMPOTRIVA FUMATULUI

OVIDIU MUREȘAN

Prima victimă a campaniei pentru reprimarea tabagismului a fost, se spune, Rodrigo de Jérez, un matelot care l-a însoțit pe Columb în prima sa călătorie. Întrucât a continuat să practice și în Spania obiceiul pe care îl deprinsese de la băștinașii din Cuba, a fost condamnat de către o instanță de judecată a Inchiziției la trei ani de detenție. Deși se presupune că primele interdicții referitoare la prizatul tutunului în biserici, soldate în general și cu confiscarea unor tabachere (probabil fiindcă multe erau confecționate din aur), datează din vremea Elisabetei I (1558-

Voluptatea fumatului la 1660

1603), promotorul original al primei campanii de stat împotriva fumatului a fost, fără îndoială, monarhul englez Iacob I (1603-1625), care, în anul 1603 sau poate doar în 1604, și-a tipărit vestitul tratat *A Counterblaste to Tobacco* (Un pamflet la adresa tutunului).

Măsurile sale au fost de ordin economic. Începând cu anul 1604, fumătorii au fost amendați cu șase șilingi, considerându-se că viciul lor contribuia la alterarea balanței comerciale a regatului. Taxa de import pentru tutun a fost sporită cu 2.000% sau, după anumite versiuni, chiar cu

4.000%. Supușii englezi au reacționat la această taxă astronomică, practicând contra-banda sau cultivând faimosul arbust în propriile grădini.

Viciul interzis...

Sesizând eșecul inițiativei prohibitive, Iacob I și-a modificat tactica în anul 1615, impunând monopolul regal asupra importurilor de tutun. În anii următori (1619-1620), cultivarea tutunului a fost definitiv interzisă pe întregul teritoriu al Angliei. Astfel, cel mai intransigent adversar englez al fumatului a început să încaseze anual în jur de 14.000 de lire din exploatarea sistematică a respectivului viciu.

În Franța secolului al XVII-lea problema tutunului este abordată cu mai multă flexibilitate decât în Anglia, deși inclusiv o autoritate literară notorie, precum Michel de Montaigne, se întreba retoric, exasperată de ravagiile pe care le producea fumatul printre contemporani: „Oare tutunul n-a venit din Lumea Nouă decât pentru a o omori pe cea Veche?” Nu sunt proliferate diatribe și interdicții, dar în vremea lui Ludovic al XIII-lea, celebrul cardinal Richelieu fixează primul impozit pe tutun. Patru decenii mai târziu, Colbert, ministrul lui Ludovic al XIV-lea, transformă taxa într-un privilegiu regal.

Fabricarea, distribuirea și vânzarea tutunului devin monopol de stat. Respectivul privilegiu este arendat la început particularilor, iar ulterior exclusiv Companiei Indiilor Occidentale, pentru a se promova activitatea economică a coloniilor franceze transoceanice. Ultima decizie a determinat automat interzicerea cultivării tutunului în aria europeană a regatului. Sunt exceptate provinciile Franche-Comté, Flandra și

Alsacia. Ignorarea dispozițiilor amintite era sancționată cu pedepse grave, ajungându-se până la pedeapsa capitală.

Despoții orientali i-au persecutat cel mai brutal pe fumători. Cele mai aspre măsuri de prohibiție împotriva consumului de tutun, opiu, cafea și vin au fost inițiate de sultanul otoman Murad al IV-lea (1623-1640). În septembrie 1633, acesta a emis un firman, prin care interzicea comercializarea cafelei și a tutunului. Încălcarea interdicției intra sub incidența pedepsei capitale (decapitare sau tragere în țeapă).

În Persia șahului Abbas I cel Mare (1588-1629) se aplicau împotriva fumătorilor pedepse mutilatoare drastice, precum amputarea buzelor. Sub urmașul acestuia, Safi I (1629-1642), vinovaților de tabagism li se turna plumb topit în esofag. Există însă și surse care infirmă această represiune barbară. În memoria-l de călătorie intitulat *Vermehrte Neue Beschreibung Der Muscovitischen und Persischen Reyse* (Noua descriere amplificată a călătoriei în Moscova și Persia) ambasadorul german Adam Olearius, alias Oehlschlaeger (1599/

1603-1671), originar din Holstein, care a străbătut Persia în anul 1637, descrie cafecelele ticsite de fumători din marele centru comercial al vremii, Ispahan: „*Cahveh chane* sunt cârciumi în care pot fi găsiți duhănituri de tutun și băuturi de apă de *cahveh*”.

... pedepsi cu moartea

În Rusia Romanovilor, în vremea țarului Mihail Feodorovici (1613-1645), consumatorilor impenitenți de tutun, care erau, de altfel, extrem de numeroși – ne confirmă același Adam Olearius –, li se administrau 60 de lovituri de baston la tălpi sau li se tăiau buzele (celor ce fumau) și nasul (celor ce prizau), în conformitate cu prevederile *ukaz*-ului din anul 1634. Fumătorii înrăiți erau uneori chiar castrați, iar vicioșii din pătura aristocratică erau deportați în Siberia, după ce li se confiscau averile.

În lumea catolică, prin bula *In coena Domini*, Papa Urban al VIII-lea (1623-1644) interzicea fumatul și prizatul tutunului în biserici cu ocazia slujbei duminicale, iar în biserica Sf. Petru din Roma și în timpul serviciilor divine de pe parcursul săptămânii. Această decizie pontificală generaliza de fapt o măsură aplicată încă din anul 1575 în toate lăcașele de cult ale Americii hispanice.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Papa Inocențiu al XI-lea (1676-1689) reîntărește bula precursorului său, iar în campania personală pentru suprimarea proastelor obiceiuri în rândurile clerului, propune sancționarea preoților care fumau sau prizau tutun în sacristie cu o amendă însumând 25 de monede de aur și cu pierderea parohiei.

În Elveția, între anii 1653-1675, fumătorii sunt pedepsiți

În ciuda pamfletelor contra viciului, el a prins în Anglia lui Iacob I

(în funcție de legislația diverselor cantoane) de un organism de control, numit „chambre du tabac” (camera tutunului), cu amenzi, detenție, expunere la stălpul infamiei sau chiar execuție prin spânzurare. În Suedia regelui protestant Gustav Adolf, consumatorii de tutun sunt constrânși doar să se pocăiască. Numai în ducatul de Lüneburg, până în anul 1691, fumătorii mai riscuau încă pedeapsa cu moartea.

Domnul Timuș bea tutun

Tutunul a fost introdus în China către sfârșitul erei Wanli (1573-1615) și a fost cultivat cu succes mai ales în regiunea Zhangzhou. Producția autohtonă a atins în scurt timp asemenea proporții, încât comercianții portughezi s-au văzut constrânși să sisteze importurile de tutun din Brazilia. Către sfârșitul dinastiei Ming, chinezii încep să consume pe scară largă *madak*, adică tutun amestecat cu opiu. Unii autori (Don Sinibaldo di Mas) consideră că respectiva modă fusese preluată din Assam (în India), unde fusese adusă de către arabi, în timp ce alții afirmă că amestecul era consumat și trafic în veacul al XVII-lea de către membrii diasporei chineze din Batavia, iar în Taiwan (Formosa) era adus din Insulă prin grija cunoscutei Companii olandeze a Indiilor de Est.

Primele relații cu privire la consumarea opiumului pur în Imperiul Celest au fost formulate în paginile Com-

Copiii nu au rezistat nici ei ispitei de a-și imita părinții

pendiului geografic despre Macao al lui Zhang Ruliu (m. 1626). Pe parcursul perioadei sale de domnie, denumită Chongzhen (1626-1644), pentru a anihila efectele devastatoare ale *madak*-ului, ultimul împărat al dinastiei Ming, Sizong (1611-1644), a interzis fumatul în anul 1644.

În pofida acestei măsuri și a altor interdicții care au fost reiterate până în 1776, tabagismul a luat amploare în toată China, mai ales în era *Kangshi*

În vremea lui Bogdan Hmelnițki, hatmanul cazacilor ucraineni, „se bea tutun”

(1662-1723); când în Beijing funcționau sute de tutungerii. Prin anul 1668, un literat din Ce-Kiang constata că, în societatea chineză, toată lumea fuma, de la mandarina la cei mai nenorociți lucrători. Viciul era practicat în egală măsură atât de bărbați, cât și de femei.

În Țările Române fumatul a fost introdus de otomani (substantivul *tutun* și expresia a *bea tutun* au fost im-

prumutate din vocabularul turcesc) și de ucraineni, pe la mijlocul secolului al XVII-lea. În anul 1652, când s-a desfășurat nunta fiicei lui Vasile Lupu, Ruxandra, cu Timuș, feciorul lui Bogdan Hmelnițki, hatmanul cazacilor ucraineni, obiceiul nu pare să fi fost decât vag răspândit printre moldoveni. Cronicarul anonim german, martor ocular la cununie, remarcă cu vădită iritare: „..... toate boieroaicele și fetele moldovence, prea frumos și strălucit gătite, jucau în curtea castelului, și domnul Timuș la o fereastră *bea tutun* [subl.ns.] în ochii tuturor și privea la jocurile moldovenesti”.

Spre sfârșitul secolului (1680), pe timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, în Muntenia se instituie un impozit (tutunăritul) de 4 lei și 16 parale pe pogonul cultivat cu tutun, care era perceput anual, în folosul domnitorului, pe parcursul lunii august. În anul 1694, o taxă aproape identică, de 4 lei pe pogon, este introdusă de principele Constantin Duca în Moldova. Respectiva obligație fiscală a fost menținută în vigoare până în anii 1831-1832. ■

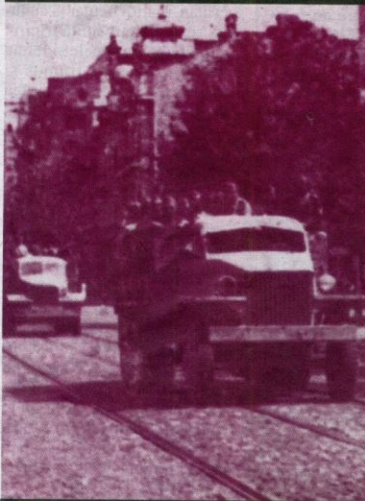
(Va urma)

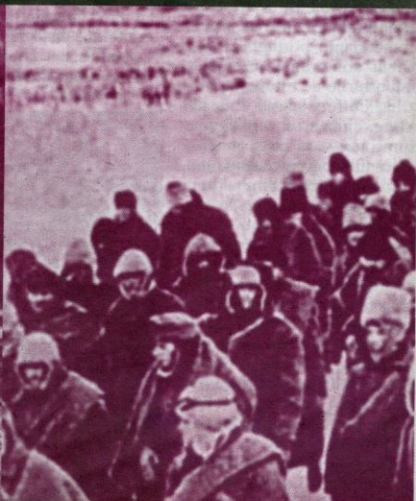
Întrevedere Hitler – Antonescu

Exclusivitate

Continuăm incursiunea începută de autoare (Magazin istoric, nr. 4/2008) în trecutul relațiilor dintre România și Rusia (respectiv, U.R.S.S.), sub aspectul strict al prezenței în tabere adverse sau al parteneriatului lor ca aliate, la vreme de războaie.

Trupele sovietice intră în București la 31 august 1944

Prizonieri români

ROMÂNIA ÎN CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Dr. E.S. SENIAVSKAIA (Moscova)

A acțiunile ulterioare ale României ca aliat al lui Hitler au fost legate îndeosebi de speranța ei de a-și recăpăta aceste teritorii [Transilvania și Basarabia, pierdute în vara lui 1940 – *n. red.*] și de a obține altele noi drept răsplată pentru ajutorul acordat în războiul împotriva U.R.S.S. Dictatorul român I. Antonescu, obținând acordul Führerului pentru lărgirea „neîngrădită” a frontierelor, pe seama Ucrainei (E.N. Kulkov, *Criza și disoluția blocului agresorilor*), a devenit „cel mai loial dintre aliații Germaniei și la prima solicitare trimitea imediat pe front noi trupe”.

Comandamentul român a destinat, în cadrul planului Barbarossa, cele mai bune mari unități tactice, trimițând în 1941 împotriva U.R.S.S. două armate regulate. „În conformitate cu datele Statului Major General Român, în iulie 1941 efectivele sub arme ale armatei erau de aproximativ 700.000 de oameni, din care nemijlocit pe front se aflau 342.000 de soldați și ofițeri. Ulterior, I. Antonescu remarcă, într-o convorbire cu generalul [Erik] Hansen [șeful Misiunii militare germane – *n. red.*] că România a pus la dispoziție, la intrarea în război împotriva

U.R.S.S., cu mult mai multe divizii decât îi ceruse comandamentul german” (N.E. Levit, *Intrarea României în războiul contra Uniunii Sovietice. Cruciada asupra Rusiei*); mai mult decât toți aliații Germaniei hitleriste!

În continuare, „contribuția” României la războiul antisovietic a și sporit: astfel, la 1 august 1942, pe frontul de Est și în teritoriul sovietic ocupat se aflau 32 mari unități tactice românești (divizii și brigăzi), ale căror efective totale atingeau, după diferite surse, între 673.000 și 710.000 oameni (*idem*). De asemenea, 50.000 voluntari români luptau în trupele SS – diviziile „Prinz Eugen” și „Florian Heyer”.

Armatele 3 și 4 române au acționat în Moldova și Ucraina, în Crimeea, Cuban și Caucaz; printre altele, au participat la luptele pentru Odessa, în 1941, Sevastopol și Stalin-grad, în 1942, au acționat im-

potriva partizanilor din Crimeea, în 1943, împreună cu nemții, s-au retras, sub loviturile Armatei Roșii, înapoi către propriile granițe, în 1944, și peste tot au suferit pierderi grele. În total, în perioada celui de Al Doilea Război Mondial, în luptele împotriva trupelor sovietice România a pierdut 350.000 de oameni. Conform altor surse, pierderile ei în oameni pe frontul de Est au fost de aproximativ 630.000 de morți, răniți și dispăruți (*Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Chișinău).

În ceea ce privește „imagea adversarului”, în perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei atât în propaganda sovietică, cât și în percepția populației, toți sateliții lui Hitler erau prezentați drept „slugoi” și „șacali”, raportați la „stăpân” și „tigrul”, respectiv, Germania fascistă. „Va veni momentul plății.

Șacalii vor primi după merite – nota scriitorul Ilya Ehrenburg, la 12 decembrie 1942, în textul *Soarta șacalilor*. Vor plăti pentru că au venit peste noi. Dar nu vom uita nici o clipă tigrul. Tigrlul va plăti pentru toți. Și pentru el, și pentru șacali, și pentru că a venit peste noi, și pentru că a adus cu el micii prădători lacomi.”

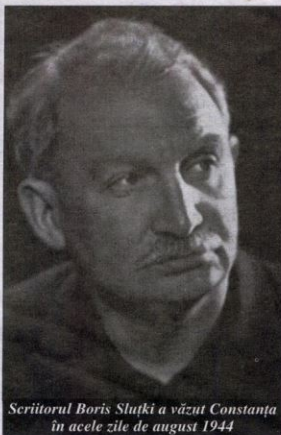

Așa arăta Odessa, în 1941

Pe toată perioada războiului trupele aliate Germaniei au fost prezentate drept complici de rang secund ai dușmanului principal, lipsite și de înaltă capacitate de luptă, și de spirit combativ, ambele trăsături atribuite, în general, unităților germane. În documente se întâlnesc tot timpul mențiuni despre detașamentele de baraj germane care „îi împing cu forța în luptă” pe aliați, deoarece unitățile acestora „au o disciplină slabă și sunt instabile, iar starea lor moral-politică este mult inferioară armatei germane” (*Epopoea Stalingradului. Materiale NKVD și ale cenzurii militare*).

Astfel, Statul Major al frontului Stalingrad, analizând operațiunile contraofensive din septembrie 1942, a tras următoarele concluzii: „Unitățile românești, chiar dacă erau relativ suficient completate, dispuneau de o capacitate de luptă destul de scăzută. Peste tot unde au atacat unitățile noastre, chiar și cu forțe inferioare inamicului, românii au fost întotdeauna bătuti... Nemții au fost nevoiți să retragă de la Stalingrad 100-130 tancuri și o divizie motorizată, pentru a-i sprijini pe români la sud de Stalingrad. De asemenea, s-a stabilit că în spatele unităților românești se aflau detașamente de baraj germane, cam la o divizie – un batalion german” (N.E. Levit).

Înșiși generalii germani nu-și ascundeau disprețul față de aliați, numindu-i, ironic, „armate Ligii Națiunilor” și „popoare auxiliare” (E.N. Kulikov). În scrisorile soldaților români capturate la Stalingrad se spunea: „relațiile cu nemții sunt mizerabile”, „nemții ne

Scriitorul Boris Sluțki a văzut Constanța în acele zile de august 1944

tratează disprețuitor”, „ni se adresează cu porecle jignitoare”, „își bat joc de noi”, „soldatul german se consideră îndreptățit să facă observație ofițerului armatei române” ș.a.m.d. (*Epopoea Stalingradului*).

Se înțelege că, la rândul lor, aliații germanilor nu nutreau o simpatie deosebită față de aceștia. „Dar, în același timp o probează documentele –, «drăguții de aliați» nu rămăneau în urma nemților când era vorba despre jaf și batjocorirea populației... În satele din sud-vestul Stalingradului, populația reclama abuzurile românilor, care, efectiv, nu permiteau nici unei femei să treacă” (*ibidem*). „Jefuiau împreună – remarcă ironic Ilya Ehrenburg. Este adevărat, și la jaf nemții respectau ierarhia... Dacă neamțul mânca o găină, românul se mulțumea cu un oușor”.

Nu întâmplător în conștiința publică a societății și armatei

sovietice s-a format imaginea stereotip a „românilor hoți și lași”, care, în opinia generală a soldaților sovietici, „nu se distingeau prin acte de vitejie deosebite” și erau „slabi lupători”.

Propaganda românească își convingea trupele că victoria în război va duce la crearea „României Mari de la Tisa la Bug” și promisea că, după înfrângerea Armatei Roșii, soldații vor primi mari suprafețe de pământ și case, iar ofițerii moșii întregi. Pentru a ridica moralul românilor de pe frontul de Est, „în unități s-a dat citire circularei Statului Major General român, nr. 361.800, din 10 septembrie 1942, în care se spunea că, pe baza convenției de la 30 iunie 1942, semnate de generalii român Șteflea și german Beker, armatei române i se ofereau o serie de «avantaje», și anume: fiecare militar român aflat pe front la plecarea în concediu sau în cazul demobilizării poate să ia cu el nu numai efectele personale, ci și alte obiecte «de uz casnic», «atât cât putea să care în geamantane cu brațele»” (N.E. Levit), ceea ce însemna că se permitea oficial jefuirea populației sovietice și transportul bunurilor acestora din teritoriul ocupat.

„Între toți «cruciații», cei mai pitorești rămân românii”, scria la 12 decembrie 1942 Ilya Ehrenburg și descria România ca pe o țară „anafabetă”, „ignorantă”, „îmbrăcată într-un smoking elegant și pe dedesubt cu cămașa murdară, plină de păduchi”. El enumera „faptele de eroism” ale românilor în teritoriul sovietic ocupat: „Odessa,

Odessa noastră, Odessa lui Pușkin, Odessa cuirasatului Potiomkin a fost transformată într-un oraș de gubernie al României pline de păduchi, ignoranți și hoațe!"; „Bravii odesești au luptat cu năvălitori. I-au sufocat românii în catacombe: au dat drumul la gaze otrăvitoare". „Au spurcat Odessa. Au transformat un oraș minunat într-o crâsmă românească. Apoi s-au deschis noi posibilități de jaf. Românii s-au purtat urât în Crimeea, la Anapa, pe Don. Dădeau foc școlilor, sanatoriilor și transformau în hârtie de țigări cărțile furate din biblioteci." „Știm cum distrugau românii stațiile căzăcești" (*idem*). Descriind, după materiale din ziare germane, din vara lui 1942, regimul românesc de ocupație de la Odessa, I. Ehrenburg era indignat. „Se pare că pleava societății românești se simte la Odessa «ca acasă»: primește oaspeți germani. Iar pe odesești românii îi alungă din orașul natal. Cine vorbea românește în Odessa, în afară de contrabandiști și spioni? Și iată că odeseștii sunt obligați să vorbească românește, să se căsătorească românește, să-și înmormânteze apropiații românește. Șnapanii din București și-au deschis prăvălii: vând nemților bunuri furate pe «chitanțe ale caselor de credit germane». Iar odeseștii care n-au murit încă sunt obligați să muncească câte 20 ore pe zi."

Comportându-se ca niște cucuritori aroganți

față de populația civilă din teritoriile ocupate, în situații de luptă însă, românii nu demonstau nici pe departe minuni de vitejie. Serviciile sovietice militare de analiză ofereau o apreciere destul de corectă a capacității de luptă a românilor, a regulilor din armata lor și relațiilor cu trupele germane. Astfel, în raportul Secției speciale NKVD a Frontului Stalingrad către Direcția secțiilor speciale a NKVD al U.R.S.S., din 31 octombrie 1942, *Despre disciplina și starea moral-politică din armatele inamicului*, sunt menționate următoarele fapte și generalizări: „La mijlocul lunii august a.c. Regimentul 5 din Divizia 4 Infanterie română a primit ordin să treacă la ofensivă. Comandantul regimentului a refuzat categoric să execute ordinul, argumentând cu insuficiența oamenilor. Regimentul a fost retras de pe poziții și dislocat pentru un timp în spate". „Printre soldații români înfloresc în mod deosebit cazurile de dezertare... este larg răspândită o atitudine antirăzboinică...". „Disciplina în armata română se realizează, în

adevăratul sens al cuvântului, cu băta: pentru cea mai mică abatere soldații sunt crunt bătuți de toți șefii, începând cu cei mici și sfârșind cu cei mari. Pedepsirea soldaților care au săvârșit abateri cu 25-30 lovituri este un fenomen obișnuit în armata română" (*Epopeea Stalingradului*).

În continuare, în document se spune că „atitudinea germanilor față de aliații lor români este batjocoritoare" și se aduceau exemple concrete: „.... Unul dintre prizonieri a declarat că în vara acestui an nemții veniți să se scalde i-au alungat din râu pe soldații români care nu apucaseră să-și spele săpunul de pe ei. La încartiruirea în localități nemții se stabilesc câte doi-trei soldați în cele mai bune case, iar pe români îi înghesuie câte o companie într-o curte. Toate acestea generează ura soldaților români față de nemți. Deseori poți auzi de la români: «La prima lovitură serioasă a Armatei Roșii lăsam totul baltă și ne împrăștiem. Să lupte Hitler și Antonescu»" (*idem*).

Conducerea armatei române încerca în zadar să armonizeze relațiile cu aliații germani, străduindu-se „să-și împrietenească soldații cu cei germani, între care izbucneau mereu conflicte și bătăi. Ordinul comandantului Armatei 3 române, generalul de corp de armată [Petre] Dumitrescu, suna astfel: «Pen-

Ilya Ehrenburg, la Vilnius, în 1944, în mijlocul unei grupe de partizani

tru a evita în viitor unele incidente neplăcute între soldații români și germani, propun ca în toate localitățile în care se află unități române și germane să se întărească prin toate mijloacele relațiile de prietenie. În acest scop se vor organiza prânzuri comune, vizite reciproce, întâlniri la mici festivități etc. Este strict necesară evitarea sau, în cel mai rău caz, reducerea conflictelor, care pot avea consecințe grave și efecte nefavorabile în realizarea năzuințelor noastre de viitor” (*idem*). Din ordin reiese că generalul român era preocupat nu atât de relațiile cu aliatul german, cât de complicații în realizarea planurilor anexioniste, de mare putere, ale României, în perspectiva postbelică.

Dar relațiile „inamicale” dintre militarii germani și români, la nivel obișnuit, au căpătat un caracter și mai acut la nivelul conducerii militare, de îndată ce situația pe front a devenit nefavorabilă, iar apoi catastrofală. Poate fi dată drept exemplu situația din „Cazanul Stalingrad”, din iarna 1942-1943. Astfel, în raportul de informare al secției speciale NKVD a Frontului Stalingrad, înaintat Secției speciale NKVD a Frontului Don, la mijlocul lui decembrie 1942, intitulat *Despre starea moral-politică și înzestrarea trupelor germano-fasciste încercuite la Stalingrad*, se arată: „Nemții au încetat definitiv să aibă încredere în aliații lor români... Le-au luat armele și-i folosesc acum la munci auxiliare. La construcția amenajărilor defensive. Soldații ro-

mâni n-au mai văzut pâinea din momentul realizării încercuirii, la 20 noiembrie; primesc o singură masă pe zi seara, o ciorbă cu 150-200 g carne de cal. Germanii declară cu aroganță că n-au de ce să-i hrănească pe români, deoarece ei oricum se predau” (*Epopeea Stalingradului*).

Descriind retragerea germană dinspre Donul Mijlociu către Donețul de Nord, I. Ehrenburg arată: „Chiar dacă printre cei încercuiți erau foarte puțini români, orgolioșii germani voiau să arunce vina asupra aliaților lor. Locotenentul Kurt Hofmann scria în jurnalul său: «Românii fug fără să se uite înapoi. Ofițerii lor au șters-o din timp, sub pretextul unei convocări. Se milogesc. Cu o asemenea adunătură noi trebuie să învingem!» Românii din Divizia I cavalerie rătăceau nesupravegheați. Nemții au halit caii românilor, iar pe cavaleriștii români i-au trimis în regimentele germane de infanterie...” (I. Ehrenburg).

Chiar și în prizonierat continuau aceste relații ostile dintre „aliați”: astfel, în timp ce erau transportați pe celălalt mal al Volgăi, împreună cu nemții, în aceeași ambarcațiuni, la mijlocul fluviului românii s-au încăierat cu aceștia și strigau: „Hans, ai vrut Volga? Ia Volga! Îi aruncă peste bord” (G. Naboișikov, *Ultimul cavaler al Ordinului Victoriei*), iar în lagărele de prizonieri se adresa administrației cu rugămintea să nu fie repartizați împreună cu nemții (Ehrenburg).

În august 1944, trupele sovietice au declanșat o amplă ofensivă în cadrul operației

Chișinău-Iași, executând lovitură principală asupra unităților române. Încercuirea și înfrângerea marii grupări de trupe germane și române au provocat căderea regimului Antonescu. La 23 august 1944, în România s-a declanșat o revoltă armată, mareșalul Antonescu a fost arestat, la ordinul regelui Mihai I, și, chiar în ziua următoare, la 24 august, noul guvern venit la putere a declarat război Germaniei, iar la 12 septembrie a semnat armistițiul cu U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. Astfel, în perioada finală a războiului, în 1944-1945, românii – până nu de mult inamici ai U.R.S.S. și sateliți ai Germaniei – au devenit aliați în coaliția antihitleristă. Nou formatele Armate 1 și 4 române au apucat chiar să lupte împotriva foștilor tovarăși de armă germanii și ungurii –, pierzând în luptele cu aceștia 170.000 de oameni, morți, răniți și dispăruți.

Cu toate acestea, în conștiința publică a oamenilor sovietici a predominat nemulțumirea față de condițiile „excesiv de blânde” ale armistițiului cu România (A.V. Golubev, *Dușmanii din rândul doi*). Despre modul cum a fost percepută această nouă Românie „aliată”, prima țară europeană în care a intrat Armata Roșie în august 1944, își amintește poetul-frontist Boris Sluțki, în *Însemnări despre război*: „Frizerii europene, unde ești săpunit cu degetele și nu sunt spălate pământurile, nu există băi, spălătul se face în lighean, unde rămâne murdăria de pe mâini, apoi te speli pe față, saltele de puf în locul plă-

pumilor, iar din aversiune față de modul de viață de zi cu zi se făceau imediat generalizări... La Constanța ne-am întâlnit prima oară cu bordelurile... Pentru toți un lucru era clar. «La noi așa ceva este imposibil»... Probabil că soldații noștri își vor aminti România ca țara sifiliticilor...» Și trage concluzia că în România, în această periferie a Europei, „soldatul nostru și-a simțit cel mai mult superioritatea față de Europa”. Există în amintirile sale un episod scurt și aparent nesemnificativ, dar în realitate foarte important, în care se exprimă disprețul sincer al soldatului față de neașteptații și „necopții” aliați: „pe sub garduri se târau slugarnici câini românești. Ei capitulasă împreună cu stăpânii lor și se temeau ca de moarte de soldații Armatei Roșii. Era suficient să lovești șaua, ca ditamai dulăul să-ți dispară din fața ochilor” (*idem*).

O localnică din Odessa, îngrozită de distrugerii

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, relațiile cu foștii inamici au fost în mare parte condiționate de tabăra politică, de care parte a „cortinei de fier” s-au aflat aceste state. Dar „moștenirea militară”, stereotipul „imaginii adversarului”, format în timpul războiului, a influențat încă multă vreme percepțiile asupra țărilor și popoarelor lor, de data asta în condiții de pace.

Astăzi, la peste 60 de ani de la sfârșitul războiului, asupra imaginii fostului adversar nu se poate să nu influențeze încercările lui de revizuire deschisă a trecutului, ceea ce se întreprinde activ în România ultimilor ani. Astfel, încă din 2001, la București s-a inaugurat un monument al lui I. Antonescu, „mare patriot și naționalist”, „împușcat în mod barbar la insistențele Moscovei” (Grigori Loboda, *Câte ceva despre istorie...*). Despre rolul lui în comiterea multor crime de război, inclusiv în deportarea și uciderea a cel puțin un sfert de milion de evrei din teritoriile ocupate în Moldova, Ucraina și Rusia, presa românească de astăzi tace rușinată, în timp ce-l slăvește pe „conducător”.

În sfârșit, nu demult, în martie 2007, Curtea de Apel din București a anulat acuzațiile aduse dictatorului I. Antonescu și complicilor săi condamnați de Tribunalul poporului în iunie 1946, tocmai în partea care se referea la agresiunea din 1941 împotriva U.R.S.S., recunoscând practic drept legitimă intrarea României în cel de Al Doilea Război

Mondial alături de Germania (*idem*).

În comentariul M.A.E. al Rusiei din 1 martie 2007 asupra acestei decizii, se spune: „Achitarea unui complice al naziștilor despre ale cărui crime împotriva populației civile din teritoriile U.R.S.S. ocupate atunci oamenii își amintesc până astăzi contravine sensului și logicii reglementărilor postbelice, documentelor finale ale Procesului de la Nürnberg. Decizia Curții, jignitoare pentru memoria victimelor celui de Al Doilea Război Mondial, cu greu poate fi interpretată altfel decât ca o încercare de a-i revizui rezultatele, de a uita lecțiile instructive ale istoriei” (textul complet al reprezentantului oficial al M.A.E. al Rusiei, Kamînin, se află pe internet).

Din păcate, chiar și cele mai evidente lecții ale istoriei sunt prost învățate de oamenii politici din unele state. ■

Și astăzi unii moscoviți păstrează nostalgia vremurilor lui Stalin

Plasată în estul continentului, deși o limbă romanică, româna a folosit în Evul Mediu alfabetul chirilic; cu toate acestea, latina rămâne esențială pentru studiul unor termeni istorici ai limbii române. În imagine: pagină din Evanghelia lui Marcu, manuscris medieval irlandez din secolul al VII-lea

COLOCVIU SUD-EST EUROPEAN

V-ați întrebat vreodată de unde vine expresia „a tăcea chitic”? Eu da, pentru că întotdeauna mi s-a părut captivant să aflu istoria unui cuvânt, a unei expresii. Dar cunoașterea etimologiei cuvintelor nu este câtuși de puțin obligatorie, cum sunt, de pildă, normele ortografice. Domeniul etimologiei este, într-o anume măsură, unul cultural și, poate, unul „de suflet”.

Multe cuvinte din limba noastră își pot explica proveniența prin contactul românei cu alte limbi din zonă, în special bulgara, sârba, ucraineana, maghiara, neogreaca, turca. Și este firesc. Vorbitorii nativi ai acestor limbi au avut în trecut ocazia – și unii dintre ei au și astăzi – de a intra frecvent în contact cu românii. Păreră unora că limba care împrumută cuvinte din alte limbi este cumva datoare acestora nu are nici un temei științific. De altfel, toate limbile europene considerate azi de largă circulație au recurs – și o fac și în prezent – la preluare (prin absorbție și adaptare) de cuvinte, expresii și sensuri din alte limbi. Este o dovadă de forță și vitalitate pentru limba receptoare.

La mijlocul lunii septembrie 2007 un simpozion desfășurat la București a abordat probleme lingvistice și etnografice limitate la spațiul sud-est-european. Cercetători din trei institute academice – Institutul de balcanistică din Sofia, Institutul de Studii Sud-Est Europene de la București (în calitate de gazdă) și Institutul de lingvistică din Sankt-Petersburg – s-au reunit la Casa Academiei din Calea 13 Septembrie, în jurul temei *Caracteristici ale realităților Sud-Estului european și metode noi de abordare*.

Doamna dr. Elena Siupiur, în deschidere, anunța că asemenea întâlniri, desfășurate de 15 ani consecutiv, cu participare bulgară și română, se bucură în acest an pentru prima oară de prezența cercetătorilor ruși și că s-ar putea

ca în curând lor să li se alăture cei sârbi. În acest deceniu și jumătate a evoluat însăși tematica reuniunilor, afirma doamna dr. Cătălina Vătășescu, extinzându-se de la etnolingvistică la cultură, titlul temei din acest an fiind ilustrativ. Dr. Nikolai Suhaciov, din orașul de pe Neva, și-a exprimat regretul că în Federația Rusă tinerii sunt tot mai puțin atrași de lingvistică, de științe, în general, optând, din considerente economice, pentru profesii aducătoare de bani, și a propus ca Uniunea Lingvistică Balcanică să adauge în titulatură vocabula *Culturală*.

Pentru că la început sugeram omogenitatea spațiului balcano-dunărean, în care culturile preiau, împrumută una de la cealaltă, să amintim subiectele dezbătute: *Viața unor cuvinte din sfera afectivă în română și bulgară; Imaginea focului în frazeologia română, bulgară și franceză; „Roșii” și „vinete” în graiurile bulgărești din România; Harta etnică a Balcanilor văzută dinafară (secolele XI-XII); Despre un dicționar nou român-bulgar (cercetătorii bulgari); Rudarii din zona Varnei. Etnicitate în sud-estul Europei; Copturi simbolice religioase la români și bulgari; Evoluția graiurilor românești vorbite în medii alogene (cu referire specială asupra lexicului); Observații asupra conservării etnonimului romanus în sud-estul Europei; Pluralul substantivelor în perspectivă contrastivă;*

Importanța latinei medievale pentru studiul unor termeni istorici ai limbii române (cercetătorii români); Un text bizantin de secol XV într-un manuscris moscovit; Călătoria imprimatului în spații culturale ale sud-estului Europei; „Elogiul” în istoriografia slavo-română și Dicționarul comparat al turcismelor din sud-estul Europei (cercetătorii ruși).

Asemenea reuniuni, unde oamenii sunt colegi de profesie, se cunosc bine între ei, se revăd periodic (în acest an la Sofia, de pildă), își știu preocupările până la detalii, succesele și neîmplinirile, decurg firesc, fără nimic oficial, ca o întâlnire între prieteni. Așa a fost ziua de 14 septembrie 2007.

Pentru cei curioși de unde vine „a tăcea chitic”, am să spun făcând trimitere la cartea regretatului meu profesor Emil Vrabie, *Etimologii române și străine* – că are o origine controversată. „Chitic” este un pește, deci „a tăcea ca peștele”. Dar, la o analiză mai atentă, lucrurile se complică. Chitic, peștele, are în popor alte peste 40 de denumiri și nici o însușire fizică sau de comportament care să-l facă pe el a se potrivi mai bine pentru a exprima ideea de „a tăcea mălc” decât oricare altă denumire de pește. Nu există, cel puțin în apele noastre, un pește care să fie mai tăcut decât altul. În plus, avem în limbă expresia mai generală „a tăcea ca peștele”. De ce să mai fi fost nevoie de o restrângere semantică, de la

pește la chitic? Iar chiticul este un pește mic, vioi, agil, precipitat, imprevizibil în mișcări. Paradoxal, există și expresia „a sta chitic”, adică a sta nemișcat.

Ir, numai nemișcat nu e chiticul. Așadar, trebuie avansată altă explicație. Cel din expresia „a tăcea chitic” este cuvântul turcesc *kütük*, trunchi, buștean, care s-a păstrat în aromână și în alte limbi balcanice cu sensul de „butuc”. Transformarea lui *ü* în *i* s-a produs și în alte cuvinte românești împrumutate, de diverse origini: *pire* din fr. *purée*, *blid* din slav. *bljudo*. În limbile balcanice există o expresie „a tăcea ca un trunchi de copac”, iar în bulgară este atestată chiar una în care „trunchi de copac” are drept corespondent *kjutjuk*.

Din graiurile bulgarilor, în trecut mai numeroși decât astăzi la nordul Dunării, expresia a pătruns în româna populară. Cum *chiutuc* (sau *chitic*) nu a intrat adânc și nu s-a menținut bine în română cu sensul inițial de „trunchi de copac”, expresia „a tăcea chitic” a devenit opacă. A salvat-o de la dispariție doar faptul că, întâmplător, exista un pește mic, numit chitic, adică pitic.

Reuniunea etno-lingvistică din septembrie anul trecut, de fapt, un eveniment de cultură, a fost a unor pasionați de asemenea etimologii, cu coborâșuri și urcușuri în trecutul spațiului pe care îl locuim. ■

Florentina DOLGHIN

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În fața cui a dat raportul generalul Charles de Gaulle, la Craiova, în ziua de 16 mai 1968?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna martie 2008 este:
IOAN CONSTANTINOVICI INCULEȚ

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul POSTELNICU COSTACHE, din București

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2008.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

Foto de la cititori

DOUĂ FOTOGRAFII DE LA DEALU

Pornind de la două articole publicate în numărul 10/2006, Citoria lui Filipescu de la Dealu, de general de brigadă în retragere Neculai I. Staicu-Buciumeni, și, respectiv, Amintiri de la mănăstirea Dealu, de Florea Neagu, domnul inginer Adrian Matache, din Craiova, evocă și domnia-sa respectabila instituție de învățământ.

Printre elevii Liceului de la Dealu s-a aflat și tatăl meu, doctorul în medicină Ștefan I. Matache, asistent universitar. În arhiva mea am găsit o ilustrată din 1923 cu elevii Liceului, fotografiați în fața clădirii, în care apare și tata (al optulea, în primul rând, din stânga). Fotografia a circulat ca ilustrată, având imprimat pe spate textul: *România. Cartă Postală. Editura Librăriei Universului Ch. Gh. Sădănescu, Librăriei Centrale A.D. Niculescu. Târgoviște. Reproducerea openit.*

La Dealu, tatăl meu, afară de cartea pe care a făcut-o, a mai practicat și două meserii (așa era statutul școlii): tâmplar și mecanic auto. Meseria de tâmplar am învățat-o de la el, încă de la vârsta de 12 ani, și o practic și astăzi, la nevoie. Cea de mecanic auto n-am avut pe ce o învăța, căci în 1945 rușii aflați în țară i-au confiscat tatii mașina (un „Chevrolet“, model 1936), cu care făcea deplasări la bolnavii țintuiți la pat, chiar și în comunele din jurul Turnului Severin, unde era medic.

Amintesc că, după studiile de la Dealu, tatăl meu a urmat medicina la București și Cluj, apoi ca practicant la Turnu Severin și, în final, la Craiova. În 1953 am fost deportați cu familia din zona frontierei și, din 1954, au început

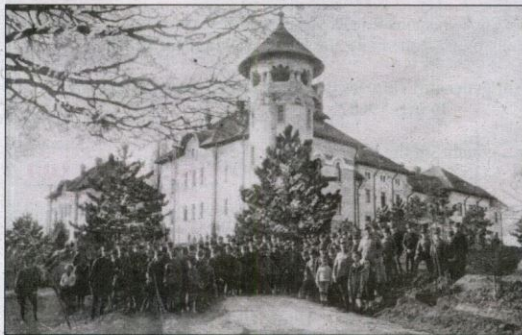
necazurile pentru întreaga familie. Tata s-a stins din viață după cinci ani de reclusiune pentru „omisiune de denunț“, cunoscând, timp de o lună, și celula de beton de un metru pătrat, cu apă pe jos de 10 centimetri.

Tata a trimis ilustrata respectivă surorii sale, care lucra ca oficianță la Poșta Centrală din București (acum Muzeul Național de Istorie al României), de pe Calea Victoriei. Cei șase copii ai căpitanului Iordache Matache (din garda regală) se împrăstiaseră de mici în lume și nu se vedeau cu anii.

Tatăl meu i-a scris surorii sale că apare și el în ilustrație. Cum imaginea era destul de neclară, ea nu l-a recunoscut și i-a răspuns că nu-l crede. Atunci, după vreo două săptămâni, i-a trimis o altă fotografie, cu chipul său, făcută, probabil, în același atelier, în care se executase și „Carta Postală“.

Ambele fotografii datează din martie 1923. La opt decenii și jumătate de atunci, valoarea lor sentimentală s-a îmbogățit și cu aceea a timpului care le-a transformat în documente de epocă. ■

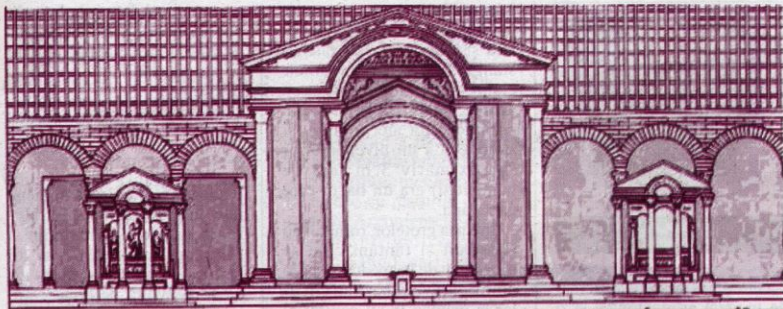
Inginer Adrian MATACHE

„Carta Postală“ din 1923 și...

... Ștefan I. Matache, licean la Dealu

În capitala Daciei romane, intrarea în for era flancată de două fântâni (reconstituire)

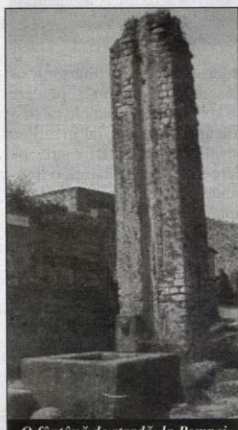
FÂNTÂNILE PUBLICE LA ROMA NI

GICĂ BĂEȘTEAN

În lumea romană, fântânile publice ocupau un rol foarte important în cadrul planurilor de sistematizare și urbanism. Din inscripții se poate observa o distincție între fons (fântâna simplă) și nimfeum, acesta din urmă individualizându-se prin caracterul său monumental. Cel de al doilea termen sugerează o grotă sacră, locul de unde izvorăște apa. Ideea fusese preluată de la greci, care, pentru a onora divinitățile apelor, transpuseseră ideea de grotă în planurile de urbanism. Punctul de la care se pleca era grotă sacră dedicată nimfelor (zeițe ale apelor), iar asemenea construcții s-au numit nimfee. Astfel de fântâni aveau un caracter religios, dar și profan, servind ca sanctuare, castele de apă, locuri de reuniune și odihnă.

În Grecia antică fântânile n-au cunoscut o mare diversitate ca forme și destinație; ele aprovizionau cu apă, de obicei în cadru public. Tipul grecesc de fântână consta dintr-o fundație în *opus incertum* (bolovani de râu prinși cu mortar), peste care se așezau blocuri rectangulare de piatră sau marmură. Tot din astfel de blocuri se realiza bazinul (sau bazinele), în care se făcea colectarea apei aduse de la apeduct sau captate direct de la sursă, din stâncă, cum se întâmplă la Ialysos și la Delfi.

Pentru cel ce dorea să beneficieze de apa fântânii, aprovizionarea se făcea prin orificii realizate în zidul bazinului, cel mai adesea ornamentate cu

O fântână de stradă, la Pompei

protome (bust de om sau de animal, care împodobeau un obiect de metal sau de ceramică) de animale. Bazinul servea la alimentare, dar și la decantarea apei. De regulă, aceste instalații erau acoperite. Fântânile grecești se remarcă prin formele decorative simple și planurile destul de standardizate.

Din 100 în 100 de metri

Termenul de fântână este suficient de extins pentru a cuprinde toate instalațiile ce servesc la aprovizionarea cu apă. Spre deosebire de sobrietatea și sărăcia formelor dezvoltate de tipul grecesc, cel

Figurină care împodobe
o fântână...

roman oferă o mare varietate de modele arhitectonice și o bogată decorație exterioară. Din inscripții și din textele antice se observă că nomenclatura folosită de romani pentru a desemna instalațiile de distribuie a apei în orașe este foarte variată *lacus*, *saliens*, *meta sudans*, *munus*, *puteus*, *cantharus*, *labrum*, *phiala*, *fons*.

Deși cultul nimfelor era cunoscut de mult timp la Roma, primele grote amenajate, despre care avem cunoștință, datează din timpul lui Tiberius (14-37). Romanii au ornamentat grotle naturale cu stalactite, scoici, mozaicuri (vezi grotle Arsenal și Matrimonia la Capri sau Grota di Tiberio și *nimfeul* Bregatino la Sperlonga). În alte cazuri (Maktaris, Ksar Medoudja, Tunisia, sau Thubursicum Numidarum, Algeria) apa era captată în bazine, uneori săpate direct în stâncă, peste care se realizau amenajări ulterioare cu mozaicuri, coloane, dale de marmură și uneori chiar statui.

Templul apei de la Zaghouan (în nord-estul Tunisiei) consta dintr-un mare hemiciclu (cerc) cu raza de 30 m, decorat cu coloane. La hemiciclu se adunau pe două scări laterale, iar în spatele acestuia se găsea sanctuarul format dintr-o cupolă și o *cella* (capelă) rectangulară, ce conținea un altar și o nișă arcuită.

Întrarea în *cella* era acoperită de arhitrava cu cornișă sculptată și frontonul decorat. La stânga și la dreapta hemiciclului se deschideau portice cu arcade, susținute de coloane corintice. Tot aici se aflau și statuile. La un nivel inferior (aproximativ 3 m față de hemiciclu) era un bazin care capta apa.

În lipsa grotelor, romanii au construit și fântâni care se alimentau de la apeduct. Multe dintre ele aveau bazinul circular și ocupau locul central al unei piețe comerciale. Bazinul fântânii de la Pompei nu era circular, ci poligonal. În

... ca și acest cap de statuie
masculină, descoperite la
Sarmizegetusa

interiorul său, pe margini, se găseau 12 baze mici, pe care se sprijineau coloanele ce susțineau acoperișul, iar în mijloc se afla o bază mai mare, pe care a existat, probabil, o figurină, prin care se distribuia apa.

Pe lângă fântânile de piață se cunosc câteva exemple când ele aveau un rol decorativ sau serveau la aprovizionarea cu apă. În cadrul acestui tip se înscriu instalațiile de la intersecția străzilor. La Pompei au fost descoperite 40 de fântâni publice, aprovizionate de la 14 turnuri de apă. Se estimează că numărul total a fost de 50 pen-

tru tot orașul, la o populație de aproximativ 8.000 de oameni. Se găseau la o distanță de 100 m una de alta.

La Sarmizegetusa, ca la Taormina

Dintre fântânile monumentale amintim *nimfeul* lui Herodes Atticus de la Olympia. El se prezintă sub formă de hemiciclu, cu raza de 8,40 m, ce se dezvoltă pe două etaje bogat decorate cu statuile familiei imperiale a lui Antoninus Pius (138-161) și ale familiei evergetului (sponsorului). La capetele hemiciclului se aflau două construcții circulare ce adăposteau la rândul lor statui. Un *nimfeu* cu plan similar a existat și la Atena, datând tot din vremea lui Antoninus Pius.

La fel de impunător era *nimfeul* de la Leptis Magna (*Magazin istoric*, nr. 2/2000), construit în epoca severiană, bogat ornamentat, ce se dezvoltă pe două niveluri. Fântâna monumentală a lui Traian de la Efes are forma unei camere rectangulare și se compune dintr-un prim bazin pentru decantarea apei, fiind precedat de un al doilea bazin, aflat mai jos, din care se putea lua apă. Fațada era decorată cu două șiruri suprapuse de pilaștri și coloane. În centru, pe axul edificiului, se găsea o nișă unică cu statuia împăratului. Printr-o deschizătură practi-

Fântână de secol I, din Roma

cată în soclul statuii curgea apa. În bazin s-au găsit bustul și picioarele statuii lui Traian; alături se mai afla o alta a lui Nerva și o statuie feminină, probabil Plotina (soția lui Traian).

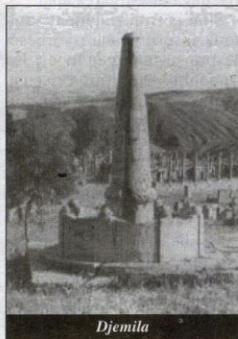
Nimfeul din Agora Miletilui, datat inițial în epocă traiană, iar mai recent în cea flaviană, se dezvoltă pe trei niveluri. La primul dintre ele se aflau statui de divinități ce funcționau ca „figuri de fântână” (două nimfe, două zeițe cu drapaj bogat, un satir, un silen, adică satir bătrân, Neptun cu piciorul pe capul unui delfin). La nivelul al doilea erau așezate divinitățile venerate la Milet Zeus tronând, Dionysos, Artemis, Apollo, Hera, Atena etc. La nivelul trei, adăugat în anii 241-244, se aflau alți zei și eroi, precum și statuile lui Gordian al III-lea și Tranquilinei, soția acestuia.

Au existat și fântâni așa-numite „de fațadă” a căror dezvoltare s-a produs pe orizontală. Astfel de construcții sunt cunoscute la Taormina (în Sicilia), Constantine (în Algeria) sau la Roma, pe Via Claudia, la templul lui Claudius.

La Sarmizegetusa, în campaniile de săpături arheologice din anii 1993-1994, în partea de est a intrării în for, a fost descoperită o platformă din blocuri rectangulare de gresie,

provenite de la o construcție dezafectată. Din păcate, partea de răsărit a fost distrusă de un canal ce vine din zona termelor, pe direcția nord-sud, iar partea dinspre nord a platformei de intervențiile moderne.

Presupunem că avem de-a face cu resturile unei fântâni. Argumentele care vin în sprijinul acestei ipoteze: fundația în *opus incertum*, foarte groasă, care nu permitea scurgerea apei; amprente de zidurilor de

Djemila

pe latura de vest și de nord sunt în mod evident de la pereții unui bazin. În sprijinul aceleiași ipoteze vin observațiile făcute pe latura de sud a platformei, unde, în două din blocurile de gresie, este săpat un intrând. O ipoteză ar fi că ceea ce se mai vede este lăcașul unde trebuia să se fi aflat un turn de distribuție, al cărui rost era de a mări presiunea și de a asigura decantarea apei.

Din turnul de distribuție apa era deversată în bazin prin intermediul unor țâșnitori mascate de reprezentări animale, vegetale, umane. Absida avea o platformă de la care s-a păstrat un bloc semicircular, pe care trebuia să se fi aflat statui (împărați, divinități

Fântânile de la Side...

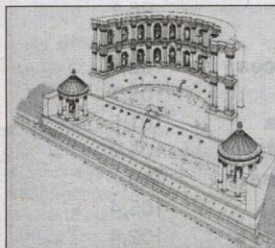
etc.), din care apa curgea sub presiune.

Finantări imperiale

Amenajarea acestei fântâni trebuie pusă în legătură cu primele faze de construcție a forului. Avem și o conductă de plumb, care ne atestă aducțiunea apei încă din timpul lui Traian. De asemenea, inscripția CIL III 1446 atestă *aqua inducta* (apă adusă) în Colonia Dacia Sarmizegetusa în timpul lui Hadrian.

În colțul de nord-vest al forului a funcționat o instalație asemănătoare, însă este și mai puțin păstrată din cauza distrugerilor din zonă.

Puțin mai la vest de prima platformă s-a descoperit o alta, din bolovani de râu; are formă pătrată (4,90x4,90 m) și este adâncă de 2 m. Se pare că avem de-a face cu o altă fântână, construită după dezafectarea celei de gresie. A fost recuperat un fragment de marmură în care s-a păstrat orificiul prin care conductele de plumb făceau distribuția apei spre „figurile de fântână”. S-au mai păstrat două plinte întregi și patru capiteli, într-o stare destul de bună, ce provin de la coloanele corintice care susțineau acoperișul de deasupra bazinelor.

... și cea a lui Herodes Atticus din Olimpia

Pe baza fragmentelor de inscripție descoperite s-ar putea spune că avem de a face cu o instalație al cărei corp central avea 3,50 m lățime. Ei i se adaugă colțurile pe care se aflau coloanele ce susțineau acoperișul. Coloanele ce înconjurau bazinul central aveau în jur de 4,20 m înălțime și împreună cu restul acoperișului ajungeau la 4,90 m. Nișa centrală avea 1,20 m lățime, iar cele laterale câte 56 cm; înălțimea lor a fost dată de colonețele de circa 2,80 m ce susțineau o arhitravă.

Corpul central avea trei nișe, de la care au fost descoperite fragmente. Rolul acestora era acela de a proteja „figurile de fântână”, care trebuie să fi fost în număr de trei, dacă ținem seama de fragmentele găsite. În nișa centrală se afla o statuie în mărime naturală, ce îl reprezenta pe Neptun, care ținea piciorul pe capul unui delfin din gura căruia țășnea apa. În cazul nostru, s-a păstrat partea de la braț în jos, cu un picior pe capul unui delfin, căruia îi lipsesc gura și coada, dar se

mai vede locașul pe unde țeaua de plumb sau bronz deversa apa. S-a păstrat și capul statuii.

Într-una dintre nișele laterale se găsea statuia unei nimfe. De la ea a rezistat timpului jumătatea inferioară, care avea în față o scoică prin care se revărsa apa. Conducerea era trecută prin abdomenul statuii, ce era perforată din spate în față. Și această statuie era de mărime naturală, dar mai scundă decât prima. În partea din spatele ei se poate observa o zonă în care marmura este măcinată de curgerea apei.

S-au păstrat fragmente din două inscripții care vorbesc despre un everget local, L. Ophonius Domitius Priscus, duumvir (unul dintre cei doi primari ai coloniei), care a realizat monumentul din banii săi și l-a dedicat casei imperiale (*In honorem Domus Divinae*), fântâna datând din epoca severiană. Dacia a fost o provincie care l-a sprijinit pe Septimius Severus (192-211), motiv pentru care împăratul a finanțat cel puțin o construcție în Colonia Dacica Sarmizegetusa.

La Sarmizegetusa s-au descoperit și alte piese ce intrau în componența unor fântâni. Ele se află în muzeul din localitate sau în cel de la Lugoj. Constrânși de spațiu, nu le vom prezenta, dar existența lor demonstrează faptul că pe lângă fântânile din zona forului, orașul dispunea de numeroase alte instalații alimentate de la apeduct. Din păcate, nu cunoaștem cu exactitate locul de descoperire a acestor piese; ca urmare, este destul de greu să le localizăm. Totuși, o idee am putea să ne formăm studiind cel mai cunoscut exemplu din lumea romană, cel de la Pompei. Aici, la fiecare intersecție se găsește câte o fântână. În mod normal, și la Sarmizegetusa ar trebui să avem o situație asemănătoare, ținând cont de faptul că aprovizionarea cu apă a orașului se realiza la un moment dat prin cel puțin două apeducte. Fragmentele amintite pot proveni de la astfel de instalații amplasate la intersecții de străzi sau de la cele aflate în zona amfiteatrului. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

În numărul din luna noiembrie 2007 a apărut un articol foarte interesant despre Moses Gaster și România. Vă trimit un text referitor la colaborarea aceluiași savant la operele culturale ale lui Nicolae Iorga. Textul reprezintă un extras din lucrarea Așezămintele culturale create de Nicolae Iorga, în curs de apariție.

MOSES GASTER, NICOLAE IORGA ȘI ANTISEMITISMUL

PETRE ȚURLEA

Moses Gaster

În 1908, Nicolae Iorga a întemeiat Universitatea Populară de la Vălenii de Munte. Avea drept scop consolidarea conștiinței unității culturale a

românilor și, de aici, generalizarea ideii unității politico-statale. A avut, astfel, o contribuție majoră la crearea României Mari.

După 1918, Universitatea Populară de la Vălenii de Munte a contribuit la încheierea statului unitar, la dezvoltarea acestuia, la armonizarea relațiilor interetnice din cadrul lui. Atunci au venit la Vălenii de

Lazăr Șăineanu

populară românească, arătându-se constant prieten al României (*Magazin istoric*, nr. 8/2004). Cea mai importantă dintre lucrările sale, *Crestomație română*, în două volume, a apărut în 1891. În 1926, a devenit membru de onoare al Academiei Române, căreia, în 1936, i-a donat colecția sa de cărți rare și manuscrise vechi. Spre deosebire

Munte și mulți conferențieri din alte țări, între care Moses Gaster.

Filolog și folclorist din Londra, evreu născut în România, Gaster a conferențiat la Universita-

Nicolae Iorga înconjurat de studenți misionare de la Vălenii de Munte

tea Populară din Vălenii de Munte, „într-o frumoasă limbă românească“, cum se scria în Neamul românesc, din 10 august 1921, despre Povești și legende românești. (Într-o lucrare despre conferențiarul de la Vălenii de Munte, C.R. Vasilescu indică drept titlu al comunicării lui Gaster Legende despre păsări, animale și insecte la români.)

Pe fondul unei campanii susținute de presa socialistă împotriva lui Nicolae Iorga, acuzat de antisemitism, venirea lui Moses Gaster la Vălenii de Munte a fost o surpriză. Gaster fusese expulzat în 1885, pentru atitudini considerate denigratoare la adresa țării, și se stabilise în Anglia. Cu toată expulzarea, a popularizat în Occident creația

de Moses Gaster, un alt mare filolog evreu român, Lazăr Șăineanu, nevoit și el să trăiască în Occident, s-a întors împotriva României. Nicolae Iorga, întâlnindu-l la Paris într-o librărie, a vrut să-i vorbească, dar acesta i-a întors spatele. Iorga a fost foarte afectat și a spus celor care îl însoțeau: „Uitați-vă ce diferență. Gaster, pe care l-am

expulzat, este prietenos cu noi atunci când ne întâlnim și își iubește țara. Celălalt, care a fost distrus de propria ambiție, a devenit, fără nici un motiv, adversar al țării." (Incidentul este prezentat și de Moses Gaster în volumul *Memorii. Corespondență*, București, 1998, p.79.)

Sfatul unui înțelept bătrân

În cadrul vizitei în România din 1921, Gaster a conferențiat la București, Cluj, Oradea, Timișoara și Vălenii de Munte. Iorga a dat mare importanță conferinței susținute la universitatea sa. Prezentarea pe care i-a făcut-o în *Neamul românesc* din 12 august 1921 era laudativă. Menționa concluzia conferinței, declarându-se pe deplin de acord cu ea: „Acea a păstrării unor adevărate comori ale spiritului uman pe care lunga istorie a claselor noastre populare le-a ajutat să le păstreze mai deplin ca aiurea.” Gaster rostise „cu o caldă elocvență acest apel”.

De la Vălenii de Munte, învățatul oaspete a revenit la București, unde a conferențiat la Fundația „Cărol I”, în prezența ministrului Cultelor și Artelor, Octavian Goga, și a reprezentanților altei cititorii a lui Nicolae Iorga, Institutul de Studii Sud-Est Europene. A repetat apăsător ceea ce spusese la Vălenii de Munte: „Tânăra generație, de care atărnă viitorul neamului românesc, are nevoie, pentru oțelirea sufletului său, de o hrană sănătoasă, pe care nu o va găsi decât în literatura veche

românească” (*Neamul românesc*, din 11 august 1921).

A fost singura dată când participarea unui conferențiar la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, deși întâmpinată cu mare simpatie de ascultători și de ctitorul instituției, a trezit o reacție ostilă într-o parte a presei. Publicațiile sioniste radicale, ca și presa de stânga, socialistă, l-au criticat pe Moses Gaster. Motivul: Iorga era un „antisemit” și Gaster nu trebuia să dea curs invitației acestuia.

Reacția istoricului a fost promptă, într-un editorial din *Neamul românesc*: „D. Gaster s-a întors în țara unde s-a născut și unde-și are toate legăturile de familie. În mai multe locuri d-sa a vorbit, înaintea unui auditoriu numeros, care a rămas uimit de frumoasa limbă românească în care a vorbit de lucruri care se țin așa de strâns de viața noastră sufletească și mai ales de aceea a țaranului nostru”. Iorga condamnă măsura expulzării lui Gaster în 1885 și afirma că acesta „moralicește a rămas legat și mai departe de România”. El nu păstrase supărare față de societatea românească, deși „sunt atâtea români de sânge cari pentru o nimica toată își batjocoresc țara, care li se pare cea mai rea de pe

lume”. Și încheia: „Ni pare bine că a venit acela pe care-l apreciem astfel și care se înfățișează ca un înțelept bătrân... El va putea spune coreligionarilor săi de aici și străinătății realitățile sănătoase care se ascund supt aparențe neplăcute și temeiul pe care conștiința morală a lumii îl poate pune pe acest popor”.

Cum campania ostilă a continuat, Iorga a revenit în numărul din 2 septembrie al *Neamului românesc*, cu articolul *Lupta contra d-lui Gaster*. Un ziar evreiesc de limbă română și germană din Cernăuți îl atacase pe Gaster, „a cărui bună primire – observa Iorga – supără, se vede, unele suflete simțitoare. Anumite cercuri evreiești îl muștră pentru că el, vechi sionist, și-a schimbat părerea de o viață întreagă și astăzi vine în România unită ca să recomande, ce? Părăsirea, de către evrei, a tot ce formează individualitatea lor etnică, pentru a se confunda cu poporul român. Și aceasta e, natural, un păcat față de nația căreia învățatul, care e și rabin, îi aparține”.

Acuzația sioniștilor era nedreaptă. „D. Gaster e același care a fost până acum. Ține la neamul său mai mult decât la oricare altul. Ca păstor sufletească, se îngrijește cu mai multă dragoste de ai săi. Dar ei nu sunt în patria lor națională, ci în patria lor politică. Și cea națională nu există pe deplin și, chiar de ar exista, e așa de departe. Iar cu majoritatea locuitorilor ei e și frumos și înțelept să trăiască în bună înțelegere, în prietenie chiar. E așa de simplu, așa de firesc... Dar sunt și persoane

A.C. Cuza (primul din dreapta) și Nicolae Iorga (al doilea din dreapta), la o reuniune a Frontului Renașterii Naționale

care tocmai aceasta nu vor, care vor de o parte și de alta ura. S-ar putea ca dușmanii cei mai mari ai poporului evreiesc să fie tocmai acești domni.”

Dezgustat de naționalismul agit

În anii de început ai perioadei interbelice, când intransigențele încercau să blocheze o conviețuire normală între toate etniile României Mari, Nicolae Iorga a fost și el în postura lui Moses Gaster, inclusiv în planul raporturilor evrei-români, fiind acuzat ba că „s-a dat cu evreii”, ba că este „antisemit”. În 1920 Nicolae Iorga s-a despărțit de A.C. Cuza. În *Memoriile sale* (vol. III, p. 9) nota, la 6 august 1920: „Sunt ani de zile de când nu mai facem aceeași politică. Ura contra străinului [evreul], fiindcă e străin, n-o primește conștiința mea, hrănită zilnic cu ce e mai nobil în conștiința umană”.

Era momentul când Nicolae Iorga, cel considerat antisemit de către cercurile sioniste radicale, a colaborat străns, în plan cultural, cu bancherul evreu Aristide Blank (*Magazin istoric*, nr. 5/1999) în editarea unor cărți de propagandă românească în Occident, în înzestrarea Școlii Române din Franța, în întemeierea unui teatru popular la București. În 1920, printre ziariștii colaboraționiști din perioada ocupației Bucureștilor (1916-1918), condamnați la închisoare în 1919 și eliberați la intervenția lui Nicolae Iorga, ajuns președinte al Adunării Deputaților, se afla și evreul Saul Grosman. Din libertate, acesta

i-a scris istoricului, la 6 decembrie 1920: „Față de dominația voastră inima mea nu se poate manifesta decât prin cele mai calde urări de fericire... În toate clipele, numele domniei voastre deșteaptă în mine, pe lângă sentimentul unei recunoștințe recente, pe cel al unei admirații dintotdeauna” (*Scrisori către N. Iorga*, vol. VI, 1996, p. 162).

În Adunarea Deputaților, la 7 decembrie 1920, A.C. Cuza și Ion Zelea Codreanu l-au acuzat pe istoric că „s-a vândut” evreilor. Momentul cel mai tensionat a fost însă în 1923. A fost montată chiar o manifestație de stradă antiiorghistă a studenților bucureșteni de extremă dreapta, pentru că profesorul se împotriva excluderii din universități a studenților evrei (6 februarie 1923). Chiar în ziua manifestației istoricului și-a înaintat demisia din învățământ, dar ministrul C. Angelescu i-a respins-o. Demisia a fost înaintată din nou, la 11 februarie, când istoricul își prezenta cu claritate poziția: „Tineretul trebuie să păstreze o perfectă ordine, potrivit cu însăși cultura de care se împărtășește prin noi; el nu poate hotărî, cu atât mai puțin execută excluderi ilegale în fond, barbare în formă... Nu putem coborî men-

talitatea noastră de azi la muced mentalități medievale, în care nu e nimic din acel naționalism senin, tolerant, harnic, deși ireductibil, care e singurul pe care l-am predicat cu atât mai multă iubire, cu cât mai mult mă dezgustă așa-numitul naționalism agit, intolerant și ascunzând supt privilegiu incapacitatea sa de a învinge în luptă” (N. Iorga, *Corespondență*, vol. I, 1984, pp. 23-24).

În toamna aceluiași an, istoricul a primit amenințări, pentru că nu adera la mișcarea antisemită. Ca urmare, la 11 octombrie 1923, din Vălenii de Munte, i-a scris primului ministru I.I.C. Brătianu: „Sunt săptămâni de când eu și redactorii mei primim scrisori de amenințare iscălite de banda care se intitulează «Fascia Română» și care ni pune în vedere că vom fi atacați, bătuți sau și uciși, pentru că nu aprobăm scandalurile antisemite care sunt o rușine pentru țară. Redactorul meu, d. Al. Cusin, a fost înștiințat de inspectorul de poliție Mățășeanu că va fi atacat d. Rosenthal de la *Adevărul*, apoi el și eu însumi. Eu am primit o scrisoare a «Fasciei» prin care... eram amenințat... Oamenii se țin de cuvânt. Atentatul care poate costa viața lui Rosenthal e al treilea în serie. Programul se

execută, iar Justiția, după spusa lui Mățășeanu, are ordin să nu intervie. E posibil ca rândul nostru să vie. În acest caz, vă înștiințez că voi ști să fac responsabili nu pe acei cari comit aceste ticăloșii, ci pe acei cari, nu înțeleg în ce scopuri, le tolerează” (N. Iorga, *Corespondență*, vol. I, pp. 221-222). ■

Casa lui Nicolae Iorga din Vălenii de Munte

VECHIMEA „FOCULUI GRECESC“

GHEORGHE FLORIN GHETĂU

În îndelungata istorie a conflictelor militare, nu de puține ori, au apărut invenții care au schimbat felul de a lupta și au adus victoria, mereu surprinzătoare. Să amintim: arcul lung englezesc (care, după cum ne dezvăluie și numele, a fost folosit de englezi contra francezilor, în bătălia de la Crécy, din 1346), praful de pușcă, nava blindată (aruncată în luptă de către coreeni împotriva japonezilor, la sfârșitul secolului al XVI-lea), montgolfierul (după numele fraților Joseph-Michel și Jacques-Étienne Montgolfier, utilizat de francezi în lupta de la Fleurus, din 1794).

In rândul armelor-mi-nune, un loc de cinste este ocupat de faimosul „foc grecesc”, substanță inflamabilă, care constituia un secret bine păzit, des menționat de izvoare ca fiind al bizantinilor. Începând cu primul asediu asupra Constantinopolului, realizat de arabi în anii 668-674, focul grecesc a asigurat Imperiului Bizantin supraviețuirea. Arma, atât de asemănătoare cu napalmul, folosit de americani în conflictul din Vietnam (1963-1974), a incendiat flotele arabe și ale atâtor altor inamici ai imperiului basileilor.

Dar „focul grecesc” a fost întrebuințat cu mult înainte de apariția Imperiului Bizantin, după cum ne informează

Thucydides, în monumentală sa operă *Războiul peloponesiac*. El relatează cum beotienii (aliați ai spartanilor) au folosit, la asediul fortăreței Delion, o mașină de război. „Această mașină au construit-o în felul următor: au tăiat cu ferăstrăul o bârnă mare în lung în două; au scobit apoi cele două părți de-a lungul, apoi le-au potrivit exact ca părțile unui fluier. De un cap al bărnei [scobite ca un fluier – n.a.] au legat, cu lanțuri, o căldare și în căldare, pe dedesubt, au introdus un tub, iar bârna a fost acoperită pe o mare întindere cu o tablă de fier. Mașina era purtată pe câteva căruțe la o mare distanță de zid, mai ales în părțile zidului construit cu vîță de vie și cu lemne, și ori

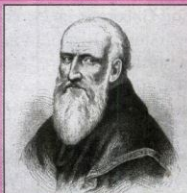
de câte ori o apropiau de acele părți ale zidului, în capătul bărnei dinspre ei introduceau tuburi mari de suflat și începeau să sufle. Suflul era împins cu mare putere prin scobitură bărnei și astfel ei reușeau să provoace o flacără mare în căldarea care conținea cărbuni aprinși, sulf și smoală; zidul fiind în felul acesta aprins, nimeni n-a mai putut rămâne pe el, ci, părăsindu-l, au fugit, așa că a fost ușor de cucerit” (Thucydides, *Războiul peloponesiac*, cartea a IV-a, Capitolul 100).

Formula miraculoasă se pare că a fost inventată de un locuitor din Heliopolis (Siria), pe numele său Callinicos, iar, după alte surse, de un egiptean. ■

Povestea unui tablou

După reorganizarea Galeriei de Artă Europeană a Muzeului Național de Artă al României din București, prima sală, ce înfățișează Renașterea timpurie, a devenit mai convingătoare. Trei piese noi rotunjesc discursul expozițional prin reprezentarea unor capite majore ale culturii renascentiste: un panou din școala lui Giovanni Bellini, care ne trimite către marea tradiție a picturii venețiene, tabloul lui Raibolini, ce ține locul lui Rafael și Perugino, și, în sfârșit, lucrarea atribuită lui Bernardino Luini (1480-1532) aflată până acum la Peleş. În fața ei vom zăbovi în continuare.

*Bernardino Luini,
pictorul autor a numeroase
fresce de biserică*

BERNARDINO LUINI: „ÎNTOARCEREA SFÂNTULUI GHEORGHE“

COSMIN UNGUREANU

Relativ amplu, tabloul (ulei pe pânză, 114 x 91 cm) redă o scenă bizară; mai bine spus, combină două, dacă nu chiar trei subiecte, într-o reprezentare mai rar întâlnită. În economia imaginii, rolul major este acordat Fecioarei cu Pruncul, în timp ce legenda Sfântului Gheorghe constituie episodul secund. Îndărăt, discretă, notăm prezența unui înger cu o lăută, în egală măsură obișnuită și

străină acestei reprezentări. Dacă el apare în multe rânduri în preajma Fecioarei, chiar dacă într-o altă ipostază a ei – *Virgo Triumphans* –, alăturarea cu sfântul militar este o pură licență.

Cumulate, cele trei secvențe ale reprezentării trimit simultan către legendă, epifanie și gloriificare. Balaurul tocmai a fost decapitat și vajnicul luptător este răsplătit printr-o atingere divină; dacă această

interpretare nu surprinde suficient conținutul tabloului, atunci putem exclude orice aluzie la faptă, la istorie, și să privim personajele ca simple efigii: Sfântul Gheorghe e semnalat prin imaginea monstrului ucis, iar Fecioara e însoțită de o ființă indicând un alt regim, supra-lumesc. În sfârșit, nu putem alunga impresia că tabloul comentează o apariție, că acestui personaj masculin, despre care aflăm că

joacă rolul unui sfânt militar, i se ivește în cale, într-un deșeu, un spectru divin.

O atare bizară iconografie îl așază pe Sfântul Gheorghe în ipostaza de apărător al Bisericii. Fecioara sortită fiarei a dispărut, locul ei fiind ocupat chiar de Fecioara Maria. Plutește încă, în jurul acestei imagini, chiar dacă sublimat, izul medieval al amorului curtesc. Să nu uităm că, în această epocă, Ariosto scrie *Orlando furioso*, reinterpretează legenda Sfântului Gheorghe, și că acesta este de mult un model ideal al virtuților cavaleresti, forțat în cruciade și turnire. De fapt, în vremea pictării tabloului, ce coincide cu apariția armelor de foc și modificarea tacticilor militare, cultul Sfântului Gheorghe, în dimensiunea sa cavalerască, deja se stinge. Paradoxal, tocmai în secolul al XVI-lea, primejdia otomană este mai mare decât oricând.

La origine, înfrângerea dragonului era simbolul convertirii Cappadociei la creștinism; acest episod, asociat cu imaginea Pruncului, deci a începutului erei creștine, face tabloul mai explicit. Să mai consemnăm un detaliu interesant: Sfântul Gheorghe apare ca soldat roman, este plasat în același orizont temporal al Nașterii Mântuitorului, deși arhitectura din fundal are o siluetă medievală.

Privind mai atent cadrul, dar mai ales chi-

purile, ne vin în minte tablourile lui Leonardo da Vinci. O anume înclinare a capului, pu-doarea virginală, o particulară catifelare a contururilor, dar mai ales misterul omniprezent. Cadrul „natural” pare împrumutat din *Fecioara printre stânci*, iar muțenia elocventă a figurilor pare desprinsă din galeria de portrete leonardești. Sub penelul lui Leonardo, peștera devenea semnul pictural al curiozității științifice, dublată de subtila aluzie la platonismul latent în filosofia Renașterii. Luini, în schimb, preia doar decorul stâncos, carcasă golită de taine. Chipurile pictate de el sunt, apoi, aplicări

ale unei rețete de atelier, prin care reușește doar să „sentimentalizeze” virtuozitatea maestrului său.

Bernardino Luini este, de regulă, plasat în rândul imitatorilor lui Leonardo da Vinci, alături de Cesare da Sesto, de' Predis, Oggiono, Boltraffio, Giampetrino, Solario, Sodoma și alții, chiar dacă el nu a fost realmente ucenicul maestrului toscan. Despre el, de pildă criticul de artă american Bernard Berenson (1865-1959), specialist în arta Renașterii italiene -, acuzând uscăciunea manierei și lipsa inventivității - spunea că este „cel mai puțin intelectual dintre pictorii faimoși”. Acestea devin și mai evidente în cazul unei replici cum este și tabloul din

Galeria de Artă Europeană a Muzeului Național de Artă al României.

Piesa aparține, de fapt, atelierului lui Luini (o realitate deja mai articulată decât noțiunile de „cerc”, „imitator” sau „ambianță”). Originalul, de dimensiuni mai mici (101,5x71 cm), apare în inventarul din 1898 al colecției britanice Cook. O replică a acestui tablou se află în biserica unui cătun de lângă orașul lombard Varese, iar o altă versiune a fost vândută, în 1986, la o licitație organizată de Christies. (Aceste informații mi-au fost furnizate de Mălina Conțu, muzeograf al M.N.A.R.). ■

Fecioara dintre stânci, tabloul lui Da Vinci, din care Luini a luat doar decorul

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1908

GEORGETA FILITTI

O atmosferă de stabilitate, cu dispute politice lăsate în umbră, scoate la iveală activități constructive, modernizarea unor orașe, preocupări de ameliorare a sistemului sanitar. Unii români sunt prețuiți în străinătate, iar spiritul de imitație face ca moda europeană să fie rapid adoptată și la noi.

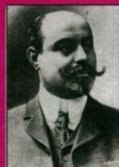
Tara continuă să fie guvernată de liberali; opoziția conservatoare e departe de a fi unitară. Despre popularitatea lui P.P. Carp se spune că scade asemenea pieii de sagri. E vorba de acele piei de oaie sau de capră folosite la legatul cărților și care cu vremea se strângeau și se zbârceau. Conservatorii democrați ai lui Take Ionescu sunt văzuți ca formând un partid personal. Mai mult, șeful lor e comparat cu generalul francez G. Boulanger (1837-1891), cel care plănuiise o lovitură de stat. Apărătorii omului politic român susțin că în vreme ce francezul voia distrugerea Constituției din 1875, acesta se lupta pentru modernizarea partidului conservator, fiind un element de ordine împotriva tendințelor reacționare ale celorlalte grupări conservatoare, respectiv a lui Gh.Gr. Canta-

cuzino și a lui P.P. Carp. Socialiștii, fără a reprezenta încă o grupare politică semnificativă, rămân în atenția poliției; *România muncitoare*, cu sediul pe Calea Victoriei, peste drum de Biserica Albă, era percepută de populație ca „o expresie a anarhismului”, o grefă străină „nenorocită” pe mișcarea socialistă din România. Socialismul ca atare e discutat într-un ciclu de prelegeri la Ateneul Român. Nicolae Xenopol susține că această doctrină oferă legi inaplicabile, incoerente. Dacă ar triumfa în România, ar constitui „o primejdie socială incontestabilă... generând cea mai cumplită tiranie”. Trebuia în schimb cultivată, credea conferențiarul, solidaritatea socială, ceea ce însemna dependența oamenilor unii de alții și cultivarea intereselor reciproce ale indivizilor.

1908

G. Boulanger, generalul care plănuse o lovitură de stat

C. Mille

Economia românească e înfloritoare; o mărturisește balanța comercială excedentară. Totuși, reactivarea Convenției cu Austro-Ungaria întâmpină greutăți și C. Mille, în *Adevărul*, îl acuză pe regele Carol I că, având în mână politica externă a țării, a condus „dezastruos” pentru demnitatea noastră națională tratativele cu guvernul de la Viena. Convorbirile fără efect cu consilierul aulic Jean de Mihailovici nu fac decât să întrețină îngrijorarea publicului românesc interesat. Să spunem, în treacăt, că era vorba în primul rând de obstrucționarea exportului nostru de vite și cereale în monarhie; apoi, de impunerea unor importuri ce sugrumau industria românească.

Un produs care e tot mai solicitat la export rămâne petrolul. Aici apar serioase disensiuni legate de valorificarea lui. Ministrul liberal Emil Costinescu vine cu un proiect de lege privind repartizarea de către stat a cantității de petrol pentru fiecare rafinărie și fixarea apoi a prețului de vânzare. Era un fel de naționalizare, censurată rapid de petroliști. Aceștia înființează o societate anonimă de distribuire „rațională” a produselor petrolifere. Legea Costinescu era un caz tipic de abuz. Inițial, măsura trebuia să privească administrarea a 3.000 de vagoane cu combustibil destinat populației; ulterior intervenția statului se extindea la întreaga producție. C. Stere, anti-liberal violent, atrage atenția că se viola Constituția, care admitea că proprietarul de la suprafață deține automat și bogăția sub-solului. Apoi, trebuia în prealabil răscumpărat capitalul străin de 207 milioane investit în această exploatare.

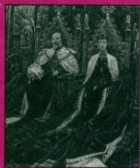
Românii din Regat urmăresc cu atenție politica monarhiei bicefale față de naționalități. În Parlamentul de la Budapesta deputatul Vasile Lucaci declară răspicat: pentru statul maghiar chestiunea naționalităților e una de existență; în timp ce ungurii sunt șovini, deputații alogenilor nu fac decât să-i apere pe aceștia. La București funcționa o școală maghiară subvenționată de statul vecin cu

400.000 de coroane anual, în vreme ce școlile românești din monarhie nu puteau fi susținute de la București.

Tensiunea sporită pe această temă din Parlamentul maghiar atrage atenția opiniei publice internaționale. *The Times* profetiza că centralizarea excesivă va duce la prăbușirea imperiului lui Frantz Joseph iar articolul *Rasele nemaghiare și ideea imperială maghiară*, apărut într-o foaie vieneză, susținea că intransigența Budapestei va face ca nemaghiarii să se arunce în brațele Vienei.

Bucureștii rămân un barometru pentru buna gestiune a României. Aici primenirile au loc la tot pasul: se demolează casele insalubre și se aplică un vast program sanitar (orașul e împărțit în 7 circumscripții medicale, fiecare dotată cu un medic comunal, o moașă, un agent, un vaccinator și o farmacie). Se înființează trei dispensare pentru săraci: pe str. Sabinelor, Labirint și pe Bd. Independenței. În fine, apar servicii public de vaccinare a copiilor și laboratorul pentru analiza alimentelor de la Obor. Primăria difuzează o broșură destinată lăptarilor cu 100 de sfaturi pentru buna îngrijire a vacilor. Numai în luna mai sunt sacrificate 140 de vite bolnave de TBC. Pella-gra e combătută energic și la congresul asociației medicilor, prezidat de dr. Leonte, profesorul Victor Babeș anunță aplicarea unui tratament ce pare eficient: folosirea anilarsenialului (din 65 de bolnavi, 35 se vindecaseră complet).

Interesul pentru igienă, confort, creșterea corectă a copiilor e vădit. Se face o campanie susținută în presă pentru renunțarea la înfășutul rigid al bebelușilor, care îi transformă în mici mumii, ca și la corsetele femeilor ori mâncările hainelor bărbătești excesiv de strâmte. Mișcarea fizică, sportul, competiția sunt tot mai mult percepute ca surse de sănătate. Unele devin evenimente mondene și temperaturile ridicate (38° la umbră, 28 mai, la București) nu-i sperie pe competitori. Așa sunt cursele de galop organizate de Jockey

Eduard al VII-lea și soția sa

Elena Văcărescu

1908

Club pe hipodromul de la Băneasa ori campionatul de tenis organizat de Tenis Club, unde se remarcă mai ales femeile: Natalia Darvari, Frosa Boerescu, Ivonne Blondel, Netty Negruzi, Sofia Alexandrescu.

Un sport în primul rând cu rațiuni morale, dar pe cale de dispariție e duelul. În luna mai 1908 un articol considerat calomnios de cel vizat, Mihai Cantacuzino, provoacă trimiterea de martori directorului foii *Opiniunea*, G. Juvara. Chemat să arbitreze, deși rămâne în minoritate, G.G. Costaforu pare să aibă dreptate: autorul era șef ierarhic al lui Juvara și prin urmare nu putea fi împiedicat să-și scrie articolul.

O problemă spinoasă rămâne cea a aprovizionării cu pâine. Disputa dintre morari (Assan, Albertstein, Popovici, Olmazu, Sola-colu), care practică prețuri exagerate, și brutari se tranșează ca în orice economie de piață: cei din urmă își ridică propriile mori, anulând astfel monopolul morarilor.

Orașul păstrează încă viu aspectul oriental: bazine (ca cel al societății *Furnica* ori al *Vetrei Luminoase*), hale de vechituri, piețe (ca Sf. Anton) par unui observator străin „mici muzee orientale pe moarte”. La *Djaburov* se găsesc covoare persane și birouri cu ascunzători, la *Elefantul alb* pene, la *Elefantul alb* lumânări, la cel *albastru* vin de Dobrogea, la *Vulturul de mare cu pește* în ghiare hârtie de tapete. Alte magazine cu firme năstrușnice sunt: *Cobra*, *Alexandru Macedon*, *Nastratin Hoge*, *Salcia verde*, *Podul Constantinopolului*, *Ancora roșie*. Un binevoitor explică și originea țesăturilor aflate în aceste prăvălii: *calicot* (Calcutta, oraș indian, tot de acolo vine *indiana*), *tafta* (forma substantivală a verbului arab a țese; din același spațiu se aducea damascul), *muselina* (orașul indian Mossul), *satîn* (provincie în Asia), *șal* (covor în limba arabă), *astrahan* (provincie rusească).

Sunt și lucruri în suspensie la București. Societatea de tramvaie are un contract cu Primăria până în 1916 și refuză să înlocuiască tramvaiele trase de cai cu altele electrice ori să construiască linii noi. Pe urmă poșta, din cauza drumurilor proaste, nu-și poate face cursele în bune condiții. Un concesionar și-a retras automobilele, deoarece cauciucurile se stricau în câteva săptămâni pe caldarâmul făcut de mântuială.

„Bucureștiul cultural” înseamnă pinacoteca de la Ateneu, cu câteva pânze „onorabile”, muzeul de științe naturale „Gr. Antipa”, Fundația Universitară „Carol I”, conferințele de la Ateneu și Academie. Multe voci cer ca românii să se mulțumească cu o galerie de copii. Ioachim Popilian, care de ani de zile copia tablouri în Italia, părea tocmai potrivit pentru crearea ei.

În străinătate multe personalități românești se bucură de prețuire. *Depêche d'Orient*, de la Paris, ia un interviu Elenei Văcărescu cu ocazia lansării volumului acesteia *Le jardin passionné* (Grădina pătimașă). Dacă despre sine poeta refuză să vorbească „sunt toată în opera mea”, România „o pasionează și o exaltă”. Judecățile ei de valoare rămân semnificative pentru gloria trecătoare a unora și perenitatea altora, chiar dacă în epocă aceștia nu s-au bucurat de aprecierea unanimă a contemporanilor. Pentru Elena Văcărescu, după banalitatea că „românul e poet de instinct”, Duiliu Zamfirescu e „în prim plan”. Cincinat Pavelescu e „eminent”, Dem. Nanu, „perfect, emoționant”, O. Goga și Șt.O. Iosif, „distinși”. Despre Eminescu, nici un cuvânt. Cât privește teatrul, ezită să se pronunțe, declarând doar că Davilla e „un admirabil dramaturg”, iar piesele lui Alecsandri și I.L. Caragiale sunt „atrăgătoare și variate”. Favoritul ei rămâne Al. Florescu, cu piesa *Sanda*, „modernă... un studiu psihologic amar”.

La *Université des Annales* poetul Aug. Dorchain conferențiază despre Elena Văcărescu, iar la salonul poezilor de la Paris,

1908

Franz-Joseph

Hipodromul din București

unde se ținea *marțea poetică*, ea recita poezia *Copiii*.

Și pictorul N. Grigorescu, la un an de la moarte, e comentat favorabil. În foile italiene *La Gioventu* și *Emporium* apar cronicile lui B. de Luca (cu regretul că artistul refuzase să expună la Veneția), iar *La Roumanie* (București) publică bibliografia articolelor consacrate pictorului de Ionel Sburlea.

Lumea românească e la curent și cu noutăți din Europa sau de peste Ocean. Unele par simple curiozități. Astfel, Anglia interzice importul de pene de bătlan, albatros, pasărea liră, pasărea Paradisului. E o lovitură dată industriei pălăriilor, căci numai în trei luni din 1907 modelele londoneze folosiseră 19.000 de pene ale păsării Paradisului și moțuri de la 115.000 bătlani. Cochetele din Albion se duc la Paris să-și facă pălăriile, deoarece marfa de import nu era interzisă. Regina, ca să dea un exemplu bun, renunță la pălăriile cu pene. În schimb, regele Eduard al VII-lea, arbitru al eleganței europene, continuă să-și comande costume cu nemiluita, pasă-mite ca să susțină industria engleză. De fapt, nu era vorba doar de cele 30 de costume făcute anual și de rezerva de alte 200 păstrate în castelele Windsor, Buckingham ori Sandriham, ci de spiritul de imitație generat de garderoba și accesoriile regale. Din Insulele britanice până la Dunăre și de pe Riviera Franceză până la Sankt Petersburg monarhul era copiat cu fervoare. Cravata albă cu picățele verzi, cea roșie ori pălăria tiroleză cu o singură pană arborate de suveranul Angliei erau suficiente ca, de la o zi la alta, o industrie să se nască, să prospere și să ferească persoanele mondene.

Și podoaba capilară e la mare preț. Perucile, postisele, meșele se caută în asemenea măsură, încât încep să fie rase în cap și femeile moarte pentru recuperarea părului. Alf. Franklin în *Civilité, l'étiquette et la mode* (Buna cuviință, eticheta și moda) oferă toate secretele spre a

deveni om de lume, cochet, atrăgător și plin de succes.

În același timp în lume se extinde un fenomen îngrijorător: pornografia. La primul congres internațional împotriva ei se discută stabilirea unei legislații europene unitare privind fabricarea, oferirea și vânzarea clandestină a scrierilor, desenelor, obiectelor ce constituie ultragii contra moravurilor. Istoria avea să dovedească zădărnici dispoziții legislative în materie de lux și pornografie.

Se vor fi mirat românii de bogăția insolentă afișată de familia americană Vanderbilt, aflată în călătorie la Londra. Pentru copilul lor transportat o cadă de fildeș montată în aur și perii de baie bătute în diamante. La fel, de descoperirea doctorului francez Beraduc. Acesta constata că sufletul omenesc se mișcă și emite raze luminoase. Drept urmare, la Paris se constituise un comitet pentru fotografierea lui.

Tot din lumea largă se lămuresc ce gesturi făcea Venus din Millo. Statuia zeiței, aflată la muzeul Luvru, e fără mâini. O replică din Laconia, descoperită în primăvara anului 1908, arată că în mână dreaptă avea o oglindă, iar cu stânga își ridica un pliu al rochiei. Apoi München-ul, capitala Bavariei, trebuie să-i fi lăsat pe mulți vizitatori: în zile de sărbătoare acolo se consumau, doar între 7 dimineața și 5 după-amiaza 128.000 litri de bere de mai, 57.000 litri bere ordinară; se mâncau 380.000 de cârnați, 2.000 kg preparate de carne și un milion de covrigi.

Mulți români vor fi meditat îndelung după aflarea unei ciudate dispute anglo-germane: un savant neamț susținea că după 40 de ani capacitățile intelectuale ale omului sunt în declin, în timp ce un englez constata, cu nenumărate nume ilustre, că lucrurile stau exact invers. Așa, de exemplu, Tizian pictase *Crist încoronat cu spini* la 95 de ani, iar proeminența politică a lui Palmerston, Disraeli, Thiers, Gladstone sau Bismarck se manifestase după 70 de ani. ■

FLORAR

10

1881. În entuziasmul și însuflețirea generală, au loc la București, cu un fast deosebit, serbările încoronării și ale proclamării regatului. Sosesc în țară, cu acest prilej, prințul Leopold, fratele regelui, și cei doi fii ai săi, Ferdinand și Carol. La ora 10.00 pornește de la palatul Cotroceni cortegiul regal. Regina se află într-o trăsură deschisă, capitonată cu catifea purpurie, ce cade în falduri, și poartă o rochie de brocart alb, cu guler înalt cu perle de toate culorile; pe cap are diadema de perle oferită ei de orașul București la căsătorie. Regele Carol merge călare înaintea trăsorii regale. La Palatul din Calea Victoriei, unde are loc defilarea tuturor demnitarilor și a delegațiilor din toate unghiurile țării, se întâmplă câteva incidente hazlii: un delegat se așază în genunchi în fața regelui și nu mai vrea să se scoale, altul ține mortiş să sărute pe micul principe Carol, fratele regelui Ferdinand. Este scos cu mare greutate din sala tronului. „Doamnă, națiunea, privindu-te, frumoasă se vede“, se adresează suveranei C.A. Rosetti, președintele Camerei, stând cu un genunchi în pământ. Se spune că Rosetti este amoretat de regină și nu pierde niciodată prilejul să-i spună o amabilitate. De data asta, el găsește o vorbă de spirit mult comentată amuzat de presă pentru a-i spune suveranei că este frumoasă.

14

1610. Un fanatic mistic îl înjunghie pe regele francez Henric al IV-lea, aflat în trăsură pe Rue de la Ferronnerie din Paris, în drum spre casa de la Arsenal a ministrului său Maximilien Sully, bolnav. Monarhul (care a pronunțat o frază ce l-a făcut faimos, devenită un adevărat edict: „Fiecare țaran francez va trebui să aibă la masa de duminică un pui în tigaie“) moare pe drumul înapoi spre Luvru. Delfinul, deși este minor, preia imediat fratele regatului, ca Ludovic al XIII-lea. Tatăl a avut grijă personal de educația celor șase copii ai săi cu Maria de Medici. Cum, într-o bună zi, Ludovic urma să fie un suveran sănătos și puternic, Henric i-a dat să guste copilului de la două luni primele picături de vin, în prezența Curții, ca o anticipare glumeață a viitoarei investiții. Puțin mai târziu a fost rândul usturoiului tocat pe pâine unsă cu unt. Cu vin și usturoi, administrate apoi de mai multe ori, tatăl i-a transmis fiului, simbolic, secretul artei de a domni.

16

1222. Un călugăr daoist, deopotrivă poet, este chemat la cartierul general al lui Genghis Han. Căpetenia mongolă, aflată în plină extindere a imperiului său, este foarte preocupată de atingerea nemuririi, de viața veșnică. Pentru a atinge malurile fluviului Irtiș, călugărul străbate un spațiu imens, taie China de Nord, Mongolia, Turkestanul de răsărit, traversează Amu-Daria și, odată ajuns la destinație, după salutarile de rigoare de bun venit, este ospătat și lăsat să se odihnească. În această zi el se află față în față cu Marele Han, care i se adresează: „Omule sfânt, ai venit de departe, ce leac mi-ai aduci pentru viața-mi veșnică?“ Iar călugărul îi răspunde: „Există leacuri de păstrare a vieții, dar leacuri pentru nemurire – nu.“ Răspunsul simplu, care nu mai necesită nici o explicație, îl face să înțeleagă pe temutul stăpân al Răsăritului și Apusului că soarta lui este aceeași cu a tuturor oamenilor.

31

1945. Generalul C.V.R. Schuyler (1900-1993), reprezentantul S.U.A. la București în Comisia Aliată de Control, participă la cinematograful „Scala“ la prezentarea a șase jurnale de actualități proaspăt primite de la Washington. Americanii trimit multe invitații românilor, britanicilor, sovieticilor. Apar multe imagini cu Stalin, Roosevelt, Molotov, Eden, Churchill, aspecte de la Conferința de la San Francisco (25 aprilie-26 iunie 1945), unde au fost stipulate principiile O.N.U., etc. Schuyler își notează în această zi în jurnal: „Am remarcat cu jenă că publicul aplauda cu entuziasm ori de câte ori apăreau în imagini Churchill, Roosevelt, Stettinius sau Eden, însă s-au manifestat doar slabe semne de entuziasm când pe ecran au apărut Stalin sau Molotov. Sunt convins că și Vinogradov a remarcat acest lucru.“ Generalul V.P. Vinogradov, șef de Stat Major al Comisiei Aliate de Control, era și el în sală cu soția.

Pastila de cuvinte

Rechin este numele unui pește răpitor din mările calde, de care am aflat, mai ales în ultimii ani, din filme sau din emisiunile științifice de la televiziune. Pagini remarcabile despre rechin se găsesc în cartea lui Jules Michelet, *La Mer* (1861). În timpul din urmă este apreciată, în unele restaurante bucureștene, supă din aripioare de rechin, mâncare chinezească, dar și carnea de rechin gătită „à la créole”. La noi, cuvântul apare pentru prima dată la I.L. Caragiale, deci relativ târziu. Rechinul este cunoscut prin cruzimea cu care atacă prada, care poate fi și omul. De aici, sensul figurat al cuvântului „om lacom și fără scrupule”, folosit în expresii ca rechinii finanțelor.

RECHIN, CRUSTACEE

Academician MARIUS SALA

Cuvântul este împrumutat, cu ambele sensuri, din fr. *requin*. Etimologia cuvântului francez, atestat pentru prima dată în secolul al XVI-lea, nu este clară. După unele păreri, ar proveni din *quin*, *quien*, formă din dialectul normando-picard pentru *chien* „câine”, probabil prin atracție cu *chien de mer*, care era, începând din veacul al XV-lea, numele acestui pește cu multe cartilaje. În sprijinul etimologiei menționate, poate fi amintit și cuvântul italian care are sensul de „rechin”: *pescecaro* „pește-câine”, un compus transparent. În franceză există însă, din secolul al XVII-lea, și varianta *requiem*, care ar fi apărut, prin etimologie populară, din apropierea de cuvântul *requiem*

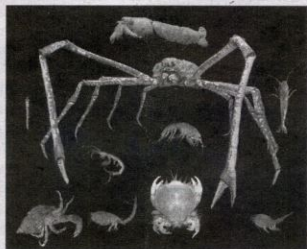
„recviem, slujbă pentru morți”, pentru că, după Pierre Daniel Huet, erudit francez din veacul al XVIII-lea, „dacă rechinul prinde un om... nu mai este altceva de făcut decât să se cânte un *requiem* pentru odihna sufletului aceluia om”.

Termenul folosit în latină pentru „rechin” era *squalus* „acoperit de plăci”, care nu s-a transmis în nicio limbă romanică. A fost apropiat, în latină, de *squama* „solz”, cuvânt care a dat în română *scamă* „fibre de țesătură uzată”. În celelalte limbi romane (it. *squama*, sp., port., cat. *scama*) se păstrează sensul original de „solz”. Termenul latinesc *squalus* a fost însă împrumutat ca termen de zoologie de unele limbi romane (fr. *squale*). Îl avem și noi pe *scal*, atestat în revista *Convorbiri literare*, împrumutat din fr. *squale*, poate și din lat. *squalus*; este însă un termen învechit.

Numele date rechinului, acest animal temut

în apele tropicale, sunt numeroase în limbile vorbite, de exemplu, pe coasta sud-americană a Atlanticului. Din una dintre aceste limbi numită *tupi*, spaniola a luat cuvântul *tiburón* și portugheza cuvântul *tubaraõ*; în limba *tupi*, rechinul este numit *uperu* sau *iperu*, *i* inițial fiind articolul definit.

In continuare, despre numele unor crustacee comestibile. Crustaceele sunt animale care, așa cum arată și numele, au corpul învelit cu o carapace, cu o crustă. Termenul *crustaceu* este împrumutat din fr. *crustacé*. Franzeza a împrumutat cuvântul

latinesc savant *crustaceus*, un derivat de la *crusta* „crustă”, care a dat în română *crustă*, iar în franceză *croûte*. Crustaceele sunt animale acvatice. Cel mai cunoscut și mai vechi este crustaceul numit *rac*. Unele mai noi (*crab*, *crevete*, *homar*, *langustă*) sunt împrumutate din franceză.

Rac este un cuvânt general în limbile slave. La noi vine din vechea slavă: *rakm*. Are și sensul învechit de „cancer”. Cuvântul latin pentru „rac” era *cancer*, care însemna și „boala cancer”, după modelul grecescului *karkinos* cu ambele sensuri: „rac” și „cancer”. În franceză, termenul *écrevisse* „rac” este un împrumut germanic: provine din *krebbja* „crab”, păstrat în germană în forma *Krebs* „rac”.

Crabul este un fel de rac marin, cu carnea foarte gus-

toasă. O specie trăiește și în Marea Neagră. Cuvântul este un împrumut din fr. *crabe*, unde provine din vechiul norvegian *krabbi*.

Crevete, animal marin asemănător cu racul, este împrumutat din fr. *crevette*, termen care are la bază o formă dialectală normandă corespunzătoare cuvântului literar *chevrette* „căpřiță”. Crustaceul este numit astfel pentru că

„sare” ca o capră. La noi circulă și *caridă* cu același sens, cuvânt de origine greacă.

Homar, alt crustaceu marin asemănător racului, l-am luat din fr. *homard*. Termenul este, la originea îndepărtată, un cuvânt vechi scandinav: *humarr*.

Langustă este tot un crustaceu marin, dar lipsit de clești, cum are racul.

Are, în schimb, antene foarte lungi și carapacea de culoare violacee. Și carnea de langustă este foarte gustoasă. În franceză, de unde l-am împrumutat, cuvântul *langouste* are o istorie interesantă: este, la rândul lui, un împrumut, din vechiul provensal *langosta*; acesta continuă un termen latin neatestat, *lacusta*, provenit din lat. *locusta* „lăcustă”, care avea în latină și sensul de „langustă”. ■

Tablou de John Singleton Copley (pictor american), intitulat Watson și rechinul, 1778, aflat la National Gallery of Art din Washington D.C.

Clio anunță

CÂNTĂRETUL LUI HITLER REVINE PE SCENĂ

În luna februarie olandezul Johannes Heesters, de 104 ani, care a cântat în cabarete în timpul Germaniei lui Hitler, a susținut un concert în Olanda, la Amersfoort, după 40 de ani de tăcere. Sala a fost protejată de forțele de ordine. Heesters și-a început cariera în capitala Olandei, în anii 1920, și, în 1935, s-a mutat în Germania, unde a avut mare succes. Deși el afirmă că nu a avut nimic de-a face cu ideologia fascistă și, cu atât mai puțin, cu propaganda nazistă, mulți nu-i pot ierta că a susținut concerte în Berlinul acelor ani și în lagărul de

J. Heesters împreună cu soția la gală

la Dachau, pentru funcționarii regimului. „A obținut milioane, cântând pentru Wehrmacht. Protestăm în numele tuturor victimelor fascismului”, a afirmat reprezentantul protestatarilor, care au înconjurat sala de spectacol. După prăbușirea celui de al treilea Reich, lui Heesters nu i s-a interzis să se producă, dar la începutul anilor 60, când a încercat să cânte la Amsterdam, a fost primit cu fluierături și alungat de pe scenă. De atunci nu a mai îndrăznit să cânte în Olanda, ci în alte țări, ca Germania și Austria.

Una și aceeași zonă a orașului, înainte de „apocalipsa” ...

... și după

LE HAVRE SUB BOMBELE ALIAȚILOR

VALENTIN FUSCAN

Pentru comandamentul aliat, imediat după debarcarea în Normandia, la 6 iunie 1944, a fost vital să ocupe noi porturi pe continent. Astfel putea debarca trupe și asigura aprovizionarea acestora. În planurile ofensive ale Aliatilor cucerirea portului Le Havre era esențială în înaintarea pe teritoriul francez și atacarea Germaniei cu toate forțele pe direcția nord-est.

Pentru realizarea acestui obiectiv a fost pusă la punct operațiunea „Astonia”, lansată la 25 august 1944, după intense pregătiri. Obiectivele imediate constau în forțarea cursului Senei de către trupele generalului Montgomery și înaintarea spre Nord, nu înainte de a-și asigura controlul asupra peninsulei și a portului

Le Havre. Cucerirea acestui obiectiv strategic a fost încredințată Grupului 21 de armate, compus din Armata I canadiană și Armata a II-a britanică.

Teama ucigătoare de jaf

La comanda garnizoanei germane, care promise ordinul de a apăra cu orice preț portul Le Havre, se afla colonelul Hermann Eberhard Wildermuth (numit la 14 august). Combatant pe frontul din Italia, colonelul era considerat în cercurile militare germane un ofițer cu reale calități de conducere a operațiunilor de apărare. El a dat dispoziții urgente pentru continuarea lucrărilor de închidere a

ultimelor breșe pe unde trupele inamice ar fi putut lovi decisiv.

Sistemul defensiv german era constituit dintr-un număr important de tunuri dispuse pe faleză, plaja fiind împânzită de mine, cuiburi de mitraliere și piese de artilerie bine ascunse. Orașul era înconjurat de două linii de rezistență, compuse din buncăre și lucrări de fortificații. În schimb, soldații din garnizoană erau puțini – doar 11.000 –, cu un moral scăzut și nepregătiți pentru un asediu.

Locuitorii orașului, deși au primit, la 19 august, ordin de evacuare din partea comandamentului german, au refuzat să își părăsească locuințele, de teamă să nu le fie jefuite. Acum, când Aliatii erau la

Bombardarea orașului Le Havre de către aviația engleză, în toamna anului 1944, trezește și astăzi, la aproape 65 de ani, amintiri dureroase. Încheiată cu eliberarea orașului, ocupat de trupele germane încă din 1940, operațiunea de cucerire a Fortăreței Le Havre (Festung Le Havre) și a importantului său port a dus la distrugerea cvasitotală a patrimoniului arhitectural al orașului și a provocat numeroase victime în rândul locuitorilor. Modul în care s-au desfășurat ostilitățile, victoria umbrită de numărul mare de morți din partea civililor constituie și astăzi obiectul discuției istoricilor, dar și prilej de rememorare.

... provocată de bombardierele Lancaster...

portile orașului, sperau într-o eliberare rapidă.

La începutul lunii septembrie, Corpul I britanic, sub comanda generalului John Tredinnick Crocker, se apropie de oraș. Soldaților Diviziei 49 West Yorkshire și Diviziei 51 Highlander, care compun Corpul I britanic, li se alătură trei brigăzi blindate, trupe de asalt de geniu și peste 500 de piese de artilerie; beneficiau și de o puternică susținere din partea artileriei de pe nave.

La 3 septembrie au loc negocieri între germani și britanici, într-un pavilion de la Gonfreville l'Orcher. Britanicii solicită capitularea garnizoanei, dar ordinele primite de la Berlin sunt clare: pozițiile trebuie menținute cu orice preț. Evacuarea civililor nu mai este posibilă, deși germanii solicită răgazul necesar pentru a efectua această operațiune. Britanicii se tem de o posibilă încercare de a câștiga timp din partea germanilor și refuză să permită evacuarea.

Cartier după cartier, casă după casă

În aceste condiții, la 5 septembrie, încep primele bombardamente ale RAF (Royal Air Force). Între orele 18.00 și 20.00 are loc ceea ce locuitorii au comparat cu apocalipsa: 348 de bombardiere Lancaster survolează orașul, aruncând 1.880 tone de bombe, care provoacă distrugerii masive cartierelor sale. Primul cade victimă acestor raiduri cunoscutul cartier l'Hôtel de Ville (al Primăriei).

Martor direct al evenimentelor, P. Latrille, agentul de legătură al primarului orașului, P. Courant, avea să noteze: „La ora 18.05, un mare număr de avioane survolează cartierul l'Hôtel de Ville și lansează bombe. De abia avem timp să ajungem la adăposturile asupra cărora cad deja bombe de toate calibrele și după cinci minute cartierul se scufundă în beznă, aerul este irespirabil... Suntem ca într-o

năvă în mijlocul oceanului: ușile adăpostului nostru sunt smulse, zidurile crăpate, în fiecare minut vedem moartea cu ochii. Ce se întâmplă jos? Imposibil să ieși... Ne punem batista înmuată pe gură, nas și ochi pentru a putea respira și a nu rămâne orbi...”

În ziua de 6 septembrie este rândul cartierelor Frileuse, Aplemont, Graville, Caucrauville și Jenner. 319 oameni, care se refugiaseră în tunelul Jenner, aflat în construcție, își găsesc moartea sufocați într-o galerie a cărei intrare a fost blocată de explozia unei bombe.

Bombardamentele continuă și în zilele următoare, cu intensitate sporită, desăvârșind distrugerea patrimoniului istoric al orașului. În zilele de 7, 8 și 9 septembrie, bombardamentele avioanelor li se adaugă tirurile de artilerie, inclusiv cele de pe navele aparținând Royal Navy.

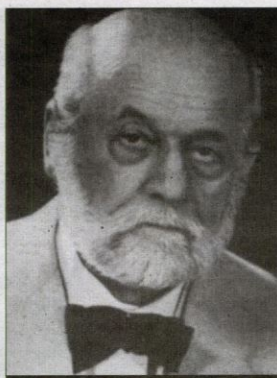
Punctul culminant avea să îl constituie ziua de 10 septembrie. După un bombardament de două ore, în care

992 de avioane au aruncat 4.719 tone de bombe asupra liniilor fortificate de la periferia orașului, ștergând de pe fața pământului satul învecinat, Fontaine-la-Mallet, Divizia 49 West Yorkshire își începe asaltul asupra platoului Eprenesnil. În ziua următoare, intră în acțiune și Divizia 51 Highlander, în direcția Fontaine-la-Mallet.

La 12 septembrie 1944, blindatele își continuă înaintarea. Trupele Diviziei 49 reușesc să pătrundă în oraș, ajung la Rond-Point, piața Thiers și apoi la ruinele cartierului l'Hôtel de Ville. La 11.30, este anunțată în sfârșit capitularea garnizoanei germane. Colonelul Eberhard Wildermuth este luat prizonier și dus la cartierul general al generalului Barker, aflat la Sainte-Cécile. În port însă, confruntările continuă până în ziua următoare. „Pe măsura înaintării noastre – scria colonelul Jelf, din Divizia 49 Yorkshire – descoperim în treaga amploare a dezastrului. Un sentiment de teroare, de oroare ne invadează, dar și de culpabilitate, chiar dacă individual nu avem nici o vină”.

Jumătate omorâți de Aliați

După ani de război, drame și privațiuni de tot felul, după zile de bombardamente intense, locuitorii orașului, marcați de suferințele îndurate, pot sărbători, în sfârșit, ziua eliberării. În seara aceleiași zile este organizată o ceremonie în fața monumentului Morților, reunind autoritățile Comitetului Local de Eliberare, ofițeri britanici, primarul și consilierii, dar și o mulțime de oameni, adunați printre ruine. Imaginea provocată de ruinele fumegânde ale unui oraș cândva plin de

Arhitectul Auguste Perret, cel care s-a ocupat de reconstruirea orașului...

viață dă acestei ceremonii un aspect trist, dezolant.

Obiectivul Aliaților este atins: Le Havre este eliberat, dar prețul este uriaș. Orașul este distrus în proporție de 85%, peste 2.000 de civili au pierit în cursul bombardamentelor. Mai mult, portul, obiectiv strategic pentru Aliați, este inutilizabil pentru mult timp din cauza distrugerilor.

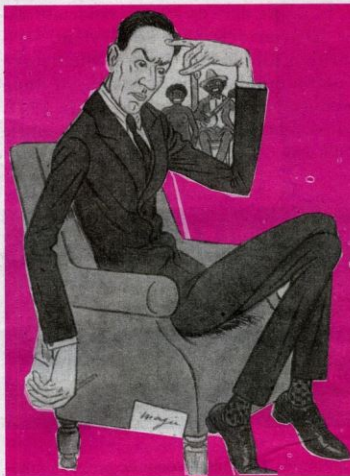

... și biserica Sfântul Iosif din Le Havre

Conform unei note oficiale din arhivele militare britanice, din 11 noiembrie 1944, statistica bombardamentelor asupra orașului Le Havre este următoarea: la 5 septembrie – 335 de avioane au lansat 1.882 tone de bombe asupra trupelor inamice; 6 septembrie – 271 de avioane au lansat 1.493 tone de bombe asupra trupelor inamice și depozitelor de muniții; 8 septembrie numărul avioanelor a scăzut la 109, fiind aruncate 516 tone de bombe asupra artileriei, punctelor fortificate și depozitelor de muniții; 10 septembrie – 60 de avioane au aruncat 259 tone de bombe pentru distrugerea unei baterii de coastă aflate în afara orașului. De asemenea, în aceeași zi, alte 900 de avioane au aruncat bombe în greutate totală de 4.624 tone, având ca ținte opt puncte centrale în interiorul orașului. La 11 septembrie, 171 de avioane au aruncat 857 tone asupra a două puncte strategice situate la vest de oraș. În total, bombardamentele de la Le Havre au reprezentat 1.846 de ieșiri ale avioanelor, care au lansat 9.631 tone de bombe.

Potrivit cifrelor oficiale ale serviciului de Anchetă stare civilă din primăvara anului 1945, reiese faptul că 5.126 persoane au murit sau au fost date dispărute pe teritoriul orașului Le Havre în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, dintre care 2.053 (morți sau dispăruți), aproape jumătate, numai în cursul lunii septembrie a anului 1944. Britanicii au pierdut în luptă 143 de oameni, alți 245 fiind răniți, iar germanii 600 de soldați.

După terminarea războiului, Le Havre va deveni un model experimental în domeniul reconstrucției, sub direcția arhitectului Auguste Perret. ■

LUCIDITATEA UNUI AMBASADOR

MANASE RADNEV

Despre scriitorul francez Paul Morand revista a mai scris (Magazin istoric, nr. 4/1994; 2, 11/2001; 8/2002; 6/2005). Bun cunoscător al realităților românești, atât prin căsătoria cu prințesa Suțu, născută Elena Chrissoveloni, cât și prin dese vizite făcute la București și în țară, Paul Morand a fost numit, în august 1943, ministru plenipotențiar al Franței în România, post deținut până în luna iunie a anului următor. Autor al unui portret plin de culoare al Bucureștiului, publicat în 1935, care își păstrează și astăzi actualitatea prin temeinicia și vivacitatea observațiilor, Paul Morand avea la noi numeroși prieteni și legături în cele mai diverse medii, ceea ce l-a ajutat, evident, în îndeplinirea misiunii sale diplomatice.

Apropiat de regimul pro-german al lui Pétain, ocupând între anii 1941-1942 și postul de președinte al Comisiei de cenzură cinematografică, romancierul a suportat

după război consecințele colaboraționismului său. Opțiune politică la care nu a renunțat, din păcate, nici în ultimii ani ai vieții, după cum reiese din amplul său jurnal publicat, conform voinței testamentare, abia după anul 2000. S-a retras în Elveția și apoi în Maroc, la Tanger, revenind în Franța în 1953, fiind reintegrat în Ministerul Afacerilor Externe. A candidat la un fotoliu la Academia Franceză în 1958, dar împotrivirea generalului de Gaulle i-a amânat cu zece ani intrarea în rândul „nemuritorilor”. S-a stins din viață în 1976, la vârsta de 88 de ani.

Scrisorile din care am ales fragmentele ce urmează i-au fost adresate lui Pierre Laval, șeful guvernului francez și ministru al Afacerilor Externe. Ele au apărut în volumul *Lettres à des amis*, publicat de Editura „La table ronde”. Avocat, deputat și senator în anii interbelici, prim-ministru (1931-1932 și 1935-1936), Pierre Laval

devine, la cererea germanilor, conducătorul guvernului de la Vichy, în aprilie 1942, accentuând politica de colaborare cu aceștia. După înfrângerea Germaniei, se refugiază în Austria, dar este prins de forțele americane și readus în Franța. A fost condamnat la moarte și executat în octombrie 1945.

În aceste dări de seamă, redactate altfel decât aridele note de serviciu, scriitorul și diplomatul francez analizează evoluția opiniei publice românești după declanșarea războiului, în iunie 1941. Prima relatare datează din 23 octombrie 1943.

● Entuziasmul de la începutul războiului s-a topit ● Doar Antonescu și câțiva apropiați mai credeau în steaua lui Hitler ● Iluzia românilor: anglo-americanii vor debarca la Constanța ● Nimeni nu are curajul să negocieze direct cu U.R.S.S. ● Sacrificarea Basarabiei, da, dar nu a întregii țări ● O euforie liniștitoare: s-au mărit salariile funcționarilor ● Ideile comuniste se răspândesc cu rapiditate ● Mulți oameni bogați și-au pregătit costumul jerpelit de țăran cu care să întâmpine Armata Roșie

După câteva săptămâni de entuziasm pentru «războiul sfânt» împotriva Rusiei, luptele sângeroase dinaintea Odessei i-au dat de înțeles poporului român că victoria nu va putea fi obținută decât după lungi și costisitoare bătălii. Evenimentele următoare, aspra iarnă din 1941-1942, dezastrul de la Stalin-grad, plătit de România cu pierderea a trei pătrimi din armata ei și a majorității materialului de război, i-au determinat pe români să reflecteze că Armata Roșie nu va putea fi înfrântă și că pericolul rusesc, atât de temut, rămâne întreg.

Astfel, începând din iarna trecută, cea mai mare parte a opiniei publice nu mai crede în posibilitatea unei izbâzi germane. Constatând eșecul politicii de alianță «pe viață și pe moarte» cu Axa, proclamată de mareșalul Antonescu, ea a început, treptat, să-și pună speranțele într-o intervenție anglo-saxonă în Balcani... Desigur, oameni ca d-l Mihai Antonescu n-au așteptat vara anului 1943 pentru a-și diminua încrederea în steaua celui

de al Treilea Reich. Dar mareșalul Antonescu și majoritatea miniștrilor săi mai credeau încă acum câteva luni. Evoluția lor a fost *bruscă și completă* [subliniere existentă în text – M.R.].

[...] Prăbușirea Italiei a schimbat definitiv starea de spirit a liderilor români. În mod evident, după căderea lui Mussolini, bazele ideologice ale Axei s-au clătinat, Germania continuând războiul

Pierre Laval
la procesul mareșalului Pétain

mănată doar de propriile interese. Nu se mai pune problema unei «noi ordini europene» [...] Rămâne însă un punct nevralgic: în Italia, germanii și anglo-saxonii se bat pe un teritoriu străin, fără să le pese de distrugerea sistematică a orașelor, a căilor de comunicații, a uzinelor. Românii, pe bună dreptate, nu vor ca teritoriul lor să devină câmp de luptă.

Deși s-au apropiat simțitor de Balcani, anglo-saxonii, în ciuda iluziilor multor români care cred că armatele lor «sunt gata să debarce la Constanța», se află încă departe de regatul român. Pe de altă parte, toate semnele arată că rușii nu doresc deloc ca aliații lor să pună piciorul în această parte a Balcanilor, considerată o zonă ce li se cuvine în mod firesc.

[...] Astfel, conducătorii de la București, pierzându-și încrederea în valoarea garanției date de Germania în 1940 [în urma pierderilor teritoriale suferite de România – M.R.] și în fața agravării pericolului rusesc, încearcă să obțină din partea anglo-saxonilor dacă nu un sprijin militar imediat, cel

puțin o asigurare care să le permită să privească viitorul cu oarecare speranță. Ei se străduiesc deci să intre în contact cu Aliații, la Berna, la Lisabona și, mai ales, la Ankara. Dar astfel de inițiative au vreo șansă de reușită? Când ele aparțin unor persoane particulare (precum cele din anturajul d-lui Maniu, șeful Partidului Național-Tărănesc) sunt lipsite de orice pondere. Când ele vin din partea membrilor guvernului, riscă să fie dejucate de germani. Se pare, de altminteri, că anglo-saxonii sunt puțin dispuși să înceapă negocierea cu oameni care nu le inspiră nicio încredere [...]. În această situație neliniștitoare, România nu poate conta nici pe vreun sprijin de la vecini. [Paul Morand se referă la relațiile tensionate cu Bulgaria și, în special, cu Ungaria, în urma cedărilor teritoriale din 1940 - M.R.]

[...] Singura ieșire pentru România este negocierea directă cu Rusia. Dar pot fi făcute încercări în acest sens? Aceasta e problema. Dacă dăm crezare radioului sovietic, guvernul rus n-are indulgență pentru România, care a luptat cu 25 de divizii până în Caucaz și la Stalingrad. Pe de altă parte, nimeni, nici din guvern, nici din opoziție, nu îndrăznește să contacteze Moscova. Chiar oamenii care, în trecut, preconizau, împreună cu d-l Titulescu, o apropiere româno-rusă, ezită să se lanseze într-o aventură care i-ar compromite pentru totdeauna în ochii opiniei publice. Românii ar fi dispuși să sacrifice Basarabia, dacă acesta ar fi prețul pentru cruțarea restului țării, dar nimeni n-are avea curajul să-și asume responsabilitatea acestei cedări.

[...] Este nevoie să adaug, după acest tablou întunecat, că

Mihai Antonescu nu mai avea iluzii în privința victoriei

un vânt de panică suflă peste România, că legațiile Turciei și Elveției sunt asaltate de solicitanții de vize, că un număr de proprietari bogați și-au pregătit deja costumul jerpelit de țaran cu care să se îmbrace la apropierea Armatei Roșii? Și totuși, țara trăiește într-un soi de euforie. Recolta a fost excelentă, lumea mănâncă pâine albă, inflația a umplut multe pungi, afacerile merg, salariile funcționarilor au fost mărite cu 30%.

Panică și euforie, iată singulara contradicție care caracterizează România, în ajunul iernii 1943-1944. Ea este simbolul calmului aces-

Paul Morand (stânga) se pregătește să depună scrisorile de acreditare ca ambasador în Elveția

tei țări, care a rezistat, de-a lungul secolelor, năvălirii și ocupației străine, din pământul ei tășnind atâta bogăție, încât oamenii au un sentiment nezdruccinat de încredere.

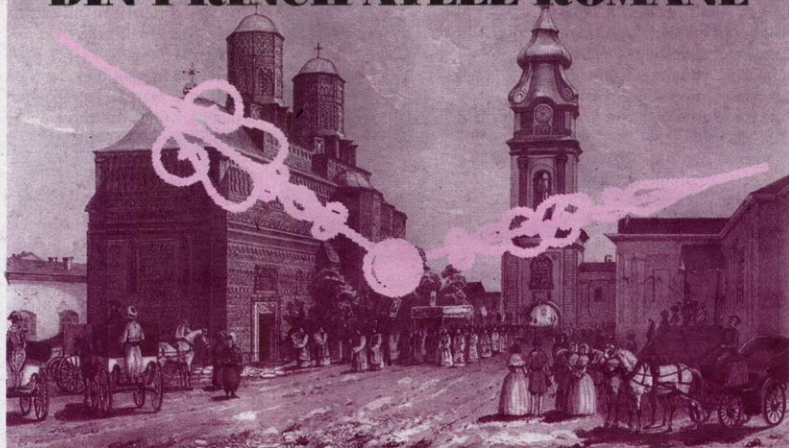
Românii sunt conștienți că se află la marginea prăpastiei, dar nici unul dintre ei nu se îndoiște că un miracol îi va salva."

În a doua scrisoare, trimisă la 15 ianuarie 1944, Paul Morand face un istoric al relațiilor româno-ruse, marcate de numeroase vicisitudini. Ajungând în actualitate, diplomatul francez se referă la informații conform cărora „în orașe, răspândirea ideilor comuniste este rapidă [...] Excesele epocii legionare, care au lăsat amintiri dure, și teama de venirea la putere a comunistilor determină majoritatea românilor să speră că anglo-saxonii își vor devansa aliații în Balcani”.

Eșecul acestei speranțe constituie tema ultimei scrisori, date 21 aprilie 1944.

„În martie 1944, Aliații nedebarcând în Balcani - M.R.), România s-a aflat singură în fața Rusiei victorioase. Opoziția (spun opoziția din eufemism, întrucât o bună parte a guvernului actual se rialiază la atitudinea ei) n-a știut să profite de avantajele ei în cursul acestei perioade, poate decisive [...]. Când Rusia va trece Dunărea, războiul va cunoaște cea mai uimitoare dintre contradicțiile sale. Lipsită de plămânul ei, Dunărea, Germania va pierde războiul. Anglia va fi instalat U.R.S.S. la Istanbul, la Beirut, la Cairo și la Pola; va fi dificil să spunem că ea a câștigat războiul, dacă cel puțin geografia și istoria mai au vreun sens." ■

PRIMUL OROLOGIU DIN PRINCIPATELE ROMÂNE

Biserica Trei Ierarhi într-o litografie din 1841

SORIN IFTIMI

Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, ctitoria lui Vasile Lupu, avea inițial o incintă fortificată. Principala cale de acces în interior era dinspre Ulița Mare, pe sub bolta unui masiv turn din piatră, care a fost construit, potrivit pisaniei, în 1638. Încă de la zidire, turnul adăpostea un orologiu, cel mai vechi mecanism de acest fel cunoscut în Țările Române. Ceasornicul este amintit pentru prima dată la 1640, în însemnările lui Achacy Taszycki, secretarul unei solii poloneze aflate în trecere prin Iași.

Sub cămăruța din turn, unde fusese instalat orologiu, era încăperea în care se aflau cele opt clopote ale bisericii. Pentru a ajunge în această cameră, trebuia urcată o scară în spirală, cu 280 de trepte. Cu pana sa, înclinată spre fabulos, călătorul turc Evliya Çelebi scria că în vârful turnului „este un clopot mare, cât cupola unui feredeu [baie] turcesc” și că dangătul său se auzea de la distanță de un conac (cam o zi de mers cu carul). Prin bătaia clopotelor, împlinirea orelor putea fi vestită pe un spațiu mult mai larg decât centrul orașului.

Clopotele bisericilor ieșene uimeau și pe diaconul Paul de Alep, întrucât în teritoriile creștine aflate sub stăpânire otomană directă, precum Siria, de unde venea el, acestea erau interzise. Dangătul chimvalurilor (clopotelor) era un semn al Creștinătății libere. În 1653, amintitul călător, mânat de curiozitate, a urcat până la ceas, lăsându-ne o descriere detaliată: „Deasupra porții este turn pentru clopote și pentru orologiul orașului, care este din fier și cu roate mari. Clopotele sunt atârinate deasupra pe grinzii de lemn. Mașinăria orologiului umple

jumătate dintr-o cămăruță; ea are o vargă de fier care trece prin acoperiș și ajunge sus până la vârful clopotului celui mare, către care este aplecat un ciocan din fier de mare greutate. Când vine timpul să bată ceasul, o bucată mare de lemn iese din arcul turnului, având două resorturi prin care se pun în mișcare clopotele cele mici, ceea ce se numește «larmă», pentru a atrage atenția populației că urmează a se bate orele. Atunci varga despre care am vorbit este trasă în jos pe roate, ciocanul se ridică deodată și, căzând pe marginea clopotului, produce

un sunet ce se aude în tot orașul [...]”

Simplă podoabă?

Din documente aflăm că, în secolul al XVII-lea, buna funcționare a orologiului era asigurată de ceasornicari francezi, precum Jean Patrou, Jean Viollier sau Caillé. Apariția ceasului și a ceasornicarilor să fi reprezentat o infuzie de spirit occidental în societatea românească de la „Porțile Orientului”? Da, dar în cazul acesta importul nu era unul direct. S-a și afirmat că amintii ceasornicari erau probabil membri ai breslei ceasornicarilor din... Fanar. În mod paradoxal, capitala otomană s-a dovedit a fi una dintre filierele prin care idei și modele occidentale au pătruns în Țările Române.

Primul orologiu public în capitala Moldovei se adăuga altor elemente de modernitate timpurie analizate de către academicianul Răzvan Theodorescu în lucrarea *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, apărută în 1982. Ne putem întreba dacă un ceasornic al orașului Iași, la 1640, reprezenta o simplă podoabă, o „curiositate”, intrată în colecția unui principe bogat și excentric, sau anunța un alt ritm al vieții orașenești și un alt sentiment al timpului. Se simțea oare deja pulsul epocii moderne, timpul burhez, acel „time is money” (timpul costă bani) al englezilor?

Într-un studiu devenit clasic, analizând situația din Franța secolului al XIV-lea, Jacques Le Goff ajungea la concluzia că, pentru epoca

respectivă, „mai curând decât instrument al vieții cotidiane, orologiul este o minune, un ornament, o jucărie ce face mândria orașului. Este o podoabă a acestuia, ține mai mult de prestigiu decât de utilitate [...] Instrument de dominare pentru marii seniori și pentru prinți, el este obiect de petrecere, dar și simbol al puterii”. De la sfârșitul secolului al XIV-lea, orologiul figurează aproape întotdeauna pe miniaturile care-i reprezintă pe prinți în palatele lor, mai ales pe ducii de Burgundia.

Să analizăm felul cum se raportează apariția orologiului ieșean la mai mulți factori – domn, Biserică și orașeni – și astfel vom putea desluși mai bine rostul acestui ceasornic și impactul pe care l-a putut avea în epocă.

Masiva reamenajare a Curții domnești din timpul lui Vasile Lupu făcea parte dintr-un plan urbanistic cuprinzând o zonă mai întinsă din centrul Iașilor, plan ce urmărea să schimbe

fața orașului. Domnul a refăcut palatele domnești, dar și alte clădiri din incinta Curții. În acest context, ar fi fost de așteptat ca în turnul Curții domnești să instaleze orologiul adus de el. Din motive care ne scapă, turnul respectiv nu a intrat în planurile lui Vasile Lupu de înnoire arhitectonică și nici nu a fost avut în vedere pentru a găzdui ceasul.

O altă variantă probabilă, justificată din punct de vedere simbolic, era aceea ca Vasile Lupu să prefere turnul bisericii Sfântul Nicolae Domnesc, în varianta sa veche, modestă, sau să-l fi re construit, potrivit ambițiilor principelui. Această cu atât mai mult cu cât, aflată în imediata apropiere a Curții domnești, biserica Sfântul Nicolae era cea în care se făceau încoronările de domni. Tot aici era locul în care se oficiau ceremoniile religioase prilejuite de „praznicele împărătești” de peste an: Crăciun, Anul Nou, Bobotează și Paști.

Faptul că Vasile Lupu, deși reconstruise Curtea domnească, nu a așezat orologiul în turnul Curții, ci în turnul mănăstirii sale, ni se pare grăitor într-o altă privință: în viziunea domnului, Timpul nu era unul secularizat, nu aparținea încă domnului sau orașenilor, ci rămânea, deocamdată, *Timpul lui Dumnezeu*, un timp mai degrabă medieval decât modern. De aceea, noua mașinărie ce măsura Timpul se cuvenea să fie instalată în turnul unei mănăstiri, și nu în turnul reședinței principelui, chiar dacă acesta din urmă includea și un paracelis, cu hramul Sfânta Treime, cunoscut ca „Biserica de pe Poartă” a Curții domnești.

Act emis de cancelaria lui Grigore al II-lea
Ghica voievod, la 10 noiembrie 1735

De la orologiu, la ceasul de buzunar

Abia la 1728, Grigore al II-lea Ghica, supraînălțând Turnul porții, a instalat în partea de sus un alt ceasornic, ale cărui bățai se auzeau din tot orașul. Domnul adăugase și un cerdac în jurul noului orologiu, de unde, pe la ora chin-diei, începea să cânte fanfara domnească, mehterhaneaua, ca la palatul sultanului, spre delectarea curtenilor și a orașenilor. Muzicanții erau înveșmântați în haine orientale, foarte colorate. Asemenea unor păpuși vii, deveniseră parcă o anexă a ceasului, precum figurinele mecanice ale unor orologii occidentale. În plan simbolic, putem spune că acesta este momentul în care Timpul, aparținând până atunci Bisericii, este confiscat de către Principe, pășind astfel într-o epocă ce abordează o altă mentalitate. Datorită asocierii cu mehterhaneaua, s-ar putea presupune că orologiu din Turnul porții domnești indica nu ora occidentală, ci ora otomană. Potrivit calendarului lunar folosit de către turci, ziua începea cu noaptea anterioară, mai precis cu ora 18.00. Muzica din turn marca deci începutul unei noi zile.

La prima vedere, nu se întrevede nici o legătură posibilă între orologiu de la Trei Ierarhi și comunitatea orașenilor din Iași. Instalarea Domniei în orașul de pe malurile Bahluiului, cu marele număr de dregători și slujitori, a lăsat în umbră activitatea autorităților orașenești. Ceasuri de uz privat erau cunoscute și folosite însă de către diverși orașeni

cu ocupații burgheze. Un bun exemplu este neașteptata descoperire arheologică a unui ceas „de buzunar” într-un atelier de argintar din capătul uliței Sfânta Vineri, strădă ce avea să devină principala arteră comercială a Iașilor în secolul al XVIII-lea. Ceasul respectiv, expus la Muzeul de Istorie a Moldovei din Iași, este solar (deci fără mecanism) și are o inscripție edificatoare despre meșterul și anul în care a fost confecționat: „Hans Tröscher, MLXCI” (1591).

De-a lungul secolelor, nu cunoaștem un sediu al șoltezului și pârgarilor (cum erau numiți cărmuitorul orașului și ajutoarele sale), o clădire pe frontispiciul căreia să poată fi instalat un ceasornic, la inițiativa orașenilor; probabil că aceștia nu ar fi dispus nici de puterea financiară necesară unei asemenea achiziții. Și

totuși, faptul că cel dintâi orologiu public a fost amplasat, la jumătatea veacului al XVII-lea, în locul amintit, permite stabilirea unei neîndoielnice legături cu lumea negustorilor ieșeni. Din dreptul Turnului cu ceas de la Trei Ierarhi pornea Podul Vechi (uliță ce urma aproximativ traseul străzii Costache Negri de astăzi), având celălalt capăt în mahalaua prosperilor negustori armeni. Denumirea străzii arată că aceasta era prima uliță din Iași pavată (podită, mai corect) cu bârne de stejar. Dacă admitem că cel dintâi orologiu avea un singur cadran, locul care oferea ceasului cea mai mare vizibilitate era traseul acestei ulițe comerciale, și nu Ulița Boierească, Ulița Mare de mai târziu.

Putem trage deci concluzia că orologiu proaspăt instalat se adresa, în primul rând, însemnaților negustori care își aveau dughenile pe această uliță, dar ale căror afaceri se întindeau până la Țarigrad și Lipsca. Aceștia aveau un alt mod de a percepe timpul, o altă sensibilitate la curgerea lui, dată tocmai de ocupația și stilul lor de viață. Spre deosebire de ceea ce se întâmpla în Occident, această nouă sensibilitate a negustorilor din capitala Moldovei nu decurgea însă din ideile Reformei și nici din etica protestantă, străine spațiului ortodox, ci era una pur pragmatică.

Nu se știe cât timp a funcționat acest orologiu, având în vedere grelele încercări prin care a trecut capitala Moldovei. Chiar mănăstirea Trei Ierarhi a cunoscut primul incendiu la doar câțiva

Portretul lui Vasile Lupu din vechea frescă a bisericii de la Trei Ierarhi

ani. Ne putem întreba dacă, la 1728, când se instala cel de-al doilea ceasornic public, cel din Turnul porții domnești, orologiul de la Trei Ierarhi mai ființa. Fiind serios afectat de cutremurul din 1802, turnul de la Trei Ierarhi a fost refăcut la 1806, potrivit unei inscripții, de către egumenii greci ai mănăstirii. Inscripția amintită dă ca dată a cutremurului ziua de 14 octombrie 1802. Observăm însă că această zi reprezenta tocmai hramul Sfintei Parascheva, ale cărei moaște întregi erau adăpostite pe atunci la Trei Ierarhi. Din această cauză, evenimentul trebuie să fi trezit vii emoții în epocă, putând fi privit ca un avertisment venit din partea Sfintei.

Undeva, sub asfaltul bulevardului

După mărturia lui C. Negruzzi, la 1845, turnul avea deja un stil modern. El arată că, în 1827, cu prilejul marelui incendiu care a afectat orașul, „a ars acoperământul acestui turn, împreună cu ceasornicul ce era așezat sus și arăta orele *despre patru părți* [orologiul avea deci acum *patru* cadrane]. Turnul s-a acoperit, dar ceasornicul s-a pus abia mai deunăzi, însă nu unde era locul lui, ci mult mai jos, și arăta ceasurile numai dinspre uliță. Economie a călugărilor greci în mâna cărora a încăput această mănăstire“.

Noua înfățișare a turnului, posterioară marelui incendiu, ne este cunoscută din litografiile de epocă ale lui Raffet și Rey.

Vechea înfățișare, cu iz de cetate, dispăruse cu totul; etajul turnului, ornamentat cu pilaștri angajați, precum și stilul acoperișului ne arată influența neoclasicismului, la mare modă în epocă.

În 1886, membrii Comisiunii Monumentelor Istorice au constatat că turnul ar fi fost reclădit din temelii, în 1806, de către călugării greci athoniți, că partea lui superioară ar fi fost refăcută la 1830, că nu conserva nici măcar amplasamentul vechilor ziduri de incintă (din care se mai păstra un fragment), ci fusese scos în afară, în stradă, devinând cu 3,5 m de la axul bisericii. Inscripția cea veche a turnului, cu stema lui Vasile Lupu, fusese remontată pe fațada dinspre biserică, și nu pe cea dinspre stradă, cum era normal. Nici ceasul din turn nu mai era cel vechi, pus de voievodul ctitor, ci unul modern, probabil de pe la începutul secolului al XIX-lea, după cum arată și marca

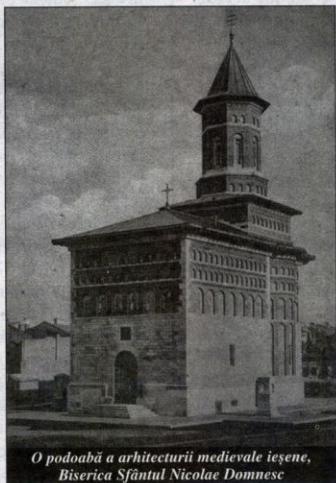
fabricantului, *Eduard Prior, London*.

Cum starea avansată de degradare a turnului implica lucrări de restaurare prea costisitoare și nejustificate, iar după demolarea clădirilor din jur, pentru a deschide perspectiva bisericii, turnul ar fi apărut ca un element izolat și nepotrivit, estompând și privescând spre biserică, Comisia a hotărât: „Pe temeiul acestor constatări opinăm ca turnul să se dărâme, neavând nici o importanță istorică sau artistică...“

Iscălesc: G. Lahovari, D. Sturza și Gr.G. Tocilescu.

Este adevărat că turnul nu mai păstra nimic din forma și substanța sa originală, în afară de pisania primului ctitor. Chiar clopotele au fost topite și turnate de mai multe ori, după cum indică și inscripțiile de pe ele. Documentele Comisiunii arată că orologiul aflat în turn la 1886 a fost trimis de către arhitectul Pierre Lecomte du Noüy în Franța, pentru restaurare, de unde nu s-a mai întors vreodată.

Undeva, sub asfaltul Bulevardului Ștefan cel Mare, în dreptul bisericii Trei Ierarhi, se mai află poate urmele temeliiilor turnului în care s-au auzit, pentru prima dată în Țările Române, bătăile unui ceasornic. Acest „Punct 0“, lesne de reperat, s-ar fi convenit să fie marcat în asfalt, pentru posteritate. Omul modern, a cărui existență stă în mult mai mare măsură sub imperiul scurgerii dramatice a timpului, divizat în unități din ce în ce mai mici, ar fi poposit oricând în acest perimetru, cu reală emoție. ■

O podoabă a arhitecturii medievale ieșene,
Biserica Sfântul Nicolae Domnesc

CEASORNICE ȘI CEASORNICARI DIN PĂDUREA NEAGRĂ

La sfârșitul secolului al XVI-lea, Germania se prezenta ca un conglomerat de formațiuni politice, mai mult sau mai puțin legate între ele, lipsit de unitate politică și economică. Singurul element de unitate – religia catolică – dispăruse, odată cu impunerea Reformei (Magazin istoric, nr. 11/1983); iar apariția bisericii luterane crease o tensiune suplimentară.

Adversitatea atât de vizibilă dintre protestanți și catolici a dus la constituirea a două tabere: cea reformată, compusă din luterani și calvini, care au format, în anul 1608, Liga Evanghelică (pentru zece ani) și Liga Catolicilor, organizată un an mai târziu, în 1609, care îi unea, pentru nouă ani, pe episcopii din sud, ca și majoritatea statelor catolice din Germania. Constituirea celor două ligi a însemnat, de asemenea, un bun prilej de intervenție a puterilor străine în treburile interne ale Germaniei.

SERGIU-SORIN POPESCU

protestanților și catolicilor de a ajunge la un consens.

O nouă meserie

În complicatul context al secolului al XVII-lea, în regiunea Munților Pădurea Neagră, au apărut primele semne de interes al locuitorilor pentru practicarea unui nou meșteșug ceasornicăria. Zona montană, sărăcia solului, absența drumurilor, deci izolarea locuitorilor

au favorizat economia bazată pe meșteșuguri. În acel moment, printre îndeletnicirile curente se numărau împletirea pălăriilor de paie și sculptura în lemn (în special iarna). Materia primă nu costa nimic; izolarea i-a determinat pe locuitori să-și canalizeze activitatea și către alt segment al prelucrării lemnului, care, mai târziu, le va fi folositor la... confecționarea mecanismelor ceasurilor, precum și a unor variate cadrane.

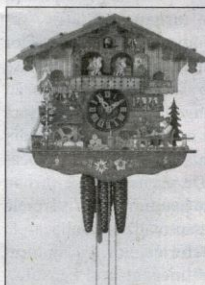
Spre sfârșitul veacului al XVII-lea, s-a dezvoltat și industria prelucrării sticlei, de asemenea cu rol important în confecționarea anumitor piese din componența ceasurilor. Meșteșugul ceasurilor a cunoscut, ca arie de răspândire, zona întinsă între regiunile Waldshut – la sud, Hornberg – la nord, Friburg la vest și Villingen – la est. Alte centre importante au fost: Furtwangen, Schönwald, Neunkirch, Schweiningen, Würtemberg.

Perfecționând invențiile secolului al XIV-lea, în perioada Renașterii s-a răspândit utilizarea roții dințate, anunțând, astfel, apariția

sistemelor de angrenaj – un pas important pentru dezvoltarea ulterioară a mecanismelor ceasului! Apariția în zona Munților Pădurea Neagră a primelor ceasuri se pare că s-a făcut dinspre regiunea Boemiei.

Legătura dintre cele două este de natură economică, în special în ceea ce privește prelucrarea sticlei.

La început... simplitatea!

O regulă timpurie a gildei ceasornicarilor din Geneva cerea ca membrii ei, pentru a obține titlul de meșter, să poată realiza „un ceas cu alarmă care să poată fi purtat în jurul gâtului”.

Primele ceasuri au fost executate de țărani simpli, fără nicio bază teoretică, fără cunoștințe temeinice de astronomie sau matematică. Prelucrarea primului mecanism de ceas, care ajunge în zonă, i-a provocat în primul rând,

pentru a-l copia, în încercarea de a dezvolta o afacere profitabilă. Mai apoi, conduși de instinct și de propriul gust, locuitorii zonei au reușit să înlocuiască mecanismul din lemn cu unul metalic, dezvoltând, astfel, un adevărat meșteșug. Nevoia de schimbare pentru obținerea unei precizii și rezistențe mai bune a condus la transformări radicale, în ceea ce privește ceasul ca ansamblu. Meșteșugul nu a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, ci treptată. În timp, în zona Munților Pădurea Neagră a apărut așa-numitul „drum al ceasurilor”, ce grupa, pe o distanță de 300 km, 30 sate specializate în confecționarea ceasurilor cu cuc.

Pentru început, inventarul sculelor de lucru era sărăcăcios: compas pentru trasarea roților; ferăstrău și pilă pentru dinți; cuțit și burghiu pentru asamblări. În timp, meșteșugarii se specializează, astfel încât fiecare reușește să realizeze o anumită parte a ceasului. Unii realizau cadranele și cutiile, alții părțile componente ale mecanismului. Ceasornicarul

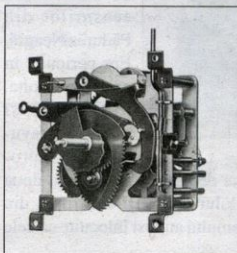
meșter se ocupa de schița și montarea finală a ceasului; din prețul de vânzare își adjudeca o sumă dublă, în comparație cu cea primită de ceilalți, simpli executanți ai pieselor deta-

șabile. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, noul meșteșug a luat avânt. Ceasul, realizat cu mijloace puține, a evoluat încet, cu timpul perfecționându-se și devenind un adevărat obiect de artă.

Cum primele ceasuri copiate erau lipsite de exactitate și nu rezistau, s-au impus transformări semnificative. Prima intervenție a constat în confecționarea unei cutii pentru protejarea mecanismului. Apoi, s-a adăugat placarea mecanismului cu un cadran, care a devenit piesa de rezistență în promovarea vânzării ceasului.

Sculptate, pictate și cu cuc

Prin cercetări proprii, am realizat o clasificare a evoluției acelor cadrane tradiționale de factură

populară (neavând pretenția unei analize exhaustive), identificând: cadranele de hârtie, de lemn, de porțelan și de alamă. Lipite pe un suport rigid, primele cadrane

de hârtie erau colorate, la început, cu ajutorul acuarelelor. Ulterior, a fost folosit procedeul ștanțării, plecând de la o placă de cupru gravată. Peste desen era aplicat un vernis din ulei de in, care conferea picturii strălucire, dar o și proteja. Din pricina fragilității, acele cadrane erau supuse unei distrugerii rapide.

Au urmat cadranele din lemn sculptat, cu motive vegetale, cu păsări stilizate și teme vânătoarești. În anul 1730, pentru prima dată, în Schönowald, Franz Anton Ketterer a realizat

un ceas cu cuc, pentru anunțarea orei, o invenție cu adevărat revoluționară.

Prin prepararea prealabilă a lemnului, au rezultat apoi cadrane pe care se putea picta direct. La mijlocul secolului al XIX-lea,

s-au realizat adevărate capodopere. Ceasurile s-au personalizat, purtând, spre exemplu, numele logodnicilor – pentru a putea fi oferite ca dar de nuntă (se inscripționau și anul evenimentului, iar, câteodată, și emblema

breslei din care făceau parte). În cele din urmă, ceasurile cu pictură manuală, cu mecanism de sunat și, mai târziu, cele cu cuc au devenit marca distinctă a ceasurilor din Pădurea Neagră. Era perioada în care se dezvoltă, în paralel, și practica gravurilor, ce repro-

duceau panorame de sate și orașe. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, roțile din lemn ale mecanismului au fost înlocuite cu cele din alamă.

În cazul ceasurilor cu cadran de sticlă pictată, tehnica decorării era preluată de la cea a realizării icoanelor, dar, bineînțeles, utilizându-se alte teme. Singurele motive preluate din spațiul bisericesc au fost cele florale, realizate într-o manieră barocă. Celelalte erau de inspirație locală: peisaje, lacuri, munți, scene pastorale, scene de vânătoare și chiar portrete. În paralel, pentru varietate, s-a folosit și pictura pe lemn a cadranelor în același stil.

În jurul anului 1856, s-au impus cadranele din porțelan și faianță, frumos decorate cu

Primele ceasuri mecanice au fost construite în Europa în secolul al XIII-lea. Ele măsurau timpul, acționând, în anumite momente ale zilei, o sonerie, dar nu erau încă dotate cu cadrane sau limbi. Pentru prima dată, cadranul a fost aplicat unui orologiu mecanic în anul 1364, de italianul Giovanni Dondi. Creația sa era dotată cu șapte cadrane, care, în afară de faptul că indicau ora, arătau și mișcarea planetelor.

păsări stilizate, și flori policrome, impregnate pe un fond alb-smântănos. După hartie, lemn, sticlă și porțelan, au urmat cadranele realizate în totalitate din alamă, lucrate foarte atent și având o durată de viață mult mai mare.

A început să fie apreciată și munca altor categorii de lucrători specializați, topitorii, spre exemplu, care turnau greutatea, reducându-se, astfel, importanța mecanismelor confecționate din tablă de alamă, în care se adăugau nisip, plumb sau, pur și simplu, bucăți din fier, pentru a ajunge la greutatea necesară bunei funcționări. Se mai turnau și roțițele din alamă, cuzinetii, finisați, mai apoi, de ceasornicarul meșter. De asemenea, se turnau limbile ceasului și, nu în ultimul rând, sârmele din alamă din care erau realizate lăntșoarele destinate înlocuirii sforicelelor, cu ajutorul cărora se „întorcea” mecanismul ceasului. Înfășurarea cordonului de care atârna greutatea

nu s-a mai făcut pe un cilindru, ci pe un fel de scripete, prin care greutatea cobora în ritmul regulatului.

În timp, ceasornicarii au fost nevoiți să inventeze și alte funcții atractive, pentru a interesa o clientelă cât mai diversă. Printre invențiile spectaculoase, amintim

cucul și soneria.

Odată cu aplicarea lor, mecanismul ceasului a suferit, din nou, importante modificări. Celor două greutatea – una pentru mecanismul propriu-zis și alta pentru sonerie li s-a adăugat o a treia, pentru acționarea cucului.

La început, clopotele erau confecționate din sticlă densă, suportând până la 156 de bătăi (în unele cazuri), dar rămâneau totuși fragile. Treptat, ele au fost înlocuite cu clopote din bronz, cu o rezistență și rezonanță mult supe-

Industria ceasornicelor din Pădurea Neagră a cunoscut o perioadă de criză, din cauza concurenței neloiale americane. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, americanii din Philadelphia erau recunoscuți pentru producerea pendulelor înalte, tip „Ceasul Bunicului”. Cei din Boston au pus la punct, prin Simon Willard, un alt ceas tipic american, mai mic, de pus în raft, cunoscut ca „Ceasul Bonjo”. În 1808, Ely Terry a fost primul ceasornicar american care a fabricat, într-un mic atelier, primele orologii în serie. Meșterii din Pădurea Neagră au învățat repede din acea experiență a concurenței, acceptând o americanizare a producției și a tipurilor de mecanisme pentru ceasurile mari de perete, în contrapartidă cu ceilalți producători europeni, ce rămâneau concentrați pe standardul calității.

rioare. Prima topitorie a funcționat din 1800, la Furtwangen. Pentru a putea fi fixate într-un spațiu determinat, clopotele au fost modificate ca formă, fiind

1850, se deschidea și prima școală de ceasornicărie, a Marelui Ducat de Baden, la Furtwangen. Avântul a continuat, iar în deceniul opt, existau 1.429 de manufacturi, ce foloseau 13.000 de persoane. Producția din Pădurea Neagră ajunsese să fie cunoscută în întreaga lume. ■

aplatizate și miniaturizate. Apoi, au fost înlocuite cu o spirală, realizată dintr-un aliaj special, ca un fir gros. Aceasta, odată lovită, reda un sunet muzical mai plăcut.

În anul 1847 a luat ființă și Uniunea Fabricanților de Ceasuri, organizație care a impus o raționalizare a muncii. Lucrând piese separate, meșteșugarii au devenit furnizorii marilor fabrici. În

AȚIUNE DE SEPARARE
(Triverb: 9, 2, 9)

Soluție integrată nr. 4/2008, SUPERLATIVE DOMNEȘTI

M-I-PAS-A-MIRCEA-VAL-HANATE-LT-UNDI-RETEA-EU-MA-AX-SA-BASARABE-IOSCA-NA-APOGEU-PD-RAZA-PERS-VENA-PATUT-MV-EMIR-E-CIONT-SULFAD-CAI-UA-VLAD-SENIN

Soluție joc **PE MOȘIE** nr. 4/2008, p. 50

ARENDAȘ ÎN LAN

(ARE - N - D/A ȘI N LA N)

Gheorghe BRAȘOVEANU

CODUL LUI BOCCHORIS

AUREL TURBĂCEANU

Cotidianul *Le progres égyptien* din 12 iulie 1978 menționa că profesorul român Achim Popescu, în interesanta sa teză de doctorat, susținută la Universitatea din Cairo, a scos la lumină una dintre cele mai importante opere juridice ale Antichității, reformele legale ale faraonului Bocchoris, care a trăit și domnit în ultimul mileniu î.Hr. În articolul publicat se sublinia faptul că autorul tezei de doctorat este unul dintre cercetătorii care a reușit să aducă un omagiu celui mai strălucit faraon al celei de a XXIV-a dinastii, despre care rămăseseră prea puține date și pe care grecii antici l-au așezat

printre marii legislatori ai Antichității: Solon, Amasis și Darius.

Celebrul Cod al lui Bocchoris – care a servit ca sursă de inspirație marelui reformator Solon al Athenei (594 î.Hr.), a laicizat dreptul sait, a pus accent pe individ, a abolit sclavia, a stimulat comerțul în Delta Nilului, i-a protejat pe negustori și a revoluționat practic viața publică – fusese pierdută și părea imposibil de recuperat.

Achim Popescu, printr-o profundă, minuțioasă și consecventă activitate de cercetare și documentare prin bibliotecile universitare din Egipt, prin muzee și în special prin

Muzeul de Egiptologie din Cairo, a reușit să fie primul care a analizat în întregime acest cod.

Conducătorul științific al tezei de doctorat, prof.dr. Sami Gabra, în scrisoarea, din 20 aprilie 1970, adresată ministrului Învățământului din România, scria: „...Profesorul Achim Popescu a depus o muncă neobosită, aplecându-se cu atenție și interes asupra textelor clasice risipite și asupra documentelor egiptene pentru a descifra tainele reformelor juridice ale timpului și a reface Codul lui Bocchoris. Sunt sigur că odată acceptată și publicată, această lucrare va umple un mare gol

în cunoștințele noastre actuale și va contribui la studierea istoriei Egiptului faraonic.“

Profesorul Sami Gabra, la cei 86 de ani, a onorat și prezidat comisia pentru doctorat alături de alți reprezentanți de seamă ai Institutului Francez de Arheologie, prof.dr. Jean Vercoutter, de la Institutul de Arheologie din Cairo, prof.dr. Munir Megali ș.a.

Evenimentul științific a umplut multe pagini ale publicațiilor egiptene. În cotidianul *Al Ahram* din 25 iunie 1978 se preciza că doctorandul român a cercetat și a studiat cu pasiune și pricepere, cu multă dăruire și o chemare deosebită pentru istoria Egiptului antic.

În monumentală sa lucrare științifică, arheologul Achim Popescu a pornit de la cercetarea papirusului demotic de la Hermapolis, descoperit în 1938 de egiptologul Sami Gabra. Iscoditor, cutezător și consecvent, Achim Popescu a preluat cu mult curaj ideea refacerii codului lui Bocchoris, pornind de la acel text de o complexitate rar întâlnită. Subiectul l-a interesat și l-a pasionat în mod deosebit, deoarece măsurile legislative luate de Bocchoris se înscriu printre cele mai progresiste din întreaga Antichitate

Girgis Mattha, profesor universitar, doctor în științe și renumit specialist în egiptologie la Universitatea din Cairo, în scrisoarea pe care a trimis-o și el ministrului Învățământului din România, aprecia că teza de doctorat a profesorului Achim Popescu din București are o mare valoare pentru studiul istoriei dreptului egiptean vechi comparativ cu alte forme de drept

existente în lumea antică, subiect abordat pentru prima oară.

Ambasadorul Republicii Arabe Egipt la București, Fawzi Mohamed El-Said Gohar, scria că nimeni până la profesorul Achim Popescu nu a reușit să refacă Codul lui Bocchoris. Teza sa de doctorat este unica și ultima versiune publicată, care a evidențiat măsurile legislative luate de faraonul Bocchoris. Prin cercetările sale, profesorul român a reușit să descifreze și să scoată la lumină activitatea juridică a unui rege dat uitării, care a fost ars pe rug în anul 715 î. Hr. de către regele kușit Shabaka, iar codul său juridic a fost pierdut și distrus.

In imaginația egiptenilor, Bocchoris a supraviețuit, iar prevederile Codului erau amintite în textele vechi,

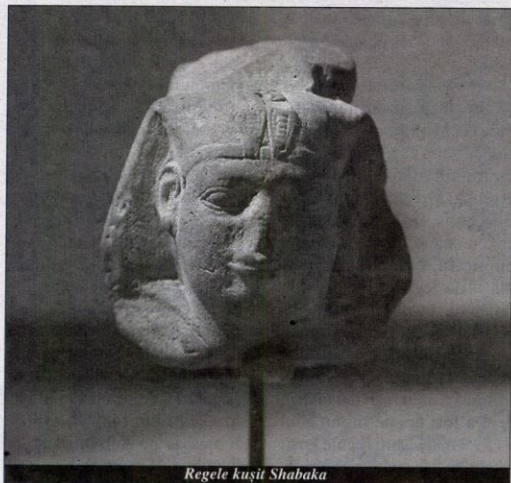
Vas ce poartă numele faraonului Bocchoris

ca fiind cea mai importantă operă legislativă a Antichității, mult superioară reformelor lui Hammurabi (1792-1750).

Publicarea volumului *Reformele lui Bocchoris* în România, în limba română, reduce în actualitate numele unui ilustru cercetător român, care s-a dedicat operei științifice cu tema sus-amintită, scoasă la iveală din rafturile prăfuite de secole de istorie. Un nume care s-a impus și care rămâne în literatura universală de specialitate. De altfel, Consiliul științific de specialitate al oamenilor de știință din Egipt, în ședința din 14 martie 1967, îl alesese pe Achim Popescu membru al Societății Egiptene de Papirologie.

Pentru a păstra memoria profesorului plecat pe drumul cel fără de întoarcere, autoritățile din Păușești-Măglași, județul Vâlcea, l-au declarat Cetățean de Onoare al localității unde și-a făcut primele clase, iar din 2001, Școala Generală din Păușești-Măglași îi poartă numele.

Îmi amintesc că atunci când eram student al Universității din București, din dorința de a-mi îmbogăți cunoștințele de istorie, participam la unele prelegeri susținute de profesorii și lectorii Facultății de Istorie din cadrul Universității. Atunci am avut fericita ocazie să-l ascult pentru prima dată pe Achim Popescu. Cursurile și explicațiile dumnealui mă captivau. O pasiune rar întâlnită, o voce impunătoare care-ți capta atenția și o subliniere sonoră a celor mai importante date care parcă ți se întipăreau în minte. Nu mai vorbesc de metoda pedagogică prin care transmitea din bogăția cunoș-

Regele kușit Shabaka

tiințelor sale istorice. Un dascăl împătimit și pasionat de istorie.

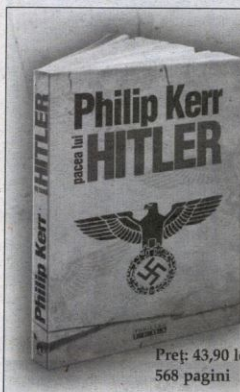
Întâmplarea a făcut ca atunci când eram diplomat la Ambasada României din Cairo să-l reîntâlnesc pe profesorul Achim Popescu, care-și pregătea teza de doctorat. Convorbirile cu domnia sa erau plăcute și benefice pentru mine și pentru întreg colectivul ambasadei, dornici să aflăm cât mai multe din enigmatică istorie a țării în care ne desfășuram activitatea. Era o adevărată enciclopedie vorbitoare despre istorie în general și despre istoria Egiptului antic și contemporan în mod special. Nu te mai săturai ascultându-l. Lucrând atunci și în cadrul secției culturale a ambasadei, am avut prilejul să cunosc personalități importante din domeniul științelor și culturii egiptene, care-mi vorbeau, cu aprecieri deosebite, despre preocupările de cercetare ale

doctorandului Achim Popescu. Cadrele universitare din Cairo și Alexandria îl priveau cu admirație și respect pe cercetătorul român care reușise să dezlege într-un interval relativ scurt tainele ascunse în scrierile hieroglice și demotice.

Profesorul Achim Popescu a avut o activitate științifică

prolifică publicând, în diferite reviste de specialitate, studii, articole și recenzii. Peste 50 de materiale au stat la baza întocmirii *Dicționarului Enciclopedic*, editat în 1962, iar alte multe lucrări ale domniei sale încă mai așteaptă să vadă lumina tiparului.

Doamna Eleonora Popescu, profesoară, fostă directoare a Liceului „Julia Hasdeu” din Capitală, soția autorului *Reformelor lui Bocchoris*, fiica sa Adriana Bâldea, profesoară, și mai tână Ioana Bâldea, realizator de emisiuni la Radiodifuziunea Română, au făcut în timp eforturi mari pentru publicarea în limba română a tezei de doctorat a soțului, tatălui și bunicului, Achim Popescu. Marea reușită a celui care a fost profesorul Achim Popescu s-a datorat și climatului de înțelegere și încurajare din familie. Cei apropiați au cunoscut sacrificiile și greutatea de tot felul prin care a trecut regretatul dascăl, autor al *Reformelor lui Bocchoris*. ■

„Un scenariu scandalos, dar plauzibil... Un thriller în care zarurile istoriei sunt bine aruncate.”

Los Angeles Times

GRUPUL EDITORIAL CORINT

www.ledabooks.ro
www.edituracorint.ro

Preț: 43,90 lei
568 pagini

Telex Telex Telex Telex Telex

IMPRESII DESPRE RUSIA

Muzeul de Stat de Artă din Novosibirsk a vernisat recent o expoziție de fotografii, mai bine de 500, consacrate lui Gogol, Dostoievski și Tolstoi, marii scriitori ruși ai veacului al XIX-lea.

Expozantul, Elton

Demarest Peterson, s-a născut în 1926 la Richmond, în anii '50 a locuit în Europa, îndeosebi în Elveția, a fost de patru ori în Uniunea Sovietică și nu numai la Moscova și Leningrad, ci și la Kiev, Rostov pe Don, Iasnaia Poliana, Odessa, Tbilisi. Întors acasă, în 1958, a organizat o expoziție itinerantă de fotografii, pe care a intitulat-o *Impresii din Rusia*.

Ulterior, în anii '60, mii de americani, îndeosebi studenți ai universităților de pe cuprinsul continentului, au putut viziona expoziția lui Peterson, care a avut 150 de vernisaje. Pentru prima oară fotografii americane au expus în Rusia în mai 2007, la galeria Uniunii Artiștilor Fotografi din Moscova, pentru ca acum el să fie prezent în portul vest-siberian de pe fluviul Obi.

ARHEOLOGIE SUBACVATICĂ

În vechiul oraș rusesc Novgorod, pe fundul râului Volhov, arheologii subacvatici au descoperit în luna martie un sigiliu de plumb, datând din prima jumătate a veacului al XV-lea, folosit de obicei, în vechea Rusie, la marcarea documentelor vremii. El reprezintă o pasăre, deasupra căreia se află inscripția „Vultur”. Sigiliul aparține Consiliului boierilor, organ de conducere a orașului în

Evul Mediu. Este al 13-lea sigiliu găsit în vechiul Novgorod. Pe fundul Volhovului cercetătorii speră să găsească pilonii unui mare pod, denumit chiar așa, „Marele pod” al Novgorodului, care, în secolele XI-XVII, lega două construcții aflate pe cele două maluri: Kremlinul și Curtea Iaroslav, și a cărui locație nu este cunoscută. Acesta se pare a fi cea mai veche construcție hidrologică a slavilor. Lucrările arheologice au început în urmă cu câțiva ani și sunt conduse de un cunoscut arheolog subacvatic rus, Aivar Stepanov, care pentru cercetările din 2005-2007 de pe fundul albiei Volhovului a primit un premiu național. Mii de artefacte din secolele XII-XVII au fost scoase la lumină până acum: de uz gospodăresc, religios, monede, podoabe.

Porolissum este un toponim dacic, cu sensul de „loc de trecere“, „trecătoare“. Vine de la trecătoarea „Poarta Meseșeană“, singura legătură între spațiul panonic și cel transilvan. Având însemnătate strategică și militară, ea a fost exploatată încă din Antichitate. Dacii au controlat-o prin importanta dăvă (așezare) Porolissum, menționată în Geografia lui Ptolemeu.

Așezarea romană, păstrând vechiul nume dacic, a fost fondată în imediata vecinătate a graniței de NV a provinciei romane Dacia, ce a luat naștere la nord de Dunăre, în primăvara și vara anului 106 d.Hr. Acest ultim bastion roman la limita de nord a noii provincii a fost creat după sosirea trupelor romane, ca urmare a victoriei în cel de al doilea război împotriva armatei regelui Decebal (105-106 d.Hr.; Magazin istoric, nr. 11/2006).

POROLISSUM

Dr. DUMITRU GHEORGHE TAMBA
Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău

Frontiera urma culmea Munților Meseș de azi, Porolissum fiind considerat de profesorul clujean Mihail Macrea „cheia de boltă“ a apărării provinciei romane Dacia.

De la simplul vicus...

Vicus-ul (satul) militar a fost fondat de civilii ce însoțeau trupele romane, în vecinătatea celor două castru, bază a sistemului porolissens de apărare. Căstrele fuseseră construite în spatele „Porții Meseșene“, alături de alte elemente defensive (șanțuri, valuri, ziduri ridicate pe câțiva kilometri, mici fortificații de pământ), pentru a controla tranzitul în trecătoare. Se asigura astfel controlul asupra tuturor acelor care ieșeau, dar mai ales a celor care intrau în provincie.

De la bun început, vicus-ul militar a beneficiat de un plan urbanistic bine stabilit, în raport cu castrul, și de o parcelare prealabilă a terenului. Drumurile, realizate din dale de piatră, erau delimitate de rigole pentru evacuarea apei pluviale și aveau trotuare.

La rețeaua stradală se aliniau clădirile. În anumite cazuri, clădirile locuință din așezare beneficiau de sistem de încălzire central, denumit *hypocaustum*. El se baza pe principiul podelei și pereților dubli, prin interiorul cărora circulau fumul și aerul cald provenit de la focul de lemn dintr-un arzător (*prae-furnium*) aflat în subsolul clădirii. Astfel, în perioada rece (toamna, iarna, primăvara), în interiorul clădirilor prevăzute cu un astfel de sistem era asigurată o temperatură constant ridicată.

S-a constatat arheologic că unele clădiri beneficiau și de sistem de aducțiune a apei. Pe lângă amenajările considerate normale (încăperi cu destinații uzuale pentru o casă de locuit dintr-un *vicus* militar de la marginea Imperiului), în structura internă a locuințelor puteau exista și spații speciale: băi pentru întreținerea igienei corporale atât de mult apreciată în societatea romană sau chiar spații comerciale și de producție.

Interiorul clădirilor era iluminat natural, prin ferestre cu geamuri de sticlă, sau artificial, prin folosirea unor lămpi sau opaițe.

Aceste elemente sunt o probă pentru standardul de trai într-o așezare provincială romană, pentru nivelul de civilizație cunoscut de societate, chiar dacă era vorba despre o comunitate de la marginea provinciei romane Dacia.

Bineînțeles, nu întreaga populație beneficia de un astfel de confort. Trăia astfel doar pătura socială bogată, privilegiată, nu întreaga populație. Locuințele modeste nu aveau sistem central de încălzire; căldura era asigurată de vetrele deschise. Nu exista nici sistem de aducțiune a apei în interiorul tuturor locuințelor, fântânile constituind principala sursă de aprovizionare cu apă potabilă.

... la municipium

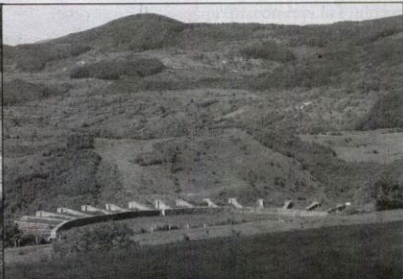
Civili din așezare, în majoritatea cazurilor rude ale membrilor garnizoanei, depindeau de aceștia; trăiau din veniturile obținute în urma serviciilor prestate pentru militari. În timp însă, așezarea a evoluat, în vremea domniei împă-

ratului Septimius Severus (192-211) dobândind statutul de *municipium*. Se apreciază că atunci orașul roman Porolissum avea o populație de peste 20.000 de locuitori. În conformitate cu ultimele rezultate ale cercetărilor arheologice, se pare că la un moment dat Porolissum a avut și calitatea de *colonia*, cel mai înalt rang pe care un oraș roman de provincie putea să-l dobândească. Așadar, era vorba despre un oraș prosper, capitală a provinciei Dacia Porolissensis.

Porolissum a existat și după anul 275 d.Hr., când se consideră că provinciile dacice au fost părăsite de autoritățile imperiale romane. Populația civilă a rămas să locuiască în vechea vatră a fostei capitale de provincie. Descoperirile arheologice de piese paleocreștine, datate în secolele IV-VI, atestă prezența în oraș a unei comunități creștine.

În veacul al VII-lea, Porolissum a fost ocupat de slavi, care în drumul lor spre vest au tranzitat trecătoarea, o parte dintre ei oprindu-se în zonă. După 400 de ani de la părăsirea provinciilor dacice de către romani, slavii au găsit în zona Porții Meseșene un oraș pe care l-au numit Moigrad, în traducere: „orașul meu“. Toponimul s-a păstrat până în zilele noastre în denumirea localității pe raza căreia se găsește în bună parte complexul arheologic Porolissum.

În vatra anticului Porolissum roman locuirea umană este atestată arheologic și în secolele X-XI d.Hr. În timp însă, orașul a fost părăsit de populație, ca urmare a atacurilor repetate ale migratorilor, care au devastat așezarea ce mai exista pe locul înfloritoare capitale de provincie romană. ■

Aceste imagini ale vestigiilor străvechii așezări romane, ca și imaginile reproduse pe coperta a doua au fost realizate de autor

LECTIA JAPONEZĂ

De la stânga la dreapta: Lordul Alan Watson de Richmond, președintele emerit al Consiliului Internațional al ESI; William Miller, președintele executiv al Consiliului Internațional; autorul; doamna Valerie Mitchell, secretar general al Consiliului Internațional; Lordul Hunt de Wirral, președintele emerit al Consiliului Internațional

Dr. arh. ALEXANDRU BUDIȘTEANU

O călătorie în Japonia este totdeauna un eveniment important. În perioada 7-14 octombrie 2007 m-am găsit pentru a treia oară în această țară, remarcabilă și neobișnuită. Prima dată am vizitat-o în 1970, cu prilejul Expoziției Internaționale de la Osaka, iar a doua oară în 1996, când am participat la conferința internațională „Metropole pentru oameni”. De fiecare dată când revii, constăți că Japonia se modifică puternic, evoluând cu rapiditate.

Preistoria Japoniei începe cu 11.000 de ani înaintea erei noastre, urmată de trei secole tot înainte de era noastră, când se creează primele organizații statale japoneze. În secolul I al erei noastre apare ceea ce se poate numi statul sau autoritatea statală Japonia sub împăratul mitologic Jinmu. Dinastia imperială japoneză este cea mai veche din lume, fiind impresionant faptul că actualul împărat al Japoniei se consideră descendent din Ninigi, nepotul zeiței soarelui Amaterasu. Acest spațiu a dat naștere și unei religii locale, tipic japoneze, șintoismul, care se manifestă începând cu secolul al III-lea al erei noastre. În secolul al VI-lea se instaurează budhismul, care devine religie de stat impusă. Creștinismul își face apariția în secolul al XVI-lea, odată cu primele contacte cu portughezii, cei dintâi occiden-

tali care stabilesc contacte permanente cu Japonia. Apoi se produce o reacție de respingere a creștinismului, acesta fiind interzis în 1637. Japonia se apără în general față de influențele occidentale, considerate periculoase. La jumătatea secolului al XIX-lea, americanii obligă Japonia să se redeschidă pentru restul lumii.

Și apoi se întâmplă o reacție înțeleaptă: japonezii descoperă modul în care pot să asimileze progresele lumii occidentale și să le folosească atât de bine în folosul lor, încât să devină rivali pe plan mondial ai unor țări ca Statele Unite. Au folosit cu succes tot ce i-a învățat Occidentul în materie de tehnică și ideologie, inclusiv democrație, fără a renunța în același timp la nimic din caracteristicile lor imemorale.

Vrând-nevrând, te gândești la toate acestea, când te găsești în autobuzul care te aduce de la aeroportul internațional Narita de lângă Tokyo și care te poartă prin aglomerația urbană a marii metropole. Conștiința că orașul s-a extins. Iar în interiorul său te uimește puzderia de zgărie-nori noi, care îți fac pe majoritatea celor de la New-York să arate mici, vechi și puțini. Pericolul cutremurelor a fost învins și în țara construcțiilor ușoare de lemn și carton se înalță minuni înalte ale arhitecturii moderne. Călătorind apoi cu trenul până la fosta capitală, Kyoto, am constatat că zona construită s-a mărit și în direcția aceea și că orezăriile încep mult mai departe de Capitală decât înainte. Peisajul este la fel de îngrijit, dar presiunea demografică își spune cuvântul. Construcții lângă construcții, inclusiv în Tokyo, unde, în afară de parcurile istorice, nu există nici un metru pătrat de teren neconstruit. În același timp, frapează politetea oamenilor și curățenia exemplară, care domnește în toată Japonia. Nu vezi nici urmă de gunoi. Iar culmea paradoxului este că nu am văzut pe nimeni care să facă curățenie!

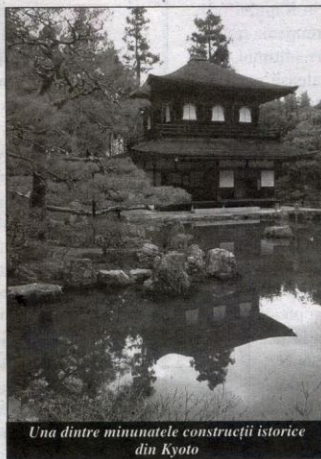
În drum spre Kyoto cu „trenul glont“ ai plăcerea să-l revezi pe bătrânul Munte Fuji, care stă în același loc, ca să te încredințeze că Japonia există și este aceeași, triumfătoare și asimilatoare a tot ce are de oferit restul lumii.

Dovada perenității multimilenare o constituie însuși Kyoto, cu templele și palatele sale, întreținute bineînțeles impecabil. Dacă vrei să uiți de modernitatea agresivă a restului lumii și a Japoniei moderne, o poți face perfect aici. Toate comorile artei arhitecturale și plastice japoneze sunt prezente mereu la apel.

În rezumat, Japonia este o mare lecție de soluționare a posibilei îmbinări cu succes a tradiției și a asimilării a tot ce au mai nou civilizația și cultura, fără să-ți pierzi specificul și trecutul, implicit valorile și tradițiile.

Însuși motivul vizitei mele în Japonia îl reprezenta acea aptitudine de orientare a Japoniei contemporane. Venisem să particip la reuniunea anuală a Consiliului Internațional al Uniunii (Mondiale) a Vorbitoarelor de Limba Engleză (E.S.U.). Japonia este un membru de bază al acestei organizații internaționale, dedicată promovării înțelegerii pe plan global, prin intermediul folosirii limbii engleze. E.S.U. este prezentă în 53 de țări, limba engleză fiind vorbită actualmente de o cincime din populația lumii, respectiv de peste 1,3 miliarde de oameni. Limba chineză este și ea vorbită de aproximativ același număr de oameni, dar practic în interiorul unei singure țări, în timp ce engleza este folosită pe tot globul, impunându-se ca o „lingua franca“ a omenirii. Este demn de subliniat că în prezent cei care vorbesc limba engleză, fără ca aceasta să fie limba lor maternă, îi depășesc ca număr pe cei a căror limbă maternă este engleza. Iar Japonia este printre fruntașele mișcării de învățare și folosire eficientă a acestei limbi. Astfel, în această țară, cu o populație de 128 de milioane de locuitori, numai în licee sunt 3,6 milioane de elevi care învață engleza, iar în Tokyo, numai în anul 2006, au fost create 100 de „super-licee englezești“.

Reuniunea E.S.U. de la Tokyo a avut și o importanță suplimentară, în ceea ce privește filiala din România a lui E.S.U. și îmi permit să spun și țara noastră. Cu acest prilej au avut loc alegerile pentru funcția de Președinte al Consiliului Internațional al E.S.U. Conducerea executivă a E.S.U. a propus următorii trei candidați: președintele Filialei E.S.U. din Austria, președintele Filialei din Bavaria (Germania) și pe autorul acestei relatări, în calitatea mea de Președinte Emerit al Filialei E.S.U. din România. În urma votului secret, am fost ales în această funcție. ■

Una dintre minunatele construcții istorice din Kyoto

DESPRE BÂRLAD, CU DRAGOSTE

Marian Ștefan călătorind cu domnul C.D. Zeletin (stânga), prin istoria Bârladului

Citesc ultima carte publicată de domnul C.D. Zeletin (Principesa Elena Bibescu, marea pianistă, Editura Vitruviu, București, 2007, 850 pp.) cu un sentiment de mare bucurie. Îmi readuce în minte câteva momente de mare încântare petrecute acum câțiva ani în compania autorului. Așternute pe hârtie atunci, într-o vreme când monografia se afla în faza de plămădire, rândurile care urmează anticipau cumva bucuria de-acum. Eram de-a dreptul fermecat de poetul, prozatorul, eseistul, omul de cultură C.D. Zeletin...

Vineri, 20 mai 2005. Urc în Rapidul 661, pentru a ajunge la Bârlad, în compania fraților Paul și Constantin Dimoftache (ultimul fiind medicul, poetul și omul de aleasă cultură cunoscut cititorilor noștri sub pseudonimul C.D. Zeletin).

Timpul capătă vibrații ce se toposesc într-un soi ciudat de nerăbdare. Orașul trăiește din plin evenimentele Zilelor sale Culturale, organizate anual în a doua jumătate a lunii mai.

Ziua de 21 debutează cu o expoziție personală a pictorului Corneliu Vasilescu, găzduită de cochetele Galerii de artă „N.N. Tonitza” ale Fundației „Dr.C. Teodorescu”. Artistul se întoarce printre ai săi, împărtaşindu-le câteva secvențe dintr-o bogată experiență creatoare.

Pășim apoi pragul uneia dintre cele mai vechi școli din oraș. Înființată în 1857, Școala nr. 5 cu clasele I-VIII a primit, din octombrie 2002, numele „Principesa Elena Bibescu”, pianista de notorietate europeană, originară din Bârlad, cu rol atât de important în afirmarea lui George Enescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2003). Profesori, elevi și părinți ne întâmpină cu buchete de flori și cuvinte de mulțumire pentru că am răspuns invitației de a participa la manifestările ocazionate de Ziua Școlii, sărbătorită în fiecare an de Sfinții Împărați Constantin și Elena.

„E o problemă de tradiție.” Am auzit aceste cuvinte din clipa în care am ajuns la Bârlad și mi-au fost

repetate cu diferite ocazii, chiar și în timpul unei scurte plimbări pe aleile Grădinii publice, datând din 1837 și devenită un punct de mare atracție al orașului.

In după-amiaza aceleiași zile de 21 mai, la sediul Muzeului „Vasile Pârvan” se sărbătorește împlinirea a 90 de ani de la nașterea Academiei Bârlădene. Din luările de cuvânt ale doamnei profesoare Elena Monu (președintă), domnului C.D. Zeletin (președinte de onoare), muzeografei Alina Rotaru și profesorului Serghei Coloșenco, tradiția atât de des invocată începe să capete concretețe. Ultimul dintre vorbitori ne dăruiește și un număr special al revistei *Academia Bârlădeană*, consacrat instituției sărbătorite. Spicuiesc câteva cuvinte pentru ca cititorii să afle că este vorba despre „una dintre cele mai vechi societăți artistice din țară...”, înființată la 1 mai 1915 de către poetul G. Tutoveanu, etnologul Tudor Pamfile și preotul publicist Toma Chiricuță, avându-l ca președinte de onoare pe A. Vlahuță. Din lunga listă de personalități care și-au legat numele de această societate, cu intensă și diversă activitate de-a lungul anilor, reținem câteva: Victor Ion Popa, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Ion Buzdugan, G.M. Vlădescu ș.a.

Și pentru că tot ne aflăm la muzeu, domnul director Mircea Mamalauca ne invită să vedem o interesantă expoziție arheologică organizată de muzeul bârlădean, în colaborare cu alte câteva muzee din țară. Admirăm splendide obiecte (mai ales de podoabă) din arealul culturii Sântana de Mureș, care a acoperit aproape întreg spațiul românesc în cursul secolului al IV-lea e.n. Gazda noastră ține să precizeze că în expoziție este prezentată și o mică parte a rezultatelor cu totul remarcabile ale săpăturilor realizate pe teritoriul județului și într-o mare stațiune din apropierea Bârladului.

Pentru duminică 22 mai, oameni ce și-au făcut studiile liceale la Bârlad și se simt aici ca acasă, frații Dimoftache propun un program aparte. Vizităm impresionanta clădire a Colegiului Național „Gheorghe Roșca Codreanu”, însoțitorii mei dându-mi informații

despre trecutul acestei școli înființate printr-o donație în 1837. Ea a început să funcționeze din 1846. Sunt rostite multe nume de dascăli și absolvenți cunoscuți și care toți, într-un fel sau altul, au contribuit la dezvoltarea vieții spirituale a bătrânului oraș moldav și a culturii românești: V. Pârvan, Al. Philippide, A. Vlahuță, Garabet Ibrăileanu, Ernest Juvara ș.a.

Cimitirul „Eternitatea” se află pe coasta domoală a unui deal din vecinătatea imediată a orașului, frații Dimoftache considerându-l o arhivă a memoriei localității. Le dau dreptate, citind numele inscripționate pe monumentele funerare, multe dintre ele foarte cunoscute.

Târziu, spre seară, ca musafiri de onoare, mergem să vizităm un „muzeu al colecțiilor” găzduit în Casa Alexandru Sturdza Bârlădeanu, mare vornic al Țării de Jos. Sunt expuse piese dintr-o bogată colecție donată orașului de către prof.dr. Ion Chiricuță, fiul unuia dintre cei trei ctitori ai Academiei Bârlădene, și din colecția dr. Marcel Veinfeld, dăruită și ea orașului. Exponatele acoperă spațiile câtorva săli. Sunt piese de mobilier, țesături și covoare, sculpturi și tablouri a căror valoare este subliniată fie și numai de numele câtorva dintre autori: Tonitza, Luchian, Corneliu Baba, Ressu sau Țuculescu...

Pentru că se află peste drum de Casa Sturdza, facem un scurt popas și în cocheta sală de spectacole a Teatrului „Victor Ion Popa”.

Vizita noastră la Bârlad se încheie acasă la domnul Traian Nicola, fost profesor de fizică și chimie la Colegiul Național „Gheorghe Roșca Codreanu”, pensionar și autor, între multe alte studii și lucrări, al celor șase volume intitulate *Valori spirituale tutovene*, în care se regăsește contribuția tutovenilor la cultura națională.

Luni dimineața, 23 mai, plecăm spre București. Duc cu mine amintiri de neuitat, un braț de cărți și reviste și o lungă listă cu noi prieteni.

Vedeam pentru prima dată Bârladul și îmi devenise drag grație unuia dintre fiii săi: C.D. Zeletin. ■

Marian ȘTEFAN

CE VOR AMERICANII

Am publicat în numărul din luna aprilie a acestui an un articol despre „Planul Marshall”, în care cititorul poate găsi toate lămuririle necesare pentru a înțelege documentul ce urmează. Precizăm doar, ca de obicei, că datorăm posibilitatea de a publica aceste documente amabilității doamnei ELENA DANIELSON și colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU. Documentul pe care îl reproducem în continuare face parte din fondul Brutus Coste, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

Schimbul de note americano-sovietice

În lumina primelor comentarii, prea entuziaste, pe care le-a suscitât, schimbul de note americano-sovietice este mai curând îngrijorător. Pare a fi o abatere regretabilă de la politica urmată de Marshall în ultimele luni și care avea ca punct esențial refuzul de a negocia cu rușii un aranjament general înainte de a se restabili un raport de forță mai favorabil Americii și puterilor occidentale. Să creadă oare conducătorii de aci că punerea în aplicare a „Planului Marshall”, rezultatul alegerilor din Italia și alianța Anglia-Franța-Benelux reprezintă o suficientă schimbare în bine? De câteva zile era clar că americanii nu vor să împingă lucrurile prea departe în următorii doi ani. Aceasta s-a desprins clar din declarațiile făcute de Marshall împotriva încercărilor din Congres de a obține trecerea unor rezoluții în favoarea modificării structurale a O.N.U. (chiar cu prețul eliminării Rusiei pe cale indirectă). Socoteala este că în acești doi ani, timpul lucrează în favoarea Occidentului. Pe de o parte, prin realizarea programului de reînarmare a Statelor Unite (ce ar fi urmat ceva mai târziu de înarmarea Occidentului european), pe de altă parte prin întărirea Europei de Vest, ca urmare a aplicării „Planului Marshall”, S.U.A. ar ajunge peste doi-trei ani într-o poziție mult mai puternică.

În aceste condițiuni, schimbul de note este nedumeritor. Nu mă îndoiesc că ar putea constitui o manevră utilă dacă ar fi conceput ca atare. Ca manevră ar fi justificat numai în două ipoteze: a) dacă ar fi o mișcare de șah în lupta prezidențială, mișcare calculată să ia apa de la moara celor ce flutură în fața opiniei publice americane ideea că prin discuții directe se mai poate ajunge la o înțelegere cu

Moscova; b) dacă Washington n-a urmărit decât „to put on record” [să aducă pe agenda oficială] politica sa, comunicând rușilor singurele baze pe care ar accepta să angajeze discuțiuni. În această ultimă ipoteză ar fi logic ca răspunsul sovietic să fie considerat negativ. Aceasta ar implica fie o declarație că rușii au făcut încă o dată dovada refuzului lor de a negocia pe baze responsabile, fie o replică în care rușii ar fi întrebați dacă, în ciuda rezervelor cuprinse în răspunsul lor, sunt dispuși să ia drept bază de discuțiuni nota americană.

Astăzi nu se știe încă cum se va proceda. Există totuși oarecare teme pentru temerea că încurajați de reacția favorabilă stărnită de această inițiativă americană aici, Washington să accepte negocieri care în situația actuală n-ar putea duce decât la o consfințire a împărțirii Europei în două. La aceasta ar putea contribui și starea de spirit din Occidentul Europei. Occidentalii se tem atât de mult de un război apropiat, cu consecința inevitabilă: ocuparea întregii Europe de ruși, încât chiar o destindere temporară pe baza diviziunii Europei li se pare o mare ușurare. Nu încape îndoială că ei împing în această direcție.

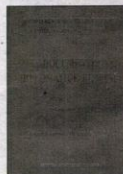
Explicațiunile date azi de Truman și de State Department [Departamentul de Stat, Ministerul Afacerilor Externe american] accentuează că politica americană nu s-a modificat. Ajutorarea Occidentului și reînarmarea vor continua. Sunt însă destule semne că rușii au oarecare șanse să obțină un fel de aranjament general, dacă se mulțumesc cu *status quo*. Riscul unei astfel de înțelegeri este clar: îndârjirea opiniei publice americane s-ar mai potoli și nimeni n-ar mai putea fi sigur că cei doi ani următori vor profita într-adevăr Americii, și nu Rusiei.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Dimitrie Cantemir – THE SALVATION OF THE WISE MAN AND THE RUIN OF THE SINFUL WORLD** (edited, translated, annotated, with editor's note and indices by **Ioana Feodorov**)

Editura Academiei Române, București 2006, 381 pp.

● **Ministerul Afacerilor Externe, Institutul Diplomatic Român – DOCUMENTE DIPLOMATICE ROMÂNE**, Seria a II-a, volumul 18, partea I, 1 ianuarie - 30 iunie 1936 (volum realizat de **Laurențiu Constantin, Alin Victor Matei**; introducere de **Laurențiu Constantin, Alin-Victor Matei**)

Editura Academiei Române, București, 2008, 1002 pp.

● **Cristophe Midan – CAROL AL II-LEA ȘI TERORAREA ISTORIEI 1930-1940**. Versiune în limba română de **Daniela Codruța Midan**

Editura Militară, București, 2008, 407 pp.

● **Gabriel-Virgil Rusu – ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ. O SINTEZĂ** *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, 130 pp.*

● **Prof. univ. dr. George Virgil Stoenescu** (coordonator), **Elisabeta Blejan, Dr. Brîndușa Costache, Adriana Iarovici – BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI – REGIMUL VALUTAR ÎN ROMÂNIA, 1929-1939. REZERVĂ INTERNAȚIONALĂ A BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI, 1920-1944.**

Banca Națională a României, 2007, pp.

● **Monica Joița – RELATII CULTURALE ITALO-ROMANE (1927-1956). DOCUMENTE DIPLOMATICE ITALIENE Vol. I.** (Prefață de **Alberto Castaldini**).

Editura Clusium, 2007, 280 pp.

● **Anna Eva Budura – DIPLOMATIA CHINEZĂ. PREMISE ISTORICE ȘI SPIRITUALE** (Prefață prof. univ. dr. **Iolanda Tighișliu**, editor **Cecilia Munteanu**, cuvânt înainte ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Populare Chineze la București **Liu Zengwen**)

Colecția Geopolitică, Editura TOP FORM, București, 2008, 353 pp.

● **Cătălin Fudulu – ANGHEL SALIGNY (1854-1925). ASPECTE DIN ACTIVITATEA SA** (referenți: Acad. **Dan Berindei**, Prof. univ. dr. **Ion Bulei**, Prof. univ. dr. **Gheorghe Zbughea**, Prof. univ. dr. **Adrian-Silvan Ionescu**)

Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2007, 307 pp.

● **MARTORI EVREI AI UNUI SECOL EUROPEAN. FOTOGRAFII ȘI POVEȘTI DIN INTERVIURILE CENTROPA, Ghidul Expoziției**

The Rothschild Foundation (Europe), 120 pp.

● **IN MEMORIAM. LECTOR UNIV. COLONEL DR. FARM. CONSTANTIN IUGULESCU (1924-2006)** (redactori: Prof. univ. dr. **Ana Carată**, Șef lucrări dr. **G. D. Mogoșanu**)

Editura Sitech Craiova, 2007, 108 pp.

● **VALAHIAN JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES** (Editor prof. dr. **Ion Stanciu**, Asistent Editor dr. **Silviu Miloșu**)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006, 146 pp.

● **György Tözser – CLUBUL INOROGILOR. SCURT TRATAT DE SERENDIPITATE**

Editura: Duran's Trade SRL, Oradea, 2008, 136 pp.

MARTIRI AI RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

VASILE (GRIVIȚA)	→	ATĂ DE CUSUT	→	PENE MOI	→		DIMITRIE (RAHOVA)	→
MIHAIL (GRIVIȚA)		NICOLAE VALTER (GRIVIȚA)		TRISTĂ LA FAȚĂ	→		AFBAUSCĂ	
						PRIMII ÎN TOATE	CHIVU GRIVIȚA	
						ONESTE!		
GURĂ DE PORC	→			GEORGE (GRIVIȚA)	→			
ION (GRIVIȚA)								
							ÎN PARCI	→
							EXCLAMATIE CU REGRET	
IAR (ÎNV.)	→			LA MODĂ		CONSTANTIN (RAHOVA)	→	
PLANTE DIN LAN						ANIMAL DE LUPȚĂ		
			BRUNET	→				
			LUAT LA VÂNĂTOARE					
	DEZINFECTANT	→			POSEZI		SCALI	→
	TEODOR (RAHOVA)						VITEJESC	
				FEMEILE LUI BUCUMAN (GRIVIȚA)	→			
				SPECIE DE CHEFAL				
TEREN DE LUPȚĂ						ÎN GRUP!		
ADEVĂRAȚI	→					CÂNTĂRET ÎN BISERICA		IOAN (GRIVIȚA)
MEREU GARA DE LUPȚĂ (fem.)								
					PION CENTRAL!	→	DIN ACEASTĂ ZONĂ	
COADĂ DE SOMNI	→		DIMITRIE (GRIVIȚA)	→				
GAMELA PENTRU PORCI			TOACĂ LEMNUL					
					DEȘTEPT (REG.)	→		
					FIR			
SCHIMBĂTOR DE DIRECȚIE		CREȘTE LA MAL	→				PUNCTI	→
		1878						
				A PLOUA CA TOAMNA	→			
DINTR-O BUCATĂ	→						ARATĂ DIRECȚIA	→

Radu STOIANOV

DIALOG CU CITITORII

MĂRTURIE

Domnul CELESTIN MO-ROȘAN, azi pensionar în vârstă de 78 ani, din Tg. Neamț, ne-a trimis un text pe care îl reproducem în continuare. Domnia sa a fost ofițer de miliție.

În anul 1964 am avut un incident cu organul local de partid, legat de cercetarea a patru persoane care lucrau în cooperativă de consum (COOP). Primul secretar al raionului P.C.R. Tg. Ocna m-a chemat și mi-a impus să iau măsuri de reținere a celor patru persoane (erau membri de partid), care să fie trimise imediat în judecată. L-am informat că nu aveam încă probe necesare pentru începerea urmăririi penale și reținerea acelor persoane. Am mai fost chemat în câteva rânduri și amenințat că dacă nu iau măsurile pe care mi le cere, voi fi sancționat și destituit. Văzând că lucrurile se complică, am făcut o informare scrisă, în care am arătat că nu existau probe necesare pentru începerea urmăririi penale și reținerea celor patru persoane. Primul secretar nici nu a vrut să citească informația, argumentând că partidul

conduce România și toate organele statului trebuie să execute dispozițiile de partid. I-am cerut să îmi pună o rezoluție pe acea informare. „Disponibil începerea urmăririi penale și arestarea celor patru persoane” a notat primul secretar și mi-a fixat și termenul de execuție.

Am semnat ordonanța de reținere pentru 24 ore. A doua zi m-am prezentat cu dosarul, împreună cu ofițerul care răspundea de caz, la procurorul șef al raionului. Acesta ne-a luat la rost, pentru că nu existau probe suficiente pentru prelungirea reținerii. După ce i-am arătat rezoluția primului secretar, procurorul șef a dispus imediat emiterea ordonanțelor de reținere pentru cinci zile, afirmând: „Nu-au decât să se mănânce între ei”.

Peste trei zile a sosit la Tg. Ocna o comisie formată din adjunctul procurorului-șef al regiunii, adjunctul șefului Direcției regionale de miliție, care trebuia să cerceteze abuzul comis de mine. Le-am arătat rezoluția primului secretar. Nu mi s-a spus nimic. La trecerea celor cinci zile, persoanele reținute au fost eliberate și cercetările au con-

tinuat cu ei în stare de libertate. După un timp, am aflat că primul secretar a fost destituit. Am văzut apoi o Hotărâre a Comitetului Politic Executiv al P.C.R., prin care se interzicea organelor de partid să mai dea dispoziții organelor de stat. Dar nici eu nu am scăpat ușor. Am fost retrogradat două trepte și am avut neplăceri cu organele de partid până la ieșirea la pensie.

CU BUCURIE

Sinceră să fiu, nu ne-am așteptat la surpriza pe care ne-ați făcut-o **ne scrie IULIA POP-COZAC, membră a Cercului de istorie, „Prietenii adevărați de la Liceul teoretic „Ion Agârbiceanu”, din Jibou, jud. Sălaj.** De obicei, răsfoim, înainte de a o citi, revista dumneavoastră, căutând subiectele cele mai interesante. Mare ne-a fost bucuria găsindu-ne numele la rubrica „Dialog”. Ne-am propus să vă înținem la curent cu tot ce se întâmplă în orașul nostru, unde funcționează un liceu, un grup școlar și o școală gimnazială, care își dau sincer mâna și colaborează pentru comemorarea unor evenimente istorice.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031.806.20.33, fax 031.806.20.33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

Cei care doresc să direcționeze 2% din impozitul anual o pot face pe adresa: Fundația Culturală Magazin istoric, RO 1590422, cont RO 10RNCB 0080005630130007 B.C.R. - Sucursala Doamnei.

CONTENTS (Romanian history) Dem.I. Dobrescu The slyness of the Bucharest dweller • G. Ștrempelel Five centuries of printing machines: Macarie • P. Rezeanu General Charles de Gaulle salutes his fellow in Craiova (May 1968) • C.A. Andonie, C. Cristea 1877. The flags of the Romanian Army • Șt. Uțoi The heroes of Moara Vlășiei • S. Călția The „Carol I Order“ • C. Oprea The Roman Catholic Bishop Marton Aron • I. Calafeteanu May 1918. Bucharest peace treaty • E.S. Seniavskaia The Russians about Romanians, as allies (II) • P. Turlea Moses Gaster, Nicolae Iorga and anti-Semitism • M. Ștefan In Bârlad, with Elena Bibescu • G. Filitti Romania 100 years ago • M. Radnev The lucidity of Paul Morand • S. Iftimi The first clock in the Principalities • A. Turbăceanu The Egyptologist Achim Popescu • D.Gh. Tamba The Dacian site of Porolissum • Al. Budișteanu With ESU, in Japan • Romanian documents at Hoover Institution (LXXIX)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Dem.I. Dobrescu Le Bucarestois malin • G. Ștrempelel Cinq siècles d'imprimerie: Macarie • P. Rezeanu Mai 1968: le Général passe en revue à Craiova • C.A. Andonie, C. Cristea 1877. Les enseignes de l'armée roumaine • Șt. Uțoi Les héros de Moara Vlășiei • S. Călția L'ordre „Carol I“ • C. Oprea L'évêque catholique Marton Aron • I. Calafeteanu Mai 1918: la paix de Bucarest • E.S. Seniavskaia Les Russes quant à leurs alliés roumains (II) • P. Turlea Moses Gaster, Nicolae Iorga et l'antisémitisme • M. Ștefan Un livre sur Elena Bibescu lancé à Bârlad • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • M. Radnev La lucidité de Paul Morand • S. Iftimi La première horloge dans les Principautés Roumaines • A. Turbăceanu L'égyptologue Achim Popescu • D.Gh. Tamba La cité dacice de Porolissum • Al. Budișteanu Au Japon avec ESU • Documents roumains à Hoover Institution (LXXIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Дем. И. Добреску Жульничество жителя Бухареста • Г. Штремпель Книгопечатание – пять столетий: Макарий • П. Резяну Генерал Шарль де Голль отдаёт почёт в городе Крайове (май 1968 г.) • К.А. Андоине, К. Кристя 1877 г. Знамена румынской армии • Шт. Утой Герои в деревне Моара Влэсей • С. Кылча Орден „Карол I“ • К. Опря Романо-католический епископ Мартон Арон • И. Калафетяну Бухарестский мир мая 1918 г. • Е.С. Сеиявская Россияне о Румынии, как союзники (II) • П. Пурля Мозес Гастер, Николае Йорга и антисемитизм • М. Штефан Бярлад. Книга о Елене Бибеку • Дж. Филиити В Румынии 100 лет назад • М. Раднев Трезвость дипломата Пола Моранда • С. Ифтимы Первые куранты в Румынских Княжествах • А. Турбэчану Египтолог Аким Попеску • Д.Г. Тамба Дакийская местность Поролиссум • Ал. Будистяну В Японии с Международным Обществом Говорящих Английского Языка • Румынские документы в Институте Гувера (LXXIX)

INHALT (Rumänische Geschichte) Dem.I. Dobrescu Die Gerissenheit des Bukaresters • G. Ștrempelel Fünf Jahrhunderte Drucktätigkeit: Macarie • P. Rezeanu General Charles de Gaulle erweist seine Ehre in Craiova (Mai 1968) • C.A. Andonie, C. Cristea 1877. Die Abzeichen der Rumänischen Armee • Șt. Uțoi Die Helden von Moara Vlășiei • S. Călția Der Orden „Carol I“ • C. Oprea Der römisch-katholische Bischof Marton Aron • I. Calafeteanu Mai 1918. Der Frieden von Bukarest • E.S. Seniavskaia Die Russen über die Rumänen, als Verbündete (II) • P. Turlea Moses Gaster, Nicolae Iorga und der Antisemitismus • M. Ștefan In Bârlad, als Verbündete (II) • P. Turlea Moses Gaster, Nicolae Iorga und der Antisemitismus • M. Ștefan In Bârlad, mit Elena Bibescu • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • M. Radnev Der klarsichtige Paul Morand • S. Iftimi Das erste Uhrwerk in den Fürstentümern • A. Turbăceanu Der Ägyptologe Achim Popescu • D.Gh. Tamba Die dakische Niederlassung Porolissum • Al. Budișteanu Mit ESU, in Japan • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXIX)

SUMARIO (Historia romana) Dem.I. Dobrescu La astucia del bucarestino • G. Ștrempelel Cinco siglos de imprenta: Macarie • P. Rezeanu El general Charles de Gaulle presenta las armas en Craiova (mayo de 1968) • C.A. Andonie, C. Cristea 1877. Las emblemas del ejercito rumano • Șt. Uțoi Los héroes de Moara Vlășiei • S. Călția El orden „Carol I“ • C. Oprea El obispo romano-católico Marton Aron • I. Calafeteanu Mayo de 1918: La paz de Bucarest • E.S. Seniavskaia Los rusos hablan de Rumania como aliados (II) • P. Turlea Moses Gaster, Nicolae Iorga y el antisemitismo • M. Ștefan En Bârlad, con Elena Bibescu • G. Filitti En Rumania hace 100 años • M. Radnev La lucidez de Paul Morand • S. Iftimi El primer reloj de los Principados Rumanos • A. Turbăceanu El egiptólogo Achim Popescu • D.Gh. Tamba El asentamiento dacico de Porolissum • Al. Budișteanu Junto con ESU por el Japón • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 3,50

magazin istoric

5 948384 040050 05